

Σωτήρης Θεοδωρόπουλος

ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΑΠ' ΤΟ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑ, ΑΠ' ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΗ

Το νέο βιβλίο του κ. Σκαρτσή αποτελεί μάλλον ένα φιλοσοφικό δοκίμιο, που ο σκοπός του ως τόσο δεν είναι να διδάξει τη φιλοσοφική σκέψη, καθώς και τις μεθόδους με τις οποίες μπορεί να οδηγηθεί κανείς στην αλήθεια, αλλά κάποιος άλλος, νομίζουμε. Ο κ. Σκαρτσή είναι ποιητής και δουλεύει σε μια ξεχωριστή σχολή, που δεν την κατανοούν πολλοί, ακόμη και σήμερα. Μ' αυτό το βιβλίο του λοιπόν ο κ. Σκαρτσή κάνει μια εισαγωγή στην ποιητική αυτού του είδους, επιχειρώντας ταυτόχρονα και τη φιλοσοφική της δικαίωση. Σαν ποιητής ο κ. Σκαρτσή ανήκει στη νέα σχολή, όχι μόνο στο θέμα της μορφής, αλλά και στο περιεχόμενο. Μ' άλλα λόγια είναι μοντέρνος ποιητής. Η ποίηση αυτή έχει αρκετά έγκυρα αξιολογηθεί και σαν τεχνοτροπία και σαν σχολή γενικά και έχει πάρει αξιόλογα τιμητική θέση στον εν γένει ποιητικό χώρο, ασχέτως αν η παράδοση εξακολουθεί να διατηρεί πάντοτε τη σαγήνη της και το κύρος της ορθοδοξίας στην ποίηση. Δεν πρόκειται λοιπόν να κρίνουμε εδώ αυτό το είδος της ποίησης που ευσυνείδητα καλλιεργεί ο κ. Σκαρτσή. Εκείνο που ιδιαίτερα θέλουμε να τονίσουμε, σα χρέος προς την αλήθεια, είναι ότι ο κ. Σκαρτσή είναι ένας έγκριτος επιστήμων του γραπτού λόγου και του πεζού και του ποιητικού και σαν τέτοιος, έχει πολλά να προσφέρει σ' αυτόν με το ποιητικό του ταλέντο και με τον ευσυνείδητο ζήλο του. Το γεγονός ότι είναι ακόμη πολύ νέος και το μοναδικό του βίωμα είναι ο ορθός και καθαρός λόγος στην περιοχή της τέχνης, μιλάει με ασφάλεια για το μέλλον του. Η ακριβολογία και το απέριττο, καταντάει κήρυγμα που αναπηδάει από κάθε του γραμμή. Το ξεκαθάρισμα των εννοιών και η απαλλαγή τους από κάθε συμβατικότητα που τους έχει κληροδοτήσει ως τώρα η ρουτίνα της ζωής, ή και η ανθρώπινη υποκρισία, αν θέλετε, είναι ένα από τα πρωταρχικά του μελήματα. Περισσότερο σ' αυτήν την προσπάθεια της ακριβολογίας και του απέριττου, που δεν επιτυγχάνεται αλλιώς, παρά με την αφαιρετική μέθοδο και λιγότερο στις ελευθερίες που του προσφέρει το είδος της ποίησης που καλλιεργεί ο κ. Σκαρτσή, μπορεί κατά τη γνώμη μας να οφείλεται και η κάποια ελλειπτικότητα, η διακοπή της νοηματικής συνοχής, που του καταλογίζουν μερικοί, ιδίως στα ποιήματά του.

Εφ. *Νεολόγος*, Πάτρα, 1963

Άγγελος Φουριώτης

Σ.Α. ΣΚΑΡΤΣΗ: ΝΕΡΟ ΣΤΙΣ ΜΕΡΕΣ

Θα σημειώσουμε με ικανοποίηση, πως το πριν σκληρό του ποιητικού τόνου, σ' αυτή την συλλογή του Σ. Α. Σκαρτσή έχει παραχωρήσει την θέση του στο ευλύγιστο, στο ικανό να προσελκύει κι όχι να απωθεί. Μ' άλλα λόγια ο ποιητής έχει να κάνει την απαραίτητη παραχώρηση στο συναίσθημα, έχει απομακρυνθεί από τον εγκεφαλισμό του προηγούμενου ποιητικού του παρόντος, έτσι ώστε το ωθούμενο στον ποιητικό χώρο να δένει την έσω κι έξω κίνηση της ζωής.

Κι ε ξηγούμε, μετά από αυτά, το γιατί ο τόνος του παίρνει, τώρα ένα ιδιαίτερο χρωματισμό, το γιατί αγκαλιάζει την φύση δίνοντάς της μορφή («Ωρα πορείας»), όπου σ' αυτήν κυρίαρχη υψώνεται η ψυχή, απογυμνωμένη από τα περιττά βάρη («Ωρα γυμνή»),

ικανή να παίζει με τους ιριδισμούς του νερού («Ωρα στάσης», «Ωρα νερού») ό,τι μας γυρίζει στην πρώτη ώρα του υγρού στοιχείου, για να μας ανεβάσει στο στέρεο έδαφος («Ωρα γεύσης»), όπου και σ' αυτό το υγρό στοιχείο αποτελεί βασική του τροφή («Ναννώ»). Συμπερασματικά: ο Σ. Λ. Σκαρτσής πέρασε στον χώρο της ποιήσεως, αυτής που ενώνει την επική και τη λυρική διάθεση, δίνοντας στον στοχασμό την ευλυγισία που του χρειάζεται. Είναι μία κατάκτηση. Η ποίηση, άλλωστε, δεν είναι τίποτα περισσότερο από εκείνο που δένει την έσω με την έξω ζωή. Αυτή τη θέση την πέτυχε ο ποιητής.

Εφ. Απογευματινή, Αθήνα 1965

Βασίλης Λάζαρης

Η ΓΛΩΣΣΑ

Κυκλοφόρησε αυτές τι μέρες μια αληθινά θαυμάσια εργασία του ξεχωριστού φιλόλογου κ. Σωκράτη Σκαρτσή, με τίτλο *Μικρό Δοκίμιο για τη Γλώσσα*, σε Πατρινή έκδοση. Παρ' όλο που το θέμα του δοκιμίου είναι πολύ δύσκολο και πολλές αντίθετες απόψεις μπορούν ν' αναπτυχθούν γύρω απ' αυτό, όμως ο κ. Σκαρτσής με τη σιγουριά και τη θαρραλεότητα, που τον διακρίνει, κατόρθωσε να ξεπεράσει τους σκοπέλους, που αναπόφευκτα θα συναντούσε, και να βασίσει τις δικές του θέσεις πάνου σ' ένα γερά θεμελιωμένο στοχασμό.

Το δοκίμιο που στ' αλήθεια δεν είναι καθόλου «μικρό», στάθηκε δημιούργημα μιας σκέψης καθαρά επιστημονικής ενός μελετητή, που ποτέ του δεν καταδέχτηκε να μιμηθεί το δασκαλίστικο ύφος και τις συνειδητά ψεύτικες θεωρήσεις των γνωστών «διανοουμένων της δεκάρας». Μπορεί τα νοήματα του δοκιμίου να είναι δοσμένα με τέτοια πυκνότητα, που να μας δημιουργείται η σφαλερή εντύπωση της ασάφειας (αν απλώς το διαβάσουμε και δεν το μελετήσουμε προσεκτικά), η λατρεία όμως του συγγραφέα προς το θέμα, που πραγματικά τον βασανίζει, δείχνει τον ανήσυχο στοχαστή, που πάντα αναζητεί και που ποτέ δε δέχεται να συμβιβαστεί με κάθε λογής εύκολες λύσεις.

Η έννοια της γλώσσας δίνεται στο δοκίμιο με το μεγαλύτερο πλάτος της, είναι το κάθε τι, που μας εκφράζει τον κόσμο και την ουσία του, είναι ο λόγος του ποιητή, αλλά κι οι παθιασμένες κινήσεις του πρωτόγονου χορευτή. Θεωρείται αναμφισβήτητο, ότι τα αντικείμενα αποτελούνται από ύλη, που τη διαβάζει η γλώσσα, οι ιδέες γεννιούνται απ' τη νόηση, που την αποδίδει η γλώσσα – όμως αυτό δεν στέκει εμπόδιο για το μελετητή, που απλώνει το θέμα του (ένα ανεξάντλητο θέμα στ' αλήθεια) προς όλες τις κατευθύνσεις, έτσι που δεν παραλλάζει απ' τα πετάγματα των αετών πάνου απ' τους κάμπους τη γης, απ' τις κραυγές του θαυμασμού και της δύναμης της ανθρώπινης καρδιάς όταν γεύεται αχόρταγη την ομορφιά και τη σοφία του μεγάλου μας κόσμου.

Η γλώσσα για τον κ. Σκαρτσή έχει τη δύναμη για όλα να μιλήσει και πιο πολύ για τον κόσμο, που μας περιβάλλει και για τη δική του υπόσταση. Τα πράγματα του κόσμου εκφράζονται βουβά, χωρίς δηλ. να επιδιώκουν τα ίδια από μόνα τους να εκφραστούν. Ο γύρω κόσμος στ' αλήθεια ντύνεται με την ασταμάτητη και αξεπέραστη σιωπή του, κι απέναντι σ' αυτή τη σιωπή των πραγμάτων ήρθε να σταθεί αργότερα η γλώσσα του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος φανέρωσε με τη γλώσσα του τον κόσμο σύμφωνα με τις δικές του αντιλήψεις έπλασε ένα δικό του κόσμο όχι απαραίτητα όμοιο με τον αντικειμενικό. Η ομορφιά και η δύναμη αυτού του κόσμου κρύφτηκε μέσα στη ζωντάνια των λέξεων, που έγιναν ένα με την ουσία του. Έτσι η αιτία της δημιουργίας της γλώσσας βρέθηκε μέσα στην ίδια τη γλώσσα που ανέβηκε πάνου απ' όλες τις άλλες ανθρώπινες δημιουργίες.

Η γλώσσα έδωσε στον άνθρωπο τον κόσμο, που χρειαζόταν την ξεχωριστή συγκίνηση των ψιθυρισμών και των βογγισμών των ανέμων, κι όμως δεν μπόρεσε να μεταπλάσει τον αδάμαστο και απλησίαστο χρόνο, που τον γεμίζει και τον ξεχωρίζει από τον περίγυρό μας η δική του αιωνιότητα. Ο χρόνος εκφράζεται από μόνος του, ανεξάρτητα από τις θελήσεις και τους πόθους των ανθρώπων είναι τα νέφη που αλλάζουν σχήματα στους παντοτινούς τους ταξιδεμούς στις απέραντες αλήθειες των ουρανών, πιο ψηλότερα απ' όλους του θεοπάτητους Ολύμπους.

Η γλώσσα στέκει αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά φαινόμενα, ακριβώς γιατί ο άνθρωπος δε μπορεί να νοηθεί παρά μόνο σαν κοινωνικό ον. Τούτο δε σημαίνει καθόλου ότι η γλώσσα δεν έχει τη δύναμη να ξεχωρίσει απ' την κοινωνικότητά της κι ότι δεν θα υπήρχε γενικά αν ο άνθρωπος δε δημιουργούσε και δε μεγαλουργούσε σαν κοινωνικό σύνολο.

Η γλώσσα θέλησε απ' αρχής να εκφράσει τον κόσμο και τα γεννήματα του κόσμου μέσα στην ανθρώπινη ψυχή, τα συναισθήματά του δηλαδή και τις δικές του ιδέες. Η γλώσσα πλουτίζει σε λέξεις, όσο ο άνθρωπος πλουτίζει σε εμπειρία. Αυτή η σχέση ανάμεσα στη γλώσσα και στην εμπειρία ξεμακραίνει τη γλώσσα από την κατάσταση των συμβολισμών που πασχίζει να την αλλάξει σε συμπλήρωμα του χρόνου ή σε προέκτασή του.

Η γλώσσα όμως δένεται βασικά με τη δράση, είναι μέρος της καθόλου δράσης η ίδια. Η γλώσσα χωνεύει πολλές φορές μέσα στα πράγματα, όπως στους πρωτόγονους λαούς, που γινόταν ταμπού το όνομα ενός ατόμου που είχε πεθάνει, αλλά και μερικές λέξεις, που μαζί του άλλοτε είχαν δεθεί.

Η γλώσσα πασχίζει να φανερώσει τη μοναδική αλήθεια κάθε συγκεκριμένης κατάστασης, ή αντικειμένου κι όμως, όπως πολύ σωστά γράφει ο κ. Σκαρτσής, «η γλώσσα λέγει ένα πράγμα κάθε φορά». Η συνέχεια της γλώσσας εξασφαλίζεται από το λαθεμένο φανερωμό του κόσμου κι από το λαθεμένο διόρθωμα του προηγούμενου φανερωμού. Όταν για όλα τα πράγματα κατορθώσει ποτέ να μιλήσει σωστά, τότε υποχρεωτικά θα φτάσει στο τέλειωμά της, τότε θα χάσει τη δυνατότητα της παραπέρα εξέλιξής της και θα σβηστεί.

Η γλώσσα βέβαια πάντοτε θα ζει και φυσικά θα ζει δίπλα στο χρόνο, «στο μεγάλο τρόπο του ανθρώπου», θα ζει και θ' αλλάζει μορφές, αποζητώντας την ολοκλήρωσή της μέσα στο χώρο του Μύθου, εκεί που όλοι οι άνθρωποι γίνονται ένα, εκεί που έχει κατακτηθεί η ουσία του κόσμου και η αιωνιότητα των καιρών, εκεί που κορυφώνεται και χάνεται η έσχατη οδύνη του ατόμου. Ο μύθος μιλά για τον άνθρωπο γενικά (γι' αυτό είναι πλατύς) κι η γλώσσα τείνει προς το μύθο, που στέκεται η αναγκαστική κατάληξη όλων ανεξαιρέτως των δημιουργιών, το κάθε τι και συνεπώς η ζωή και ο θάνατος μαζί.

Βασικά όμως ο μύθος είναι για κάθε τόπο και για κάθε εποχή η ολοκληρωμένη έκφραση ορισμένων ιδεών, δημιουργημένων από τις κοινωνικές ανάγκες, είναι το ξεπόρτισμα από τις κλειστές περιοχές της πεζής λογικής στις απέραντες εκτάσεις των υπερφυσικών κόσμων. Το μύθο τον δημιουργεί ο άνθρωπος κι η γλώσσα του τον εκφράζει. Ο μύθος είναι στοχασμός, είναι όνειρο, είναι η ίδια η ζωή, δοσμένη μέσα σε συγκλονιστικές αντιθέσεις.

Ο μύθος όμως μέσα στο δοκίμιο στέκεται πέρα απ' όλα, πέρα κι απ' τη δημιουργία ακόμα, αφού τα φανερώματα της δημιουργίας εκείνος τα πλάθει. Απέναντι στη δημιουργία και κάτω από τις ρίζες του μύθου, ανασταλεύει άπιαστο για το στοχασμό, το τίποτα, —η αντίθεση της δημιουργίας και η δικαιολογία της— που κουβεντιάζει μαζί της μέσα στο χρόνο και στην αλήθεια. Αυτός ακριβώς ο διάλογος του τίποτα με τη δημιουργία είναι η γλώσσα, που ξεκινά από το τίποτα σπρωγμένη από κάποια αθάνατη δύναμη, τον Έρωτα, για να διαπιστώσει με την Ποίηση τον κύκλο της δημιουργίας.

Έτσι η γλώσσα γίνεται τραγούδι του κόσμου κι η καρδιά αυτού του τραγουδιού, το αγκομαχητό του πληγωμένου κι η πληγή του, το γλεντοκόπημα των νικητών κι η αιτία των δικών τους θριάμβων. Αλλά πώς μπορεί να μη δεχτούμε πως άλλο στέκεται το μουρμούρισμα των ρυακιών κι άλλο τα πεντακάθαρα νερά τους, άλλο τα μιλήματα των καημών κι άλλο οι πόθοι οι ίδιοι;

Οι έννοιες προϋπάρχουν της γλώσσας που τις φανερώνει με χίλιες μορφές. Η γλώσσα είναι οι κραυγές που χωνεύουνε μέσα στον κόσμο και τον υποδέχονται πάντα, αιώνιες όπως κι αυτός, είναι τα τραγούδια των νυκτών και των ημερών, που ξετυλίγονται δίχως τελειωμό τ' ασταμάτητα μονολογήματα των αγεννήτων, των υπάρξεων των υπάρξεων και των χαμών ο χιλιόμορφος φανερωμός των στοχασμών για τις φθινοπωρινές μελαγχολίες και τις αισιόδοξες ανοίξεις.

Εφ. *Νεολόγος*, Πάτρα, 1967

Λάμπης Λούκος

ΜΙΚΡΟ ΔΟΚΙΜΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ο κ. Σκαρτσής αναντίρρητα είναι ένας από τους πιο καλούς φιλολόγους των Πατρών. Είναι πολύ γνωστός τόσο ως εκπαιδευτικός, όσο και ως πνευματικός άνθρωπος και ιδιαίτερα σαν ποιητής. Κάθε χρόνο σχεδόν από το 1958 και δω εκδίδει και κυκλοφορεί από μια του εργασία σε πεζό ή έμμετρο λόγο.

Η καινούργια εργασία του *Μικρό δοκίμιο για τη γλώσσα*, που κυκλοφόρησε στις αρχές του χρόνου, είναι ασφαλώς η καλύτερη και «βαρύτερη» από όλες τις έως τώρα προσφορές του. Είναι προσφορά αξιώσεων.

Καταπιάστηκε ο κ. Σκαρτσής με το θέμα της γλώσσας, θέμα κατ' εξοχήν της επιστήμης του, που τόσο την τιμά, θέμα όμως πάρα πολύ δύσκολο. Απόδειξη τούτου είναι η παντελής σχεδόν έλλειψη ελληνικής βιβλιογραφίας.

Αν η εργασία αυτή χρειάστηκε για να γίνει δύναμη, τόλμη, κατάρτιση, ειδική κατάρτιση και μελέτη, σκέψη βαθιά, ευρύτατο στοχασμό, προσόντα που διαθέτει πληθωρικά ο κ. Σκαρτσής, η μελέτη της λέξη τη λέξη, νόημα το νόημα, στοχασμό το στοχασμό, απαιτεί μια κάποια καλλιέργεια. Ομολογούμε πως χρειάστηκε κόπος για να την παρακολουθήσουμε σ' ένα έστω βαθμό. Είναι πολύ συμπυκνωμένα τα νοήματά της. Αυτό βέβαια σε μεγάλο βαθμό χρωσιέται στη δυσκολία του θέματος και την πρόθεση του συγγραφέα να μας δώσει την όλη έννοια της γλώσσας όσο είναι δυνατόν πλατύτερα και επιστημονικά θεμελιωμένα.

Μετά από τη σκέψη, το διαλογισμό, η γλώσσα είναι ασφαλώς η μεγαλύτερη και η αποκλειστικά προνομιακή δύναμη του ανθρώπου. Γεννήθηκε μέσα από την απεραντοσύνη των βουβών εκδηλώσεων και κινήσεων πάσης μορφής και κατηγορίας, των άναρθρων ακόμη κραυγών, για να ξεχωρίσει και να αντιδιαστείλει τον άνθρωπο μέσα απ' όλα τα ζωντανά όντα, και να τον ανεβάσει, μαζί με την σκέψη πάντα, στην ξεχωριστή του θέση.

Με τη γλώσσα και τη σκέψη, με το στοχασμό και τις λέξεις, προχώρησε ο άνθρωπος από το τίποτα στο άπαν, έγινε κύριος και δημιουργός. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος εκφράζει κάθε φορά το παρόν «και αυτό το παρόν εκφράζει τον κόσμο... Και ο κόσμος ταυτίζεται με την αιωνιότητα». Με τη γλώσσα ο άνθρωπος από το τίποτα μπορεί όλα να τα πει, την κάθε στιγμή. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος μπορεί να τραγουδήσει τα πάντα στη ζωή, στη φύση, στον κόσμο. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος σπάζει τους πάγους της βουβαμάρας και βρίσκεται πάντα μπροστά σε κάθε τι που μπορεί να το δει, να το πιάσει, αλλά και σε κάθε τι που δεν μπορεί ούτε να το δει, ούτε να το πιάσει. Δίχωτα τη γλώσσα ο άνθρωπος θα ήταν ένα ακόμα ζώο κοντά στα τόσα άλλα δίχωτα... δίχωτα... δίχωτα το παν και το τίποτα.

Ο κ. Σκαρτσής με το *Μικρό (μεγάλο) δοκίμιο για τη γλώσσα* βάζει μια σφραγίδα-προσφορά στη λειψή μας βιβλιογραφία για τη γλώσσα.

Εφ. Νεολόγος, Πάτρα, 1967

Άγγελος Φώτιος Πασχαλάς

ΩΣΚΡΑΤΗ Λ. ΣΚΑΡΤΣΗ: ΤΡΑΓΟΥΔΙΣΜΑΤΑ

Σε άλλες σημειώσεις ο γράφων έδινε μια γνώμη, πως η κριτική της όποιας καλλιτεχνικής δημιουργίας, στόχο πρέπει να έχει τον μέσο φιλότεχνο, για τον οποίο πρέπει να είναι οδηγητική και φωτιστική. Αυτό, επειδή τα πράγματα της τέχνης δεν είναι όπως της επιστήμης, όπου ο άνθρωπος πολεμάει να εξισώσει με την υπόστασή του τα φαινόμενα του φυσικού

κόσμου. Κι ακόμη, επειδή τα πράγματα της τέχνης δεν είναι όπως αυτά της μόδας, δηλαδή τα παράγωγα ενός ορισμένου τρόπου και ενός περιορισμένου σκοπού χρήσης περαστικής. Τα πράγματα της τέχνης είναι η ζωή, είναι στα μύχια του όντος και στα μύχια του Κόσμου. Και μπορεί να εξισώνονται με την όποια λογική και τον κάθε τρόπο και μπορεί να είναι και λογική και τρόπος και σκοπός, αλλά είναι και κάτι ακόμη: Ουσία πρωτογενής και βίωμα. Ένα συνεχές παρόν, πέρα από λογικές, τρόπους και σκοπιμότητες. Η κριτική λοιπόν, οδηγός και προσπάθεια φωτισμού, χρέος έχει αυτή την ουσία, αυτό το βίωμα και το αέναο παρόν των πραγμάτων της τέχνης ν' ανασέρνει μεσ' απ' το υλικό παρουσίασμα κάθε δημιουργίας και προσπάθειας. Στην ποίηση μέρος του τέτοιου υλικού παρουσιάσματος βασικό είναι και η γλώσσα.

Έχοντας υπ' όψη και την προηγούμενη ποιητική δουλειά του Σωκράτη Α. Σκαρτσή και μ' όλο που αναστράφηκα, με αναγκασμένη ένταση, ξεχωριστά τις εκδόσεις «Μέλι στο νερό, σήμερα» και «Σωκράτης Επιταλιώτης, θαλασσινός», απ' όπου ξεπηδάει μια ποίηση καθαρά λυρική, έτσι που να θυμίζει θαυμάσια το είδος στις πιο παλιές και γνήσιες φανερώσεις του και όπου, μέσ' από μια έξοχα συγκρατημένη παράθεση εικόνων φωτός, νερού, χρώματος, αέρα και ζωής, ανέρχεται μια πνοή ασκητείας, με μια φύση παλλόμενη, σχεδόν ιερατική (πιότερο ειδικά στο «Μέλι στο νερό...»), παρ' αυτό, οι τωρινές σημειώσεις θα σταθούν με επιμονή στο μικρό βιβλίο του «Τραγουδίσματα» (Οστρακα-Υδρία, Πάτρα 1974), επειδή εδώ μαζί του με τον ίδιο καθαρό λυρισμό της προηγούμενης δουλειάς του Σ. Α. Σκαρτσή, μαζί με την σαφήνεια, ταυτόχρονη με την μέθη του συναισθήματος, που δεν αφήνεται να γίνει παραφορά πάθους, μαζί με την αρτίωση της ποιητικής μορφής και της ήχησης των στίχων, υπάρχει και το σπουδαίο για την ποίηση στοιχείο που υποδείχνει το βάθος και την έκταση του πλέγματος: γλώσσα – ποίηση. Στο σημείο αυτό οι σημειώσεις πρέπει να ορίσουν σύντομα τις θέσεις τους πάνω στο θέμα, προτείνοντας:

Ότι στην ποίηση, πιότερο από κάθε άλλο είδος λόγου, χρειάζεται η γλώσσα να είναι ριζική. Η ποίηση θέλει μια γλώσσα αναγωγής στο αρχέγονο και το οριακό της υπόστασης. Όταν ακούς ή διαβάζεις την τέτοια γλώσσα, περνάς απ' τα συναισθήματα που δοκιμάζεις από μόνες τις λέξεις, λόγου χάρη: ανάγκη, έργο, ανάσα, αγάπη, πείνα, δίψα, χάρη, καλό, ώρα, άλγος, λύπη, ταραχή αντάρα, βάρος, χόμα νερό, ουρανός, άνεμος, γόνος, φύτρα, ανάσταση, χαλασμός, αφανισμός, νέκρα και άπειρες άλλες.

Ότι η ριζική γλώσσα, για τους Έλληνες, βρίσκεται σ' όλο το φάσμα της ζωής της, από καταβολής της φάρας αυτής. Δεν υπάρχει για τον ποιητή ομηρική, αττική, βυζαντινή, λογία, καθαρεύουσα και δημοτική γλώσσα. υπάρχει ενιαία η Ελληνική λαλιά και πρέπει να την ξέρει όλη και να την βάζει στη δουλειά του, όπως πρέπει, κατά τις οδηγίες που παίρνει από μέσα του σαν προφήτης, ιερέας, μάγος, ποιητής.

Ότι η γλώσσα δεν είναι μόνο οι λέξεις. Η γλώσσα είναι και φράση. Κι αυτή πρέπει να είναι ριζική στην ποίηση, πιότερο από κάθε άλλο είδος. Η φράση γίνεται ριζική όταν σπάζει το τσόφλι του ήχου μιας λέξης και βγάζει όλο το μέσα της. Και οι λέξεις στην ποίηση έχουν τσόφλι πάντα σκληρό, έτσι που να πρέπει να δεχτούμε, ότι στην ποίηση τελικά ριζική γλώσσα είναι η ριζική φράση, και τούτη είναι μέσα στο ένστικτο του ποιητή. Όποιος καταπιάνεται με την ποίηση, χωρίς το τέτοιο ένστικτο, δεν λογίζεται ποιητής.

Και ότι τόση είναι η ανάγκη της ριζικής γλώσσας στην ποίηση, όσο τούτη από της φύσης της και μετά την γέννησή της λειτουργεί προφορικά, σ' όλες τις μορφές της. Μπορεί να γράφεται ή να διαβάζεται αλλά η λειτουργία της, κατά το φυσικό της, είναι να λέγεται (απαγγέλλεται και τραγουδιέται). Κι έπεται ότι αυτή η λειτουργία της είναι και ομαδική. Από δω και ξεκινάνε τα επίλοιπα στοιχεία και προτερήματα του ποιητικού λόγου, ήγουν που αυτός είναι άμεσος, (δεν πρέπει δηλαδή να έχει ανάγκη όποιων μεσολαβημάτων, σχολίων ή δημιουργίας ατμοσφαιρας λόγου χάρη), καθαρός, (δεν πρέπει, να πιάνεται σαν σε βάσεις, από θέσεις από πρωτύτερα κατά σύστημα νου ή επιστήμης ή πολιτικής φτιαγμένες – ειπώθηκε πιο πάνω ότι η ποίηση είναι ουσία πρωτογενής) και δραματικός (δηλαδή που πρέπει να έχει τον παλμό και την έκφραση του είναι – ή της υπόστασης, αν θέλει ο διαβαστής μου). Και στο σημείο τούτο αρμόζει να ειπωθεί πως απ' τον παλμό και την έκφραση του είναι αρχινάει το πλέγμα εκείνου του πράγματος που θα μπορούσε να ονοματισθεί: η μυθολογία της ποίησης. Η κοινή και πλατιά εδραίωσή της στους πιο βαθιούς καημούς και στις πιο αληθινές

αναζητήσεις του ανθρώπου, στις πιο αρχέγονες νοσταλγίες του κοσμάκη, θα ειπώ καλλίτερα. Άλλες σημειώσεις όμως θα γραφτούν και γι' αυτό σ' αυτή εδώ την στήλη της «Υδρίας».

Όλα τα παραπάνω, κατά την αντίληψη του γράφοντος, πρέπει να σχετισθούν με τα «Τραγουδίσματα» του Σ. Λ. Σκαρτσή. Με το μικρό τούτο βιβλίο του αυτός πολέμησε αποτελεσματικά να κάμει πράξη την πίστη μας για μια ριζική γλώσσα στην ποίηση, και νομίζει ο γράφων ότι τα «Τραγουδίσματα» γράφτηκαν ξεπίτηδες γι' αυτό. Πιάστηκε ο ποιητής από μικρά ποιητικά κεντρίσματα για να ρίξει γλώσσα σ' αυτά και να δείξει, πως οι καθημερινές στιγμές του ανθρώπου σημαδεύονται σαν πνοές ωραιότητας, Λέει: *Τα πράσινα του σούρουπου/με γέμισαν καινούργιες λέξεις./πότε θα μάθω τη γλώσσα σου; ή: Χέρι απλωμένο/με δάχτυλα του μαρμάρου/σ' ώρα καλή στη χαρά/χέρι μου που περιμένεις/τα όλα! ή: Γυμνό στο βράχο κορίτσι/σκληρός σκληρός κόσμος/πλατύς ουρανός ουρανός/πού γθύθηκες;. Και ομοίως: Πουλιά τα μάτια σου, άνοιξέ τα/να μένουν να μένουν να με βλέπουν/ψωμοκαταλύτη νεροπότη/θανατοδρόμο Βασιλικά μοσκοβολάς./βασιλικά μου πασκαλόκορμη./βασιλικά με παίζεις/και βασίλευσα.*

Τώρα θα ήταν σωστό να εντοπιστούν τα σημεία της αισθητικής καταξίωσης των *Τραγουδισμάτων*, μέσο της γλώσσας. Βλέπει κανείς το ωραίο της λειτουργίας μιας ριζικής γλώσσας. Οι λέξεις φτεροκοπούν. Το ειδικό βάρος τους φανερώνεται. στέκονται από μόνες σχεδόν. Όταν πάνε να γίνουν φράσεις ριζικές, όπως: *Σκάφτης στον κάμπο δίπλα στο νερό/βαρύς ταξιδευτής μακριά απ' την ξέρα... ή: Μην ανοίγεις τα μάτια/... θα κλείσει ο κόσμος/γύρο ή: Φύγε κορμί στο δρόμο σου/πέσε σ' όλα τα βάθη/μέχρι το φως σου/...*, τότε γίνονται αποκαλυπτικές του μέσα της ποίησης, όπου είναι φανερό ότι ο Σ. Λ. Σκαρτσής δεν θέλησε να πάει με τα *Τραγουδίσματα*, επίτηδες. Θέλησε μόνον να δείξει την αξία και την αλήθεια της γλώσσας στις ρίζες της και πως αυτή δεν είναι μόνο όργανο. Είναι ουσία πρωτογενής καθώς κι η ποίηση, έτσι που να μην μπορεί να ξεχωρισθεί από τούτη. Η ανάγκη για ένα αξεδιάλυτο σμίξιμο γυμνής και πρωταρχικής γλώσσας με την πρωτογενή ουσία της ποίησης είναι το μέγα πόρισμα των *Τραγουδισμάτων*, επειδή μόνη η γλώσσα δεν εξαντλεί την ποίηση, που βρίσκεται ακόμη και στις άλαλες ψυχές.

Περ. *Υδρία*, αρ. 13, Πάτρα 1974

Άρης Μπερλής

ΤΑ «ΠΕΙΣΜΑΤΙΚΑ» ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Η επιλογή αυτή από τα ποιήματα του Σωκράτη Σκαρτσή έγινε με βάση τον «πεισματικό» χαρακτήρα του ποιητικού του λόγου. Σαφέστερα: Υπάρχουν θέματα, μοτίβα, ρηματικοί άξονες που «πάνε κι έρχονται», επίμονα, διατρέχουν την ποίησή του, αρχίζοντας από τα πρώτα-πρώτα σχεδιάσματα, δημοσιευμένα στα φύλλα του Λογοτεχνικού Ομίλου Φοιτητών, το 1957, και φτάνοντας μέχρι το «Μέλι στο Νερό, σήμερα» (1973). Το κυνήγι μιας δράκας εμμόνων ποιητικών ιδεών —βέβαιο σημάδι πάντα πως ο ποιητής, αν μη τι άλλο, σε σωστό δρόμο πορεύεται και φέρεται— είναι οικείο στους αναγνώστες της ποίησης, ειδικά της νεώτερης, με τον πυκνό και συντεταγμένο λόγο. Ανιχνεύοντας τις «κοινοτοπίες» του Σκαρτσή (δεν χρησιμοποιώ τη λέξη στη μειωτικής της σημασία· εννοώ: τα επαναλαμβανόμενα, μες από αναρίθμητες παραλλαγές, καθαρά, έμμονα και προσωπικά του στοιχεία) διάλεξα τα αρτιότερα, συνδυάζοντάς τα χαλαρά, στίχο με στίχο, ποίημα με ποίημα. Βγήκαν οι επόμενες σελίδες από ποιήματα που «μπροστά μου πάλι και πάλι» όλο και πιο πολύ με πείθουν κι όλο και πιο πολύ μ' ευχαριστούν. Υποκειμενική, βέβαια (πώς αλλιώς;) η ανθολόγηση, και το δικό μου διάβασμα, το δικό μου μάτι προδίδει. Μολοντούτο, σκοπούμενο: να βοηθηθεί ο αναγνώστης των συλλογών στην κατανόηση ενός λόγου σκοτεινού όσο και σαφούς.

Οι συλλογές που έλαβα υπ' όψιν είναι οι: «Η πρώτη γραφή» (1958), «Λαλώ» (1961), «Άνοιξη» (1962), «Νερό στις μέρες» (1964), «Δεκαοχτώ ποιήματα (1971), «Δέκα Τραγούδια» (1972), «Μέλι στο νερό, σήμερα» (1973). Ακόμη κάποιοι στίχοι από τα φύλλα του Λογοτεχνικού Ομίλου Φοιτητών (1957) και των «Οστράκων» (1963), και ένας-δύο ανέκδοτοι.

Δε ζητώ τίποτα,
μονάχα να τελειώσουν τα δάχτυλά μου στο φως
κι ένα κόμπο νερό για να μείνω·
δε ζητώ τίποτα,
μόνο μια θέση κι ένα τόπο να σταθώ
για να μείνω στον κόσμο
να περπατώ πάνω στο χώμα κοντά στα νερά· δε ζητώ τίποτα,
ν' αγγίζω μονάχα τον κόσμο με δικά μου δάχτυλα
κι ούτε κόκκο χώμα δεν παίρνω
δε χάνω σταγόνα νερό·
δε ζητώ τίποτα,
μονάχα το χρυσό πρόσωπο το μοναχικό πουλί
και να τελειώσει η μοναξιά μου στο φως
μονάχα την ανάσα μου έξω απ' τον κόσμο
κι όλο τον έρωτα της καρδιάς μου
μονάχα την αλήθεια πως είμαι,
η αλήθεια είναι νίκη,
μονάχα να νικήσω.

Κύκλος η ψυχή μου αγκαλιάζει
τρίγωνα τετράγωνα πολύγωνα κύκλους γραμμές στιγμές
τετράγωνο το σύμπαν
και στο κενό που τα χωνέβει βαρύ λουλούδι εγώ

Και δε μας ξέρει ο ουρανός
κι η γη μας δίνει και μας παίρνει — ξένη·
πολλή, όλο λόγια η ιστορία μας,
πολλά η καρδιά κι ο νους γεννούν
που δεν τα ξέρει τίποτα,
μονάχα αυτοί που φύγαν ή θα φύγουν
για το πουθενά.
Εδώ
άλλο δεν έχουμε από μια ζωή
με τόσα χρόνια και μ' ανθρώπους τόσους,
μέχρι το σύννεφο βαρειά βροχή να γίνει
κι η ιστορία μας νερό
και κύματα κουφά σε βράχους κρύους.
Κι αύριο
—αύριο άλλα μάτια κι ίδιες πέτρες,
άλλες μέρες κι ίδια σύννεφα,
αύριο
μια θάλασσα πλατειά κι ολόκληρη
με κύματα και φως
μονάχη

Δεν πεθάναμε χτες;
πώς πάλι και πάλι και πάλι μπροστά μας

το τίποτα
κι εσύ
το μόνο

μπορείς κι ένα κομμάτι του κόσμου να 'σαι

Αυτός ο κόσμος που τελειώνει στα χέρια μου
αυτός ο δρόμος που αρχίζει στα πόδια μου
και παίζει με δυο πέτρες τον ορίζοντα
αυτό το σκεύος του σύμπαντος που όχι δε λέει
εκείνο το πουλί που δε βγαίνει από την άκρη της καρδιάς μου
αυτή η σταγόνα που δε χάνεται ποτέ
αυτός ο εαυτός μου που κόπηκε ολόισα
τι θέλει κοντά μου.

Αυτά τα χέρια που με κόψαν απ' τον κόσμο
αυτά τα πόδια που παίζουν τον ορίζοντα
και δε φτάνουν τις πέτρες
τούτη τη καρδιά που δεν αγγίζει το πουλί
αυτό το αιώνιο ναι για το σύμπαν
αυτή η σταγόνα που λάμπει
αυτή η ολόισα μοναξιά
τι θέλει κοντά μου.

Πώς να περάσω την πέτρα
δίχως να γίνω πέτρες σ' έρμο γιαλό
πώς να κοιτάξω το πουλί
χωρίς να γίνω στον κλεισμένο ουρανό χαμένο τιτίβισμα
πώς να το πω το ναι
δίχως να χάσω τη φωνή μου
πώς να πιω νερό
χωρίς να σκορπίσω σταγόνες στα σκότη,
πώς να χωρίσω κι όχι να μην πω.

Είσαι προτού
ο κόσμος
και μέσα του είσαι.

Μοναχός του ο κόσμος
με μονάχη και μονάχο τέλος
με χώματα που αρχίζουν και χώματα που τελειώνουν
με νερά που έρχονται και νερά που πάνε
με μίαν ώρα που ανοίγει και μίαν ώρα που κλείνει
σε βουνά ποτάμια κι αστέρια
μ' ένα λόγο που λέει κι ένα λόγο που σωπαίνει.

Όλα στον κόσμο
και τάχα τι
το τι θα πούμε
και τάχα τι
κι ο κόσμος.

Τέτοιο λόγο τι τον θέλεις
έτσι που χώρισε σιωπή και μίλημα
μέρα και νύχτα γύρο στις παλάμες σου
άσπρο πουλί μαύρο πουλί και πέταξε
κι έμεινες πιο γυμνός απ' τη σιωπή,
πιο μοναχός απ' το μίλημα
και πια δεν ξέρεις αν μιλάς ή σώπασες.

Το ξέρεις και ζητάς
το ξέρεις.

κακέ μου νου κακή μου γνώση
κόσμε τέρας μόνε κόσμε

Ένας ηλίθιος νους
που πάει χωρίς φτερά δώθε και κείθε
και δεν αφήνει μια σταλιά νερό στο χείλι μας
οσμή από χώμα στην καρδιά μας,
ένας ηλίθιος τρομαγμένος νους
που μας κρατάει βουβούς μέσα στον κόσμο,
γερμένους σα χορτάρια δίχως ρίζα
—ξένος μας νους
που ξέρει την πικρή ζωή
κι έχει ξεχάσει τη ζωή μας,
πως περιμένει μοναχή
και μένει αζήτητη
εις τους αιώνας των αιώνων.

γυμνή
πώς να σ' αγγίξω που 'μαστε μονάχοι

πού να πάω σε σένα
πώς να πάω σε σένα
τι να πάω σε σένα

έλα,
είμαι μόνο με μένα
με κορμί με λόγια με δέκα κινήσεις

Ξαπλωμένος
κι ολόγυμνη η κάμαρα
γελώ λευκά τα μάτια μου γελώ αγαπώ το σώμα μου
με κρατάς μονάχα εσύ

γελώ

ολόκληρη
κι ο χώρος σου

εγώ

είπα

εσύ

είσαι που δεν μπόρεσα να πω

Θα φωνάζω

Στιγμή του έρωτα
απ' τα δικά μου πιο δικά μου
και πιο ξένη από τα ξένα,
πούθε έρχεσαι
και με κάνεις γυμνός και δικό μου
μπροστά στο γυμνό κορμί
που με κοιτάει δικό σου
και περιμένει
πιο ξένο από τον κόσμο
πιο δικό μου από μένα
μ' αγάπη όση έχει άπλα ο κόσμος
βάθος όσο η ολοφάνερη θάλασσα
γυναίκα παρούσα τώρα
και πάντα και παντού.

Μην ανοίγεις τα μάτια
μη τα χέρια μη τα πόδια
μην ανοίγεις εσύ,
θα κλείσει ο κόσμος
γύρο

σκληρός σκληρός κόσμος
πλατύς ουρανός ουρανός

το τίποτα κι εσύ το μόνο

Πλέουμε στο σπίτι μας πετάμε δίχως τοίχους
—μάγος και κάνω
εσένα τις στιγμές και τις γυναίκες
να γυναίκα μπρος στη θάλασσα γυναίκα στ' αγριολούλουδα
γυναίκα και πολλά βουνά γυναίκα και σκιές
γυναίκα
και καλάμια κι ανοιχτή αυλή και δέντρα κι ώρες και φωνές και μάτια
κόσμος μέγας σταμάτησε πόσες οι γυναίκες του
και ποιες μία μία
τι μάτια τι φωνές τι ώρες
τι κορμιά που δεν τον γέμισαν
κι όλα κινούνται κι έρχονται,
εσύ ποια είσαι
από πού ποια ώρα ποιο ξεκίνημα ποια γνώση
κι έρχεσαι αρχαία κι ολόφρεσκος καρπός
γλυκός του θανάτου θάνατος της γλύκας
που έφτιασε γυμνό το σώμα σου

μπροστά από πόσα σώματα πόσες γυναίκες

μάτια μ' αδειάζουν, μάτια με γεμίζουν,
πόσα μάτια λάμπαν, πόσα λάμπουν
ως τις σκιές του κόσμου, ως τις άκρες του νερού
κι εγώ πατάω τη νύχτα.

Ήταν εκείνο το κύμα που σ' άρπαξε
το κύμα που μ' άρπαξε
κι έμεινε ο κόσμος θάλασσα
κι ο κόσμος νερό κύλησε
πάνω μου πάνω σου
κι ανάμεσά μας τίποτα.

τι είμαι; ούτε τα λόγια μου

Πού ο τόπος μου ποια λόγια είναι δικά μου
πού το χτες και το αύριο
πού το χόμα το δικό μου,
να σταθώ σωστός;

ψυχή
πλατύτερη απ' το πλάτος απ' το βάθος πιο βαθειά
και στο κορμί το χτες και το αύριο,
τόρα χαλασμός
κι ίδια τα μάτια βήματα τα βήματα
πριν από την αρχή πέρα απ' το τέλος — κύκλος
συντριμμένος στην κλειστήν ανάσα
που φυλάκισε την καλοσύνη,
κόσμε μου καλέ
κόσμε αδερφέ κομματιασμένε,
τόρα
κι από χτες κι ως αύριο, στον αιώνα σου
το γελαστό παιδί μου — είναι
δεν είναι τι είναι τι δεν είναι
παις εστι παίζων, πεττεύων
τη βροντή και την οργή και τη φωτιά

Συνοδευτικό βιβλίο της Υδρίας Πάτρα, 10-11-12, 1974

Ευγένιος Αρανίτης

ΜΑΘΑΙΝΟΝΤΑΣ ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ ΤΟΝ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟ ΚΑΜΙΝΓΚΣ

Ένας ποιητής όχι ιδιαίτερα δημοφιλής στην Ευρώπη (στην Ελλάδα μάλλον άγνωστος) αλλά χωρίς αμφιβολία τόσο σημαντικός για την αγγλική γλώσσα όσο ο Έλιοτ, ο Πάουντ, ο Λόουελ, ο Ντίλαν Τόμας και ο Άλλεν Γκίνσμπεργκ, αποκαλύπτεται επιτέλους στους Έλληνες αναγνώστες μέσα από μια θαυμάσια ανθολογία που κυκλοφόρησε πρόσφατα με τίτλο «115 Ποιήματα».

Οπωσδήποτε, για τον αναγνώστη που δεν είναι μυημένος στα μυστικά της τέχνης του Κάμινγκς και στη βαθύτερη ουσία εκείνου που ήθελε να εκφράσει, αυτό το έργο μπορεί να φανεί με μια πρώτη ματιά δυσνόητο, αποσπασματικό και παράδοξο – δεν αποκλείεται μάλιστα να αντιπαθήσουμε τις ιδιορρυθμίες του.

Αλλά μαθαίνει κανείς να διαβάζει τον Κάμινγκς με τον ίδιο τρόπο που μαθαίνει μια ξένη γλώσσα: πρώτα με δυσκολία (ύστερα, καθώς του αποκαλύπτονται οι λεπτές αρμονίες του συντακτικού, το παιγνίδι των εννοιών γεμάτο μεταφορές και απρόοπτα, οι βαθύτερες διακυμάνσεις μιας μουσικής που δεν την άκουγε στην αρχή) ύστερα με διαρκώς έρον και τέλος γοητευμένος.

Μοντέρνος

Λυρικός, αδιάκοπα ερωτευμένος και απόλυτα ρομαντικός, ο Κάμινγκς είναι ταυτόχρονα ο πιο μοντέρνος απ' τους μοντέρνους. Αυτό το παράδοξο, που σημαίνει κάτι περισσότερο απ' το να βρίσκεις απλώς έναν πρωτότυπο τρόπο για να διατυπώσεις μια παλιά αλήθεια, αποτελεί ακριβώς την ουσία της ιδιοφυΐας του Κάμινγκς.

Για παραδειγμα, τον απασχολούσε αδιάκοπα η μέριμνα να αναλύσει, να διασπάσει και να μεταμορφώσει την επιφάνεια και τη δομή μιας φράσης, δημιουργώντας μια ανεξάντλητη γκάμα από συντακτικά, ορθογραφικά και τυπογραφικά κόλπα τον πολύ ειδικό εκείνο συνδυασμό που θα μετέτρεπε αυτή τη φράση σε στίχο.

Σ' αυτό μπορούμε ν' αναγνωρίσουμε μια εκκεντρική διάθεση, μια σχεδόν εξωφρενική προσήλωση στο πνεύμα της πρωτοπορίας: Κι όμως: δεν ήταν παρά η βαθύτερη ανάγκη του να οδηγήσει την ποίηση πίσω στην καρδιά εκείνου που χάθηκε, στη μελωδία, στο αυθόρμητο σκίρτημα, στην όσο γίνεται πιο υλική επικοινωνία του ποιητή με τον αναγνώστη. Κατά βάθος ήταν ένας συντηρητικός: όπως και ο Πάουντ (του οποίου τις χορδές μοιάζει συχνά ν' αγγίζει) να βρίσκεται πολλά χρόνια μπροστά απ' τους σύγχρονούς του, απλώς και μόνο με το να τρέφει μια γνήσια αγάπη για το κλαδικό.

Εξίσωση

Η αισθητική του Κάμινγκς είναι ένα θέαμα που συναρπάζει. Αντίθετα απ' τους περισσότερους σύγχρονούς του δεν πίστευε πως το ποίημα πρέπει να στηρίζεται σε συμβολισμούς και μεταφορές, πίστευε πως ο στίχος είναι ένα είδος εξίσωσης, ένα παιγνίδι ανάμεσα σε αντίθετες σημασίες που ισορροπεί πάνω σε μια λεπτή τομή της συγκίνησης. Χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν διέθετε ένα μαγικό και μυστηριώδη τρόπο να μεταχειρίζεται την έμπνευση, είναι φανερό πως τον απασχολούσε όχι το πώς θα πει κάτι, αλλά το τι θα πει, ή καλύτερα **το να πει**.

Αν προσθέσουμε σε τούτη την έμφυτη κλίση και τις τυπογραφικές του παραδοξότητες, έχουμε μπροστά μας ένα μακρινό ένα μακρινό πρόγονο της σημερινής συγκεκριμένης ποίησης. Εύρισκε απόλαυση στο να εξερευνήσει τις μεγάλες αντίθετες έννοιες.

Λάμπει

Περισσότερο απ' όλους τους ποιητές, σεβάστηκε την θετική πλευρά της ειρωνείας, της σοφιστίας και της διαλεκτικής.

Ακόμα κι εκείνος που τον διαβάσει για πρώτη φορά καταλαβαίνει πως υπήρξε άψογος στο να εκτιμάει πώς πρέπει να τοποθετούνται οι λέξεις ή μια δίπλα στην άλλη για να δημιουργούν όχι συναισθηματισμό και γλαφυρότητα, αλλά μια εντύπωση στιγμιαίου και ουσιαστικού. Ο Κάμινγκς δεν αφηγείται ιστορίες: ο στίχος του λάμπει μόνο τη στιγμή που τον αγγίζει το μάτι και το αυτί, κι ύστερα εξαφανίζεται αφήνοντας πίσω του έναν απόηχο κομψών αγγλικών.

Ήταν τόσο μοντέρνος, κι όμως τόσο κοντά στα θέματα και στο ένστικτο της πολύπλοκης ακρίβειας των Άγγλων του 19^{ου} αιώνα. Αυτή αντίφαση είναι η γοητεία του. Σαν την ποίησή του αποτελεί κι ο ίδιος ένα παράδοξο.

Τα «115 Ποιήματα» επιλέχθηκαν και μεταφράστηκαν απ' τον Σωκράτη Σκαρτσή. Θα ήταν ολοφάνερα αδικία να μην πω εδώ πως η μετάφραση αυτή είναι τέλεια. Είχα συχνά την αίσθηση πως ο Κάμινγκς έγραφε ελληνικά.

(Κυκλοφορεί από τις εκδόσεις «Οδυσσέας», σελ. 134).

Κώστας Σταματίου

ΠΡΟΤΑΣΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑΣ ΜΕ «ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ»

Οι περισσότεροι Έλληνες είμαστε τελείως αμόρφωτοι. Δεν ξέρουμε καν τη γλώσσα μας. Η βασική παιδεία μάς επιτρέπει να διαβάζουμε καμιάν εφημερίδα, κανένα περιοδικό, τους υπότιτλους στην τηλεόραση. Η ανώτερη έως ανώτατη, μας εκτρέπει προς κάποια εξειδίκευση. Γινόμαστε ίσως καλοί γιατροί, καλοί νομικοί ή μηχανικοί, κακοί αρχιτέκτονες και, διεφθαρμένοι ή μη, πολιτικοί μηχανικοί, αδιάφοροι υπάλληλοι ή χρηματοκρητογί τεχνοκράτες – και πάντα παραμένουμε αμόρφωτοι, ακαλλιέργητοι, ξένοι προς κάθε τι μη ωφελιμιστικό. Οι περισσότεροι μισούμε τον άδολο στοχασμό, όπως ο Διάβολος το λιβάνι. Νομίζουμε πως είμαστε έξυπνοι («κονηρός ο βλάχος») και, όντως, ο νους του βασανισμένου από ποικίλες δουλειές αιώνων μέσου Έλληνα παίρνει στροφές: όμως πάντα μ' ένα στόχο: την ταχύτερη και στερεότερη οικονομική εξασφάλιση με τη μικρότερη δυνατή προσπάθεια.

Αλλά οι λίγοι μορφωμένοι συνέλληνες έχουν στηρίξει την όποια γνώση τους στον λεγόμενο «πολιτισμό της Δύσης». Αιώνες τώρα, η ελληνική πνευματική «ελίτ» έχει στρέψει τα νώτα στην κοντινή ή μακρινή Ανατολή – και σαν αντίδραση στην αναγκαστική συμβίωση, και τώρα άμεση γειτνίαση, με τους καθυστερημένους Τούρκους – και κολακεύεται να πιστεύει πως αποτελεί παρακλάδι της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Όμως, η πολιτισμένη Δύση ασχολείται συστηματικά με τους υψηλούς πολιτισμούς της Ανατολής – και της Αφρικής και της Αμερικής – τους μελετάει, τους γωνρίζει. Δεν υπάρχει δυτικό Πανεπιστήμιο χωρίς ινστιτούτα (ή έδρες) κινεζικών, ιαπωνικών, ινδικών κ.λπ. σπουδών. Εμείς εδώ περιμένουμε από κανένα ταξιδευτή (Καζατζάκης π.χ.) ή κανέναν ερασιτέχνη να μας μιλήσει γι' αυτούς τους σπουδαίους λαούς, που, στο κάτω κάτω, αποτελούν τους μισούς κατοίκους του πλανήτη μας.

ΟΛΑ ΑΥΤΑ τα γνωστά και κοινότοπα, για να τονίσω τη σημασία και το ενδιαφέρον που έχει η σειρά «Τα κείμενα των Λαών» που κυκλοφόρησε ο ρέκτης εκδότης Θανάσης Καστανιώτης, υπό τη διεύθυνση του γνωστού φιλόλογου και ποιητή Σωκράτη Λ. Σκαρτσή. Ο τελευταίος έχει επιλέξει τα κείμενα, τα έχει μεταφράσει κι έχει επιμεληθεί προλόγους, ιστορικές κι ερμηνευτικές σημειώσεις και βιβλιογραφία. Στα δέκα πρώτα βιβλιαράκια – μικρού κομψού σχήματος και άψογης εκτύπωσης – που βρίσκονται ήδη στη διάθεση του αναγνώστη, περιέλαβε τραγούδια αφρικάνικα και ινδιάνικα, ποίηση από την Κίνα και την Ιαπωνία, βασικά κείμενα ινδικής και γιαπωνέζικης γνώσης και αραβικού μυστικισμού, μια τελετουργία και μιαν... ιστορία από τον Ξενοφώντα, «ανατολίτικη» κι αυτή, από την «Κύρου Παιδεία».

Δυο πληροφορίες παραπάνω, ωστόσο, ίσως να μην ήταν περιττές. Ας είναι. Ας διατρέξουμε, όμως, τη σειρά του Καστανιώτη, λησμονώντας τη φτηνή γύρω μας προεκλογική βαβούρα...

. (Σημ. Ακολουθεί η αναλυτική παρουσίαση των 10 πρώτων βιβλίων της σειράς, με αναφορά και κάποιων σχετικών βιβλίων άλλων συγγραφέων).

Εφ. *ΤΑ ΝΕΑ*, 27-5-1989

Στην εφημ. *ΤΑ ΝΕΑ* 2-6-1990 γίνεται παρουσίαση των *Ουπανισάδων* της δεύτερης δεκάδας «της ωραίας σειράς *ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ*»:

Σπύρος Κάλμπαρης

ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΑΛΩ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

... Λέγαμε πως κάθε τι είναι ταυτόχρονη θέση και άρνηση.

Η Πρώτη Γραφή είναι το πρώτο βιβλίο του Σωκράτη Σκαρτσή, που το παράδωσε στο φως ο Λογοτεχνικός Όμιλος Φοιτητών, το 1958, με μια εισαγωγή σε ύφος ανεπίδοτης επιστολής και 80 τρίστιχα μαζί. Τώρα έχουμε στα χέρια μας αυτή την πρώτη του συλλογή, σε δεύτερη έκδοση, μαζί με διάφορα άλλα ποιήματα δημοσιευμένα και αδημοσίευτα με σκοπό να δέσει φυσιολογικά αυτό το βιβλίο του με τα επόμενα που ήδη κυκλοφορούν.

Τα πρώτα ποιήματα της εποχής εκείνης είναι βιωματικά και γράφτηκαν εντελώς αυθόρμητα, ενώ στα άλλα, τα πιο πρόσφατα, υπάρχουν μνήμες και άλλες αναφορές.

Εδώ στο πρώτο του κείμενο, την «Πρώτη Γραφή», διαπιστώνουμε τις καζαντζακικές εμπειρίες του Σ. Σ. («Λοιπόν κατάχτησα πνευματικά, ας πούμε, τον τρόπο να 'μαι πάνου απ' όλα. Είπα: όλα είναι θέση ή άρνηση ή θέση και άρνηση μαζί, αδιάφορο. Τ' άφησα αυτά και πήγα πιο πάνου· πάνου απ' αυτά είναι κάτι άλλο»). Η πρώτη γραφή, σελ. 10.

Δεν το λέω αυτό με την έννοια να του προσάψω ένα τίτλο, όπως συνηθίζεται σήμερα στην κριτική, το λέω διαπιστωτικά, με την έννοια ότι, ο ποιητής σε τέτοια μικρή ηλικία είχε νιώσει βαθιά σε πολλά σημεία την κοσμοθεωρία του Καζαντζάκη (Το καλό και το κακό είναι ένα, κ.λ.π.) και είχε διαμορφώσει ένα κόσμο μέσα του που θα καθόριζε από τότε τη μελλοντική του ποιητική και κοσμοθεωρία. Ο ποιητικός του ρυθμός έχει επίδραση πάνου στους αναγνώστες του χωρίς να το συνειδητοποιούν. Το κύριο αποτέλεσμα του ύφους και του ρυθμού στην ποίησή του έρχεται —και πρέπει να 'ρχεται— ασυνείδητα. Ο στίχος του κυλάει φτάνοντας σ' ένα τέτοιο σημείο έντασης ώστε η ποίηση να γίνεται ο φυσικός τρόπος έκφρασης και γι' αυτές, ακριβώς, τις στιγμές η ποιητική είναι η μόνη γλώσσα που μπορεί να εκφράσει τις συγκινήσεις του.

Ο αναγνώστης, όταν διαβάσει αυτούς τους στίχους, νιώθει πως αυτό είναι κάτι καινούργιο, εν τούτοις δεν τους προσλαμβάνει σα μια διαφορετική γλώσσα απ' αυτή που μιλάει και ο ίδιος. Δεν υπάρχει ανομοιότητα ύφους. Δεν ξέρω αν υπάρχει κάτι περιττό στην ποίησή του, αλλά όμως είναι όλα σωστά τοποθετημένα.

Και για ένα ακόμη λόγο η επιστολή αυτή είναι μια διαρκής ποίηση: γιατί ο στίχος του δεν είναι τόσο πλατύς σε αχτίνα ώστε να μπορεί να πει όσα πρέπει να ειπωθούν, γιατί είναι στίχος αφαιρετικός με τον τρόπο που μπορεί ο καθένας να καταλάβει (και φυσικά μιλώ γι' αυτούς που γοητεύονται από την ποίηση ή τουλάχιστον ξέρουν να γοητεύονται).

Όλα αυτά δεν σημαίνουν ότι δεν μας θυμίζουν τίποτα από παλιά. Επίσης, στην *Πρώτη Γραφή* μας λέει και για ταπεινά και μικρά πράγματα χωρίς να γίνεται γελοίο, όπως και ότι φτάνει στα μεγαλύτερα ύψη χωρίς να ακούγεται υπερβολικά.

Θα σου στείλω γράμματα γραμμένα στην αγάπη, εγώ που σου 'γραφα το κάτι.

Θα κουβεντιάσω μαζί σου.

Θα 'ρθω κοντά σου να μάθω, θα θέλω να μάθω.

Θα είμαι κομμάτια.

Παραλληλισμός

*Τα πόδια σου
άφησαν
την απουσία τους.*

*Μια πατούσα
που σύναζε
σοφία.*

Η ποίηση του Σ. Σ. είναι ένα σίγουρο καταφύγιο για μας και μια αστείρευτη πηγή πλούτου.

*Είπα πως φεύγει ο νους μου
καθώς κοιτώ
αχνός την όψη μου.*

Να γίνει ο ήλιος

*νερό
μες στο ποτήρι.
Χωνεύτηκε
στη δύση το βουνό
με τη ματιά μου.*

*Σταγόνες πέφτει
ο ήλιος
στα μάτια μου.*

Έτσι σταγόνες πέφτουν και οι στίχοι του Σ. Σκαρτσή όχι μόνο στα μάτια μας, μα και στην ψυχή μας. Παίρνουμε από την ποίησή του τόση ευχαρίστηση και απόλαυση όσο είναι ικανή να δώσει.

Σε πολλά σημεία τα τριστιχα έχουν μια εξάισια δύναμη υποβολής που μας καθηλώνουν.

*Νέφι του κοντινού ουρανού
που πας
για τη νεότητά μου.
Ρόδι θα σπάσεις
στη λίμνη
απ' το φεγγάρι κάτω.*

*Τα λιόφυλα
χωρίς του φεγγαριού το βάρος
θα πέσουνε στη γη.
στη θάλασσα θε να χαθείς.*

*Ξέρεις
του φεγγαριού το δρόμο αν πάρεις
στη θάλασσα θε να χαθείς. .*

*Είσαι προτού
ο κόσμος
και μέσα του είσαι.*

Η πολυεδρικότητα της ποίησης του Σ. Σ. και το μάντεμα κρυφών δυνάμεων από τα νεανικά του ακόμη ποιήματα που δρουν, πολλές φορές, σε αντίστροφη φορά χωρίς, όμως, να φτάνει μέχρι τα άκρα και να δημιουργεί αναρχία, μας δίνει μια ξέχωρη εσωτερική και αισθητική απόλαυση. Αυτό νομίζω ότι συμβαίνει στο «Όλα όπως ήρθανε καλά», στο «Μια μέρα», στο «Στιγμές», στο πολύ αυθόρμητο και όμορφο «Εν υπομονή», στο «Σώμα», στο «Marina».

Παρ' όλα αυτά μπορεί να δημιουργεί μια σύγχυση ή και απογοήτευση σ' αυτούς που δεν έχουν μυηθεί στους νόμους αυτών των κινήσεων, γιατί από μια άλλη άποψη σημαίνει και διάθεση, τόσο από το μέρος του δημιουργού όσο και από την πλευρά του αναγνώστη. Γιατί το να δημιουργηθεί ένα ποίημα χρειάζεται μια ψυχική έξαρση, μια πολύχρονη και βαθειά ωρίμανση και μια πρωτοφανής κυοφορία. Το ίδιο συμβαίνει, πρέπει να συμβαίνει, και για να γίνει μια ανάγνωση όπου χρειάζεται κι εδώ μια προετοιμασία και μια ιδιαίτερη ικανότητα πρόσληψης που στο κάτω-κάτω εξαρτάται από αστάθμητους εσωτερικούς-ψυχολογικούς παράγοντες του ανθρώπου.

Στο πρώτο του βιβλίο ο Σωκράτης Σκαρτσής «χάθηκε στην άνοιξη και γεννήθηκε» στα υπόλοιπα.

Η Πρώτη Γραφή και τ' άλλα του τραγούδια είναι μια δικαιολογία της νιότης του απέναντι στον κόσμο, απέναντι στον εαυτό του και η ποίησή του πρωτόγνωρη με μια πρωτοτυπία που αιφνιδιάζει.

[επανάληψη της λέξης: σώμα, κοχύλια (22 φορές)]

Στη *Λαλώ* αναζητά νομίζω μια μορφή στίχου με την οποία να μπορεί να μας πει όσα πρέπει να μας πει και ένα σημείο, όπου η ποίηση χάνει, είναι τα σημαντικά διαλείμματα στίχου. Το τι θα πάρει ο αναγνώστης από την ποίησή του (δηλαδή το πρόβλημα της επικοινωνίας) δεν είναι το μεγαλύτερο για τον Σωκρ. Σκαρτσή κι αυτό το ξέρει καλά. Γιατί αν το ποίημά του είναι καλό και άξιο γι' αυτόν, τότε μπορεί οι αναγνώστες να το δεχτούν, και θα το δεχτούν. Όταν διαβάζουμε τα ποιήματά του πολλές φορές και γι' αρκετό καιρό, αρχίζουμε να αναλύουμε τα μέσα με τα οποία παράγει τα αποτελέσματά του, αλλά όμως, όταν δεν έχει κανείς το χρόνο και τα διαβάσει κάτω από την πίεση της στιγμής, δεν παίρνει είδηση το μέσο της έκφρασής τους και έτσι μένει μόνο με την αισθητική απόλαυση του κειμένου:

*αύριο θα 'μαι όλο αγάπη για τον κόσμο που χωράει
τόσες φορές το σώμα μου...*

Ο Σκαρτσής είναι παθιασμένος με την ποίηση και τη ζωή. Γίνεται τα πάντα και δεν περιμένει τίποτε, από κανέναν. Κατέχει τη μεγαλύτερη αρετή στον κόσμο: να αγαπάει χωρίς καμιά ανταπόκριση. Αρκεί να 'ναι αυτός ο ίδιος αυτός και να τραγουδάει την ύπαρξή του που είναι μ' αυτόν τον κόσμο:

*πάλλεται καρδιά στα στήθια μου καθώς γυρνά
ένα με το σχήμα μου
στον ίδιο κόσμο...*

Το παιχνίδι της ένωσης είναι η άλλη ανθρώπινη αρετή του. Μ' όλα αυτά μαζί νιώθει ότι αγαπάει τον κόσμο. Έτσι τον νιώθουμε κι εμείς.

Δεν θέλω να μιλήσω για την αγαπημένη του λέξη *Λαλώ*. Φοβούμαι. Ίσως καταλήξει όπως η λέξη Αιγαίο στην ποίηση του Ελύτη. Πολυεδρικός, σ' όλες τις γωνίες ο ίδιος αυτός, σ' όλες τις συνιστώσες ο ίδιος, στη συνισταμένη η *Λαλώ*.

*Λαλώ
Στην αρχή η καλή Λαλώ...*

Με την ποίησή του προσπαθεί να βρει δρόμους μοναχούς για την αναπνοή του. Στο τέλος ο αγώνας του. Η ζωή του αληθινού ανθρώπου. Το σύμβολο *Λαλώ* έχει μια φυγοκεντρική

δύναμη γι' αυτόν, όχι προσπαθώντας για να ξεφύγει, αλλά για να το πλησιάσει ακόμα περισσότερο, να γίνει ένα μαζί του.

Και *ερχόμαστε* τώρα στο τρίτο ποιητικό βιβλίο του της σειράς *Λαλώ*:

*Η αρχαία κατάρα λευτέρωσε το νερό και τα φρύδια μας
κι απορία δεν έχουμε πάνω στις πέτρες·
σαν οι εσπέρες μαλακώνουν τα βουνά και τα χέρια μας,
κατεβαίνουμε αλαφροί στα περιγιάλια
και ταξιδεύουμε στη θάλασσα άσπρα ιχνογραφήματα.*

Είναι φανερές οι Σεφερικές επιδράσεις, εξασφαλίζοντας, όμως, πάντα το δικό του λόγο, τη δικιά του προβολή.

Η ποιητική διακόσμηση των πρώτων στίχων και η κάποια ακαμψία έδωσαν τελικά τη θέση τους σε μια απλοποίηση στη γλώσσα και αυτή η ίδια η καθημερινή γλώσσα υψώθηκε πάλι σε υψηλή ποίηση· τα ποιήματά του έχουν μια διάθρωση που ο κάθε στίχος είναι ουσιαστικό μέρος.

Ο Σωκράτης Σκαρτσής δείχνει ακόμα πως η ποιητική πρωτοτυπία είναι προπάντων εκείνος ο ιδιαίτερος τρόπος να συγκεντρώνεις το πιο άσχετο, απίθανο και πρωτόγνωρο υλικό για να φτιάξεις ένα καινούργιο ποιητικό σύνολο.

*Ένας τίμιος αέρας διαλέγει τη θάλασσα
και δάκρυα ξημερώνονται στον κοριτσιών τα μάτια.*

*Πες μου πώς μιλάς με τ' αστέρια
πως δεν έχει ένα σύννεφο, μιαν απόφαση ο κόσμος.*

*Σπαράζουν τα μαλλιά σου δυτικά
οι ματιές σου φως και φωτιές
θα ξαναβγεί ο ήλιος
στις κολόνες και στα κύματα.
Άσπρη αχιβάδα, στόμα της δροσιάς
λουλούδισε τον κόσμο.*

*Σε γδύνει το νερό παρατήσου στη θάλασσα
παρατήσου στον κόσμο γυμνή
να σε κινάει αργά ο αρχαίος χρόνος
τώρα που η γλύκα μου τα 'κλεισε όλα,
σε μένα θα 'ρθεις.*

Η ποίησή του κατορθώνει να μας δίνει κάποιο υπαινιγμό μιας τάξης στη ζωή, επιβάλλοντας σ' αυτή μια τάξη. Επιπρόσθετα, στην ποίησή του υπάρχει κάτι το ανεξήγητο κι αυτό έχει τη μεγαλύτερη σημασία. Δηλ. όταν τελειώνουμε τα πιο πολλά ποιήματά του, κάτι καινούργιο έχει συμβεί που δεν μπορεί να εξηγηθεί ολότελα κι αυτό είναι που λέμε δημιουργία. Αλλά η απόλαυση της ποίησης είναι μια σύνθετη εμπειρία που μέσα της υπάρχουν διάφορες μορφές ευχαρίστησης και σε διαφορετικές αναλογίες και προεκτάσεις για τον κάθε μελετητή η ανάγνωση. Γιατί οι απλοί αναγνώστες θέλουν να εξηγούνται τα ποιήματα με εκφράσεις και όρους που πολλές φορές είναι αδύνατο να δοθούν από τους ποιητές και τους κριτικούς. Έπειτα δεν χρησιμοποιείται απ' όλους τους κριτικούς η εξήγηση της ποίησης σύμφωνα με την έρευνα και την αναζήτηση των πηγών της. Σημαντικότερη είναι για μένα η προσπάθεια των κριτικών εκείνων που θέλουν να βρεθεί η πραγματική σημασία του ποιήματος ακόμα κι αν δεν ήταν αυτό που θα 'θελαν να λέει ένα ποίημα. Και, οπωσδήποτε, έχει πολύ λιγότερη σημασία να βρίσκουμε τις πηγές του ποιητή στις ιδιωτικές του στιγμές της ζωής και στη λογοτεχνία, γιατί είναι πρόκληση να μεταθέτουμε σήμερα την προσοχή από την ποίηση στον ποιητή.

*Δε ζητώ τίποτα,
μονάχα να νικήσω.*

Η τέταρτη ποιητική συλλογή *Μέλι στο νερό*, σήμερα ξανατυπωμένη στα 1978 στην Πάτρα από τα Όστρακα σε τρίτη έκδοση μας φέρνει σ' ένα διαφορετικό κλίμα πιο κατανοητό θα λέγαμε από την άποψη του απλού αναγνώστη.

*Γνώρισα μάτια των πουλιών και σχέδια του άμμου
χέρια δίχως μυστικά και λόγια δίχως ήσκιο
και το νερό που γλύκαινε καρδιά κι ανάσα
κι άπλωνε μια μέρα που μιλούσε όλες τις μέρες
με σταγόνες δροσερές σταγόνες κρύες*

.....

Έκθαμβος μπροστά στη φύση, με απόγνωση για το μυστήριο της ζωής απολογείται, φωνάζει, απορεί, θαυμάζει, ρωτάει, θέλει να μάθει:

*Πού το χτες και το αύριο
που το τώρα το δικό μου,
να σταθώ σωστός;*

.....

Βουνά ψηλά και μύρια αστέρια

.....

*κόσμε τέρας μόνη κόσμε
που μονάχο μ' έταξες μονάχα εδώ,
το κίνημά μου ποιο κι ο δρόμος του κορμιού μου*

.....

Εξουσιάζει το στίχο του με τέτοιο τρόπο που μας κάνει να παρακολουθούμε μ' όλα τα αισθητήριά μας όχι την ποίηση, αλλά το νόημα της ποίησης.

Η δε μιλιά του μέσα στην ποίησή του είναι από τη φύση της ποιητική και στο ρυθμό και στη φαντασία.

Ο στίχος του δεν είναι γι' αυτόν μια απλή φόρμουλα ή ένα διακοσμητικό, αλλά με τη δύναμή του καθορίζει την ένταση και μας κάνει εντύπωση η ασυναίσθητη επίδραση που έχει πάνου μας και η οποία προκαθορίζει το βαθύτερο νόημα της ποίησης.

Με πολύ φως στα μάτια ξεστράτισε η πεταλούδα στη θάλασσα

.....

*μια ζωή μας την παίρνουν
τι μας μένει: βροχή
σταγόνες
στα φύλλα στις πέτρες στις τρύπες*

*κόρη μου,
στόμα της βαθιάς μέρας,
ήλιε μου,
που είσαι κι άργησες να βγεις*

*τέλειωσε στην ομορφιά
κόρη μου*

.....

*το χέρι μου άνοιξε
στον κόσμο.*

Η συχνή προσφυγή του σε εικόνες και άλλα σχήματα ασκεί πάνω μας μια τέτοια γοητεία που μας κάνει να πιστεύουμε, και μας πείθει, πως μια καινούργια σύλληψη του κόσμου έχει πραγματοποιηθεί. Επίσης, συνειδητοποιώντας δυνάμεις της δικής του ψυχής, τις αχτινοβολεί στο χώρο της καταγωγής του πρωτοφανέρωτα και συγχρόνως αναζητά μια ψυχή που θα την φέρει στο φως της μέρας στο σήμερα, στο τώρα.

Υπάρχει στην ποίηση του Σ. Σ. ο δεσμός των πραγμάτων που δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμα και γυρεύουν τον εαυτό τους, συχνά και πυκνά μέσα σ' ένα μεθύσι, σε μια παραζάλη, σ' ένα ίλιγγο κι αυτό συνεχίζεται καθώς η γλώσσα του γίνεται δυναμική και χυμώδης. Γιατί το πνεύμα της ποίησής του είναι ανοιχτό στους υψηλούς ανέμους που πνέουν μέσα στα πλαίσια του σημερινού αγχώδους κόσμου που πολεμά για μια βαθύτερη ενότητα και συντρίβεται και ξανασηκώνεται για να ξαναπλάσει τη ζωή και να συλλάβει το μυστικό του ανθρώπου.

*Περπάτησα απ' την πρώτη γέυση μου
μέσα από χίλιες ανάσες πουλιών πια χαμένων
κάτω από σύννεφα που έχουν πεθάνει πια στεγνοί καρποί
πίσω από τοίχους που έμειναν στη λησμονιά
με μια ματιά που αιώνια σε τύλιγε
κι έρχομαι σε σένα ανάμεσα από βαριές σταγόνες
ανάμεσα απ' τα φύλλα μες στον άνεμο.*

Κατακλυζόμαστε από ζωή σε τόσο υψηλό σημείο, έτσι ώστε το δικό του πάθος, η δικιά του δύναμη ζωής να ζωντανεύει μέσα μας το κρυμμένο δικό μας πάθος. Μας κάνει να αναζητούμε τη δική μας μοίρα και να συναντάμε ένα μέρος του δικού μας εαυτού, του δικού μας κόσμου.

Οι λέξεις στόμα, μύτη, κοφτερά νυχάκια, χελιδονάκι, κορμάκι δείχνουν μια κρυμμένη ή και φανερή πολλές φορές τρυφερότητα που τη συναντάμε στα περισσότερα ποιήματά του. Αυτή η νεανικότητα της ποίησής του έχει τη χαρά της αναζήτησης και του απρόοπτου, τη χάρη και την υπόσχεση, το όνειρο και τη ζωντάνια που διεγείρουν το πνεύμα και ομορφαίνουν τη ζωή μας.

Στα ποιήματα αυτά ο Σ. Σκαρτσής έχει αποθέσει τα σπουδαιότερα βιώματα της ζωής του κι αφήνει να φανούν οι αυθόρμητες αντιδράσεις του: συγχρόνως η ποιητική του έχει κάτι το ρευστό, το ασύλληπτο, το παράξενο που αποτελεί και την ουσιώδη αρετή του.

*Τέτοιο λόγο τι τον θέλεις
έτσι που χώρισε σιωπή και μίλημα
μέρα και νύχτα γύρο στις παλάμες σου
άσπρο πουλί μαύρο πουλί και πέταξε
κι έμεινες πιο γυμνός απ' τη σιωπή,
πιο μονάχος απ' το μίλημα
και πια δεν ξέρεις αν μιλάς ή σώπασες.
.....
άσε τον κόσμο να λέει το μύθο του
κοντά στ' όνομά σου.*

Τα *Τραγουδίσματα*, η πέμπτη ποιητική συλλογή της «Λαλώς», ήρθε για πρώτη φορά στο φως της δημοσιότητας στα 1974 και τώρα σε νέα έκδοση (δεύτερη) στα 1978, όπου όλη η σειρά Λαλώ βγήκε ενοποιημένη σε επτά βιβλία.

*Κυπαρισσένια,
το νερό σε πήρε
ξύλο δροσερό και φύλλα πράσινα
κι όλη κυπαρισσόμηλα.*

Η νέα ποίησή του ακόμα και όταν μας θέτει καινούργια προβλήματα, εν τούτοις δεν παρουσιάζει, δεν εμφανίζει την παράδοση σαν ένα νεκρό σώμα, αλλά με βάση το

*«τα δυο σου χέρια πήρανε
βεργούλες και με δείρανε»*

μας προσφέρει πρωτόγνωρες προοπτικές για να αντιμετωπίσουμε κατόπιν την παράδοση μ' ένα νέο και ανανεωτικό πνεύμα. Αυτή η επιστροφή στις παλιές μορφές γίνεται ένα απολαυστικό και ελκυστικό παιχνίδι και τις δίνει ένα καινούργιο περιεχόμενο. Γιατί μ' αυτές τις δυναμικές εισδύσεις του μέσα στο χώρο της παράδοσης μας κάνει να πιστεύουμε ότι η ποιητική πείρα του παρελθόντος αποτελεί γι' αυτόν μια κληρονομιά, που την πιστεύει και της εμπιστεύεται. Γενικά, υπάρχει μια μαγεία και η ποίησή του τείνει προς τη μουσική. Ίσως το μυστικό του, το μυστικό της ποιητικής του δημιουργίας να βρίσκεται στο σημείο της πάλης, του αγώνα μεταξύ του αυτοματισμού και της λογικής, μεταξύ των άλογων και των έλλογων στοιχείων, απ' όπου νικητής βγαίνει ο ίδιος και κανένα από τα δυο αυτά στοιχεία.

Η έκτη συλλογή της σειράς *Λαλώ, τα Οστρακα*, τυπωμένη στα 1976 στην Πάτρα. Οστρακα ζωής του Σωκράτη Σκαρτσή.

*Τη γιαγιά μου τη λέγανε Μαρίτσα
Μπάμπω
και μίλαγε με γραμμές και μουσική
με ήχους που φύτρωναν σ' αυτό το ένα χόμα
φαγώσιμοι ακουστοί ρυθμισμένοι...*

Η κατανόηση ενός ποιήματος φτάνει στο σημείο να είναι το ίδιο πράγμα με την απόλαυσή του. Η πρώτη προσπάθεια του ποιητή είναι να γίνει διάφανος, να αποχτήσει διαύγεια για τον εαυτό του, να βεβαιωθεί (και να το πιστέψει) πως το ποίημα είναι το σωστό αποτέλεσμα της διαδικασίας που μεσολάβησε και να μην στέκεται ανίκανος να εκφράσει τον εαυτό του στον εαυτό του.

Η ποίηση εδώ είναι καθαρή, αριστοκρατική, ερωτική προς πρόσωπα και πράγματα· ο ίδιος, δίχως όρια, ανθρώπινος, γήινος, σ' ένα χώρο που υπεραγαπά και τον ηλεκτρίζει ποιητικά, τοπίο εξιδανικευμένο, μόνος αυτός και η φύση του ακατοίκητη, μόνη, έρημη και μόνον αυτός και η αγάπη του κι αυτά που αγαπάει, αυτά που τον πιέζουν για να γίνεται αεικίνητος, φωτίσματα ξαφνικά πάνω σε χέρια, μάτια, ποτάμια και η φύση του απέραντη, ευρύχωρη του πάντα και του τώρα. Τα συχνά χρονικά διαλείμματα των στίχων του δεν δείχνει να τον πειράζουν, το μίτο της σκέψης του ή του ρυθμού του μπορεί και να το βρούμε παρακάτω ή και σ' άλλο ποίημά του.

Η λέξη του εκεί που πάει να απομείνει ένας ήχος απλός και ασήμαντος, αποχτάει αμέσως αξία, μια δύναμη μαγική, καταλυτική ανάλογα με τον τρόπο του την χρησιμοποιεί και ξαφνικά βλέπουμε να φωτίζεται εσωτερικά και να πλουτίζεται με μια παράξενη και ακατανίκητη δύναμη. Και αυτή η μεταμόρφωση είναι που μ' έχει συναρπάσει στην ποίησή του. Μ' αυτόν τον τρόπο δεν δίνει καμιά εξήγηση σε μας, ούτε ερμηνεία, αλλά απλώς μας θέτει αντιμέτωπους με το αποτέλεσμα. Η ποίηση του Σ. Σ. είναι μια υπόθεση λεξιλογίου, σύνταξης, καινούργιων μουσικών συνηχίσεων που χωρίς την τόλμη του δεν θα είχαμε αυτό το προσωπικό ύφος.

*μαυρομάτα μ' άνοιξες ένα κόσμο που 'χουμε
λευκή γραμμή μονάχη σε γαλάζια αγάπη
να διαγράφονται όλα τα σχήματα των πραγμάτων
και των πραγμάτων μου όλων.*

*Όταν πίνω νερό, αδερφή μου
.....
μιλάω στ' αλήθεια*

με τον κόσμο και με σένα.

Κι όταν τρώω ψωμί, αδερφέ μου

.....

είμαι στ' αλήθεια

κορμί κοντά στο κορμί σου

.....

Το έβδομο βιβλίο της ποιητικής σειράς Λαλώ είναι το *Ασκήσεις Α' και Β', Χρ'νοι του Έρωτα, Μια Δεύτερη Γραφή*.

Απ' το κεφάλι σου, πηγή του γαλάζιου

μέχρι τα πέλματά σου που υπάρχουν το χόμα

δεν τελειώνεις πουθενά

είσαι παντού μου

σε ταξιδεύω ωραίο κόσμο

.....

δροσίζομαι σε φρέσκους ήσκιους.

Ο Σωκράτης Σκαρτσής της κοσμοθεωρίας του εδώ και του τώρα, όπου η γλώσσα, η μιλιά, το πράγμα και ο ψυχισμός γίνεται ένα και μια καθημερινή πραγματικότητα, ζώντας τη ζωή του κάθε στιγμή αθώα, σαν παιδί, χωρίς τίποτε το μελετημένο ή το ψεύτικο, αγνά πηγαίνοντας βιώνει την κοσμοθεωρία του στην ποίηση. Και θα 'ταν λάθος να σταματήσω έτσι την πρότασή μου, γιατί ο Σ. Σ. παίρνει τις λέξεις όχι για να κατασκευάσει στίχους ή για να χτίσει απλώς τη θεωρία του, αλλά γιατί έτσι είναι αυτές οι λέξεις του ελεύθερες, αρχέγονες, φυσικές, όπως υπάρχουν τόσες χιλιάδες χρόνια κι είναι αυτές που είναι, σαν ελεύθερα όντα.

Παίρνει τις λέξεις εντελώς ελεύθερα, θα μπορούσαν να ξεπηδήσουν, ν' αλλάξουν σειρά, έχουν αυτό το δικαίωμα, είναι ελεύθερες, δεν θέλει να σκλαβώσει τις λέξεις.

Ο ποιητής λατρεύει τη γλώσσα του, παίζει μαζί της σαν παιδί, κολυμπάει στο λόγο του γιατί έτσι του έρχεται να κάνει, όλα του είναι κοντινά, δεν φοβάται, πραγματικά ο ίδιος αυτός, όπου η συναίσθηση, η γλώσσα και η ζωή είναι ένα και το αυτό πράγμα, χωρίς προκατασκευές από χλιοειπωμένες λέξεις. Αφήνει το βίωμά του να τον πλημμυρίσει μέσα σε μια γλώσσα μεθυστική, λαϊκή που τον έχει ερωτευμένο με τη φύση, τους ανθρώπους και τον κάνει αυτόν που είναι. Δίνει το πράγμα με την οντότητα της γλώσσας του.

Στο πρόσωπό σου

η ζωή

ανοίγει τα μάτια της.

Ο Σ. Σ. έχοντας μια υπέροχη και ευαίσθητη ακοή κι ένα γούστο, μια αίσθηση που δοκιμάζεται διαρκώς, έχει την απαίτηση να ζητά από μας μια μεγάλη προετοιμασία, μια προπόνηση για να αγκιστρωθούμε από την πιο λεπτή άκρη του που θα μας οδηγήσει στην ψυχή του ποιήματος. Ίσως απογοητεύσει, γιατί η γλώσσα του δεν είναι ένα μέσον έκφρασης, όπως χρησιμοποιήθηκε μέχρι τώρα, αλλά, ο ποιητής, μεταχειρίζεται ένα μέσον απλό, άμεσο και συγχρόνως ένα μέσο υπαινιγμών, χειρονομιών, μιμητισμών που φέρνει στο φως, μπροστά στα ίδια μας τα μάτια, το ίδιο πράγμα που υπαινίσσεται να θέλει να υπαινιχθεί.

Είναι ένας μανιακός τεχνίτης του λόγου για μια μόνιμη αναζήτηση περιεχομένου και ουσίας και λιγότερο μορφής, γι' αυτό αργεί να φτάσει σε μας, ενώ δεν έπρεπε.

Πολλές φορές η έλλειψη ειρμού είναι φαινομενική, γιατί κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων του, υπάρχει μια μοναδική αποδέσμευση δυνάμεων και όχι μια απλή πρόταση ή διαρροή από το εσωτερικό του τοπίο. Μέσα από αυτή την αποδέσμευση εκφράζεται η προσωπική του αλήθεια.

Από το πρώτο του βιβλίο της σειράς «Λαλώ» φανερώνεται το μυστικό της τέχνης του. Γιατί η πρωτοτυπία για τον Σ. Σ. δεν είναι απλά ένας καινούργιος λόγος ή άποψη, αλλά μια

δημιουργική δύναμη που πλάθει τον κόσμο κάθε στιγμή, δίνοντας σ' αυτόν και παίρνοντας απ' αυτόν μια διαρκή ροή.

Άλιμος, Μάης '80

Περ. *Υδρία*, αρ. 31-32, Πάτρα 1980

ΜΙΑ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΑΛΩ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

*Να είσαι μόνο εσύ
εδώ και τώρα*

Γενικά, η ποιητική σειρά *Λαλώ*, αν και αποτελείται από αρκετά ποιήματα μεγάλα ή μικρά, είναι ένα μακρύ και πλατύ ποίημα με συνεπή εσωτερική συνοχή των επιμέρους παραλλαγών, όπου οι ειδικές και προσωπικές στιγμές που χρησιμοποιεί ο δημιουργός της συμπεκνώνουν και συμπεριλαμβάνουν όχι μόνον την ανθρώπινη εμπειρία αλλά και την ανθρώπινη κίνηση.

Κι αυτό είναι νομίζω η πιο εντυπωσιακή και εκπληκτική πλευρά του έργου του. Γιατί δεν υπάρχει σ' αυτό έδαφος ανωμαλίας, τεχνητό εμπόδιο, όγκος, βάρος ή σκαιώδης πυκνότητα. Ούτε βαρυθυμία· δεν υπάρχει μαυρίλα ή το τεράστιο. Τα πάντα μετρημένα. Αντίθετα, υπάρχει η καθαρότητα· φως, διαύγεια και ημέρα. Τα πάντα εκτυλίσσονται την ημέρα· τα πάντα στο φως. Μόνον έτσι βλέπει την υπόστασή του, το σώμα του. Υπάρχει, επίσης, στο έργο του λυγρότητα και ευθυγραμμία. Μια εφηβική λυρικότητα, μια αθωότητα, μια ηδονή κι ένας πόθος διαπερνάει όλη την ποιητική του έκταση. Διαβάζοντάς το κανείς νιώθει να τον συνοδεύει κάτι σαν μουσική σχηματίζοντας ένα περίγραμμα, ένα σώμα που ανεβαίνει, κατεβαίνει, καμπυλώνει και κυματίζει πότε σε σιγανό και πότε σε γρήγορο ρυθμό. Ένα περίγραμμα που αδελφοποιεί τα υλικά της τέχνης του, χωρίς να τα κάνει να μοιάζουν μεταξύ τους, σαν την ελληνική δημοτική ποίηση που είναι σαν ένα κυρίως τραγούδι.

Η ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΛΑΛΩΣ ΓΙΑ ΜΑΣ

Ο λόγος και η αιωνιότητα

Πρόκειται για μια χρήσιμη —πάντα— και έξοχη δουλειά για κείνους που θα 'θελαν να πάρουν μια γεύση για το έργο αυτού του σημαντικού, στις μέρες μας, διανοητή και ποιητή, τόσο που, όσοι το γνωρίσουν θα θελήσουν να επικοινωνήσουν και με τη θεωρητική κύρωσή του. Και τούτο γιατί το όλο έργο του αποδεικνύει την ευθύνη του ίδιου του δημιουργού του, την σοβαρότητα του ίδιου του έργου του και την αξία των εκφραστικών του μέσων. Ο ρόλος της γλώσσας στην ποίησή του μεταβάλλεται από όργανο καθημερινής συνεννόησης σε μέσο έκφρασης του ποιητικού σύμπαντός του. Η δε ιδέα της καθαρής ποίησης, το ξέρει και το δείχνει, είναι απρόσιτη· είναι, όμως, γι' αυτόν, νομίζω, το ιδεατό όριο στις επιθυμίες και στις δυνάμεις του. Δεν γράφει ποίηση για το κοινό του, για τους αναγνώστες και γι' αυτό δεν προκαλεί, ούτε εντυπωσιάζει με ηχηρά λεξοτεχνήματα και άδειες επιδεξιότητες. Ανοίγει, όμως, δρόμους επικοινωνίας για να κάνει τον αναγνώστη αυτό που είναι ο ίδιος, γι' αυτό που αισθάνεται ο ίδιος ο αναγνώστης σαν δικό του.

Η αξία του ανεβαίνει ακόμη περισσότερο, αν αναλογιστούμε ότι ο ποιητής δεν έχει έτοιμα τα μέσα που είναι δημιουργημένα επίτηδες για την ποιητική του δημιουργία, όπως συμβαίνει π.χ. με τον συνθέτη ή τον ζωγράφο, μια και η ποίηση, όπως ξέρουμε, είναι η τέχνη της γλώσσας και η γλώσσα δημιούργημα της καθημερινής πρακτικής.

Είναι, επίσης, σημαντική δουλειά για κείνους που θα 'θελαν να αναζητήσουν κάτι από τον εαυτό τους. Προσωπικά ανήκω στη δεύτερη κατηγορία —ή έτσι έτυχε να δω το έργο του και μ' αυτή, περισσότερο, την οπτική γράφω τούτα εδώ— και αυτό που με εντυπωσιάζει είναι ότι αν και ο εικονισμός των τοπίων, των καταστάσεων και των προσώπων δεν υπακούει συνειδητά σε μια ζωγραφική βούληση, τα πρόσωπα είναι —υπάρχουν— φωτοβόλα, ζωντανά και γήινα μέσα στην παράκρουση των οραμάτων του.

Η ποίησή του, λοιπόν, δεν είναι ιστορία και επίδειξη δραματική ή αισθηματική, αλλά είναι κάτι πιο βαθύ και πιο πρωταρχικό. Είναι το ξύπνημα, το φώτισμα του ανθρώπου στην αμέτρητη δύναμή του, που ενυπάρχει μέσα του, πιο βαθιά και από την καρδιά, πιο βαθιά και από το νου του. Η ποίησή του ξεπερνά την ιστορία —δεν εντάσσεται στο χρόνο— και διαρκεί, κινείται— προσεγγίζει την αιωνιότητα. Έτσι εκμηδενίζει εμάς που την διαβάζουμε και διαθέτουμε την ικανότητα να την συλλαμβάνουμε.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΡΩΜΑ

Ο Σ. Λ. Σκαρτσής μεταχειρίζεται και λέξεις ξεχασμένες ή ανακατακτά φράσεις και λέξεις που νομίζαμε ότι είχαν φθαρεί. Ψάχνει να αποκαλύψει τα πιο κρυφά στοιχεία της γραφής και προχωρώντας δεν έχει να πει τίποτε περισσότερο απ' αυτό που εμπειρέχει. Δεν φροντίζει να δημιουργήσει θεματικές ολότητες, αλλά ένα σύστημα από σχέσεις ανάμεσα σε λέξεις και εικόνες. Τη σημαίνουσα, λοιπόν, τάξη του και το υπόστρωμα θα το αναζητήσουμε από το αποτέλεσμα της συγκεκριμένης γραφής του. Γενικά, μπορούμε να πούμε, τρία στοιχεία καθορίζουν το λογοτεχνικό του υπόστρωμα: α) το δημοτικό μας τραγούδι, β) η αρχαία ελληνική παράδοση και γ) οι τοπικές-λαϊκές παραδόσεις των διαφόρων, προπαντός ανατολικών, λαών π.χ. ινδική κλπ. Έτσι, λοιπόν, ο Σ. Σ., σαν δημιουργός, έχει σαν σκοπό να διατηρήσει με συνέπεια την συνέχεια της γλώσσας και να ενσωματώσει, αν μπορεί, προσαρμόζοντας σ' αυτή ξένα γλωσσικά στοιχεία. Έτσι, προσπαθεί να ανακαλύψει και να εμπειρίσει και βαδίζει προοδευτικά και στέρεα σε μια πολυφωνική αίσθηση της γλώσσας. Γνωρίζει πολύ καλά από το ένστικτο και τις εμπειρίες του τι οφέλη μπορεί να του δώσει μια ξένη επίδραση που συμφωνεί με τις βαθύτερες διαθέσεις της ευαισθησίας του. Έτσι προχωράει με τόλμη χωρίς να φοβάται μήπως χάσει την ελληνική του πρόσοψη ή μήπως του προσάψουν άλλες ιδιότητες. Κι αυτό γιατί ξέρει ότι η φανατισμένη προσπάθεια για περισσότερη και περισσότερη ελληνικότητα θα είχε σαν αποτέλεσμα, το ελληνικό στοιχείο, να λειτουργούσε μόνον εξωτερικά. Η εξωτερικότητα, η επιφάνεια —σε ποιήματά του— δεν είναι ο στόχος της ποίησής του, όπως και αρχήν μπορεί να υποθέσουν πολλοί, παρά μόνον όταν προσφέρει σ' αυτήν κεντρίσματα που θα την οδηγήσουν στην κατάκτηση της ουσίας. Σκοπεύει δε σε μεγάλα ύψη η λυρική τούτη αντίληψη και περιδιάβαση —από την επιφάνεια στην ουσία, από το έξω στο μέσα ή και αντίθετα— και ίσως εδώ να βρίσκεται ένα κλειδί για την αυθεντική ερμηνεία της δικιάς μας, πια, ψυχής. Το Τώρα και το Εδώ, την αποκλειστική του ιδεολογία, μας την τραγουδάει, μας την κινεί με το ίδιο του το σώμα, την ίδια τη ζωή του και εκτός αυτού δίνει και το μέτρο της δυνατότητας του πνεύματος να μεταπλάσσει, το εντός μας ευρισκόμενο απωθημένο ή όχι στοιχείο του παροξυσμού, το διαμονιακό ή πρωτόγονο, σε φως. Αλλά για το πρωτόγονο στοιχείο και την πρωτόγονη ώθηση στην ποίηση του Σ. Λ. Σκαρτσής θα γράψουμε σε άλλο σημείωμά μας ιδιαίτερο γιατί αποτελεί ένα σημαντικό αφετηριακό σημείο σ' αυτή τη μεριά όπως και σ' όλο το ποιητικό του έργο. Γιατί η ποίησή του είναι εμποτισμένη με τα ιδιαίτερα εκείνα συναισθήματα, συναισθήματα που τα βρίσκουμε μόνο στην πρωτόγονη ζωή ή στους παλιούς πολιτισμούς. Έτσι, σ' ένα επίπεδο, από δω πηγάζει και η θέση της ποίησής του που έχει σαν σκοπό και σαν νόημα τη δημιουργία ενός πολιτισμού ο οποίος θα είναι ύφος ζωής και όχι θεσμός ή κανόνας.

Άλιμος, 12 Μαρτίου 1981

ΚΟΥΡΟΣ ΤΟΥ ΝΟΣΤΟΥ

Μερικές σκέψεις

*Μιλάω με τη θάλασσα
μιλάω με την άμμο
με το λίγο του κόσμου*

το ένα.

Ο *Κούρος του Νόστου*, το ποιητικό βιβλίο του Σωκράτη Λ. Σκαρτσή, τυπώθηκε στην Πάτρα, από τα *Όστρακα*, το 1978.

Σ' αυτό το βιβλίο, ακόμη περισσότερο η αίσθησή του ορίζεται σαν συνάντηση και αφομοίωση δύο δυνάμεων, δύο κινήσεων, μιας εξωτερικής που προέρχεται από τα αισθητά αντικείμενα και μιας εσωτερικής που προέρχεται από τις αντιδράσεις του σώματος προς τις εξωτερικές κινήσεις. Τα αισθήματά του, λοιπόν, είναι αποτέλεσμα αυτής της διπλής κίνησης, του ενστίκτου του και της ελευθερίας του. Ο αισθητικός και σωματικός του κόσμος μεταβάλλεται και βρίσκεται σε διαρκή ροή, τα αισθήματά του το ίδιο, δεν είναι στατικά. Λειτουργούν. Ζωντανά την κάθε στιγμή. Κι όλα αυτά μας τα δίνει, ο ποιητής, με τέτοιο τρόπο, ώστε να μας πείθει ότι η αίσθησή του είναι μια γνώση. Έτσι, η μορφή της τέχνης του δεν είναι με κανένα τρόπο διχασμένη, αφού και η συνειδήσή του δεν είναι διχασμένη. Γνωρίζει πολύ καλά τι ζητάει, γιατί η τέχνη του κρύβει ένα πολιτισμό που είναι ουσία ψυχής και ζωής.

*Πάλι ήρθα στο νερό με το παλιό μου ποτήρι
ωραίο γυαλί φιλημένο χίλιες φορές
κι ήσουνα μέσα χτες ή τώρα
κι αύριο θα 'σαι, Αναδυόμενη,
γιατί πάντα είσαι όπως πάντα είμαι
παρουσία κι αίσθηση
σ' αυτό το ένα που λέμε κόσμο
και δεν χάνει τίποτα γιατί είναι όλα
εδώ τώρα
όπως είσαι εσύ με μένα
κι ας φεύγεις, που πας;*

Υπάρχει στον ποιητή η συνέχεια και η συνέπεια σαν ασυνείδητη κληρονομιά μέσα του, υπάρχει η ευθεία γραμμή και η λιτότητα που ανάγουν τα σχήματα προς την αφαίρεση και την αποπνευμάτωση.

*.....και περνάνε κι έρχονται
χωρίς φορέματα χωρίς χρόνο εαυτός
κι αναδυόμενες, Γλαύκη τε Θάλειά τε Κυμοδόκη τε,
Νησαίη Σπειώ τε κι εγώ μετράω
και χαίρομαι μορφές του ίδιου πάντα
όμως να 'ναι και Αμφιθόη και Αγανή,
Δωτώ τε Πρωτώ τε Φέρουσά τε Δυνάμενη τε,
Δεξαμένη τε κι εσύ, κι άλλη εσύ πάλι,
κι άλλη πάλι εσύ, ω Αναδυόμενη
απ' τη θάλασσά μου μορφή και λαχτάρα μου
τελική σωματική πραγματικότητα
του σωματικού μου πόθου εαυτού,
.....*

Στην ποίησή του, πολύ συχνά, η γλώσσα μας, υποδέχεται το αρχαίο και το παλιό σύμβολο και το συγχωνεύει έτσι που να εναρμονίζεται με τα άλλα σύμβολα, νέα· αν και κατά βάση τα θεωρούμενα νέα σύμβολα (λεκτικά) δεν είναι πραγματικά καινούρια, αλλά έχουν την καταγωγή τους στην αρχαία γλώσσα.

Επίσης, ο χρόνος, για τον ποιητή, είναι μια δύναμη διαλυτική και μπορεί και την εναντιώνεται εφόσον καταφέρνει να βγει από τον κόσμο —κι αυτό το επιτυγχάνει γιατί προσκολλιέται στη λατρεία της στιγμής, του τώρα. Επιπλέον, το υποκείμενο δεν ποθεί την κάθαρση, αλλά αφήνεται στις διανθρώπινες σχέσεις του και οικειούται με το αντικείμενο.

Όσο προχωράει στην ποίησή του, αφενός, από πολλά ποιήματά του, λείπει εκείνη η κάποια φρενίτιδα των πρώτων του κειμένων, αφετέρου βλέπουμε περισσότερο την κρυπτικότητα των πραγμάτων και η εικονοποίηση των αισθήσεων βρίσκεται σε εγρήγορση.

*Από τότε με τις καλύβες και τα πόδια των γυναικών
με τα μπουστάνια δίπλα σου και τ' αργά γελάδια
που μουγκανίζανε πάνω απ' το αργό νερό σου
άνθρωποι πήγαν κι ήρθαν ψωμιά χαθήκανε
γλυκά παιδιά συνάντησαν τη σφαίρα
κι η ζωή κόπηκε στη ρίζα
κοντά στο νερό σου,
και κύλαγες αργά εσύ που ξέρεις.*

Τα χωράφια, τα μπουστάνια, τα παιδιά, κλπ. δεν υδροροούν από κάποια αισθητική φαντασία, αλλά είναι ο χώρος, όπου μέσα του τα πρόσωπα δοκιμάζουν τις εμπειρίες τους ή τις δοκίμασαν κι έφυγαν. Θα μπορούσαμε να μιλήσουμε, επίσης, για μια ποίηση επεξηγηματική του ενστίκτου του.

Όλα αυτά ασκούν μιαν ικανοποίηση και γοητεία στον αναγνώστη, ο οποίος συναντά στο έργο αυτό του Σ. Α. Σ. παρωχημένες και απωθημένες επιθυμίες της παιδικής του ηλικίας, το δε ωραίο συναντάται στα μορφικά πλέγματα και στις πολυκύμαντες πτυχές του κειμένου του. Συντελείται, μπορούμε να πούμε εδώ, η γνωστή «κάθαρση».

Σκόπιμα παραλείπεται σχεδόν κάθε στίξη σε μερικές εκτάσεις προτάσεων, ίσως, γιατί νιώθει ότι η στίξη είναι σύστημα, που προϋποθέτει ορισμένη ερμηνεία και που δεν μπορεί να απεικονίσει τις λεπτές αποχρώσεις και το κάπως περίπλοκο του συντακτικού του. Χρησιμοποιεί όχι μόνον στίχους με άνισες συλλαβές αλλά και με διαφορετικές εκτάσεις. Χωρίς, φαινομενικά, να απομακρύνεται από τα απλά και τα απέριττα προσδίδει μια ιδιαίτερη αίγλη σε διάφορες λέξεις και δημιουργείται έτσι μια λεπτή ακτινοβολία συναισθήματος γύρο από την, εξωτερικά, κυριολεκτική περιγραφή.

Σε άλλα σημεία του πάλι η ηθελημένη απλή σύνταξη, που εκφράζει την ελάχιστη αναπτυγμένη νοημοσύνη των πρωτόγονων ανθρώπων, εκτός που είναι ένα τέχνασμα για λογοτεχνικό ύφος, μπορεί και να συσχετισθεί με την πρωτόγονη συγκινησιακή εμπειρία. Δεν υπάρχει μάταιο παιχνίδι λέξεων ή ρητορεία. Στην ποίησή του, η έκφραση στη μορφή εξάγεται από μέσα προς τα έξω, έτσι ώστε το σώμα της Ποίησης να είναι ενσάρκωση κι όχι απλό ένδυμα.

*Πόσα πράγματα ο κόσμος
πόσος στ' αλήθεια
μια ομορφιά.*

*Μελετάω
και γίνομαι τα χρόνια μου και η παρουσία μου
ανοιχτή να περνάνε όλα,
και είμαστε σ' αυτό τον τόπο
μακριά απ' τα γαλάζια όλο στέρεες γραμμές βουνά.*

*Εγώ μετράω στη γύμνια
και γράφω γραμμές ντόπιος
αυτής της γλώσσας.*

*Είμαι πρόσωπο του νερού του έρωτα
και βλέπομαι έτσι
αιώνας σε στιγμή.*

Η ποίηση του Σωκρ. Σκαρτσή φαίνεται να επικαλείται μια ζωή κοινωνικά ανοργάνωτη, αφημένη στον εαυτό της, μη εξαρτώμενη από πουθενά, μια ζωή που να μην ελέγχεται και να

μην καθοδηγείται, ούτε καν προς την πρόοδο ή την παρακμή. Ούτε αφήνει κάποιον να υποψιασθεί κάποια σκιά ή νύξη που έχει σχέση με την έννοια Κράτος, Πολιτεία, θεσμός. Κουβαλάει μέσα της κάτι το παλαικό, το αρχαϊκό. Μια ζωή που κινείται από μια συνήθεια, τύχη, ένστικτα κι αυθόρμητο ψυχισμό. Υπάρχει. Πρωτόγονα. Υπάρχει το δικό του θαύμα, που πήρε στοιχεία και χαρακτηριστικά από άλλους πολιτισμούς, αρχαιότερους και τα πέρασε από το δικό του αισθητικό και πνευματικό καμίνι. Τα δε συμβολικά και μεταφορικά στοιχεία πλέκονται έμμονα μέσα στα κείμενά του και λίγο-πολύ αθέλητα και υποσυνείδητα δημιουργώντας έτσι μια σταθερή σπονδυλική στήλη μέσα στο έργο του.

Η ποίησή του δεν αναλώνεται σε υποσχέσεις, ελπίδες, καρτερικότητες, θαυμασμούς κλπ. Είναι αυτό που γίνεται, που υπάρχει. Το ίδιο το κείμενό του μιλάει αληθινά και η σημασία του βρίσκεται μέσα του. Γιατί δεν είναι ωχυρωμένο στη σιωπή και το ίδιο αφήνει στους αναγνώστες του και τους σημαίνοντες και τα σημαινόμενα. Οι πιθανόν παγιδεύσεις, παιχνιδίσματα ή αντιστάσεις που έχει το έργο του ανάγονται στη λεκτική και συντακτική του δομή.

Με την ποίησή του ο Σ. Σκαρτσής φτιάχνει ένα πρόσωπο, ένα τοπίο που στην ουσία του δεν είναι καινούριο —γιατί υπάρχει— αλλά και δεν είναι και ιδωμένο. Έτσι, στην πραγματικότητα δεν είναι δύσκολος ποιητής, ε μ ε ί ς είμαστε οι δύσκολοι αναγνώστες ύστερα από τόσα χρόνια μιας οπτικής, που μας την δώσαν άλλοι και μας την συνήθισαν. Αυτή λοιπόν την εικόνα θρυμματίζει ο Σ. Σκαρτσής ύστερα από τόσα χρόνια, όπως υπήρχαμε ιδωμένοι από τότε. Έτσι δεν μας λέει ποίηση, δεν μας διδάσκει, τραγουδάει την ίδια τη ζωή που είναι, το τώρα, αυτή την καθημερινότητα που καταστήσαμε ρουτίνα, που γλιστράει μέσα από τα χέρια μας χωρίς να το καταλαβαίνουμε.

Η ποίησή του, λοιπόν, δεν δέχεται τις υπάρχουσες κατηγορίες της ζωής και της τέχνης αλλά και τις αγνοεί στην πράξη. Απαιτεί από τον αναγνώστη να αλλάξει την ανάσα του για να την παρακολουθήσει, να αλλάξει το ύφος του και τότε θα ανακαλύψει ότι, ό,τι διαβάζει, είναι η ζωή του, είναι η ποίησή του, η ίδια η ζωή και αυτή η ίδια ποίηση, είναι αυτός που τα γράφει όλα αυτά αυτή τη στιγμή που τα διαβάζει. Είναι δικά του. Είναι ο ίδιος. Υπάρχει.

*Έτσι κάθομαι σ' αυτόν όλο τον κόσμο
άνθρωπός του με σκέψη με γέυση μ' έρωτα
δικό του και δικό μου.*

*Εδώ είμαστε όλα μας, στον έρωτα,
με τα όνειρα με τα όλα που γίνονται
μέσα σ' αυτά εδώ είμαστε
όπως το νερό στο ποτήρι.*

*Γίνονται όλα στον έρωτα
κι όλος όλα ερωτεύομαι
άνθρωπος μέχρι το βαθύ εαυτό των χρόνων μου τώρα
και των χρόνων του ανθρώπου
ερωτεύομαι ολόκληρος.*

*Ο κόσμος είναι άγαλμα λευκό
γερό στο επίπεδο που αρχίζει
όπως η αμμουδιά στα κύματα*

*Εδώ είμαι τώρα
αλλά έρχομαι εκεί
πάντα.*

Άλμος, Φεβρουάριος – Μάρτιος 1981

ΓΙΑ ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

*Ξέρεις
του φεγγαριού το δρόμο αν πάρεις
τη θάλασσα θε να χαθείς.*

ΤΟ ΗΘΟΣ, Η ΑΙΣΘΗΣΗ ΚΑΙ Η ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ

Όσο και αν η τέχνη του Σωκράτη Σκαρτσή είναι, ή νομίζουμε ότι είναι, ξεκομμένη από τον κόσμο, βρίσκεται από κάθε άποψη μέσα σ' ένα φαινομενικό τέλμα: όσο κι αν θέλουν να λένε ότι έχουμε να κάνουμε με μια ελιτίστικη στάση, στο βάθος δίνει το δικό του ήθος, τον δικό του αέρα στον κόσμο, έτσι που με τη σύνδεση της Λαλώς (όπως και με άλλα ποιήματά του) με το σώμα του, με το πράγμα το ένα, να επιβάλλεται σαν μια καινούρια, φρέσκια αύρα από τον τόπο μας πάνω από την ιστορία.

Γιατί πέρα από την τεχνική αρτιότητα, ένα έργο της ποίησης κρίνεται και από το ήθος του. Και στη δική μας, τη συγκεκριμένη περίπτωση, το ήθος του ποιητή πέρασε από μια δύσκολη, καινούρια και συνάμα λυτρωτική γι' αυτόν δοκιμασία, γιατί το υλικό, που χειρίστηκε, ενισχύθηκε και ισχυροποιήθηκε από την αγαπημένη του Λαλώ, το σώμα του, το πράγμα το ένα.

«Τα περάσαμε όλα κι ανασάναμε που το καταφέραμε· νιώσαμε πως είμαστε άνθρωποι».

«Είν' η ζωή μας
λουλούδι μέσα της,
το τι στον κόσμο σου».

«Μπορείς να δεις
πως δένεται ο καθένας
σε κάτι
όποια στιγμή
κι έχουμε τούτο
και τα 'χουμε όλα».

Χρειάζεται να ειπωθεί τίποτε περισσότερο για να καταλάβουμε το ήθος του;

Το μοναδικό και διακριτικό πάντρεμα του ατομικού γίνεσθαι με το ιστορικό (την ιστορία των ανθρώπων, την ιστορία της φυλής μας) συντελείται με πρωτότυπα και ανεπαίσθητα πετάγματα, μεταξύ αυτών των δυο προεκτάσεων, τονίζοντας έτσι το πλούσιο ψυχικό απόθεμα και την εξαιρετική αίσθηση του απέναντι στις λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής.

Δεν θέλω μ' αυτά να προετοιμάσω την κρίση του αναγνώστη όσον αφορά την ποίηση του Σ. Σ., αλλά θέλω, απλά, να γράψω μερικές σκέψεις, που έκανα πάνω στο έργο του, και το πολύ-πολύ μ' αυτές τις σκέψεις μου να προετοιμάσω την επαφή του αναγνώστη με τα κείμενά του. Στο κάτω-κάτω, στην κριτική δεν υπάρχουν κανόνες, γιατί οι κανόνες είναι σχετικοί και δημιουργήματα μιας διαλεκτικής σχέσης του παρόντος και του παρελθόντος και βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς γίνεσθαι. Ειδικά δε για τον Σωκρ. Σκαρτσή μπορούμε να πούμε ότι είναι δύσκολο να καταταχθεί στους συγκινησιακούς ποιητές που διακρίνονται για τα λυρικά τους αισθήματα και επιφωνήματα ή στους περιγραφικούς. Θα λέγαμε, όμως, ότι ο Σ. Σ. είναι αισθησιακός ποιητής, γιατί κατορθώνει να συγκινεί τον αναγνώστη του μέσω των αισθημάτων του, αλλά, ταυτόχρονα, κατορθώνει να συγκινεί τον αναγνώστη του μέσω των αισθημάτων του, αλλά, ταυτόχρονα κατορθώνει να τον συγκινεί και μέσω της σκέψης του. Και το μεγάλο προτέρημά του είναι που το ίδιο το ποίημα διεγείρει τον αναγνώστη κι εκεί μέσα βρίσκεται, κι αυτό έχει σημασία, ο βαθμός καθαρότητας και έντασης της συγκίνησης. Έτσι μας μεταδίδει ένα μίγμα διανοητικών και συναισθηματικών στοιχείων που δεν έχουν βέβαια την ίδια ισχύ. Η συμμετοχή των διανοητικών στοιχείων είναι περισσότερο επικουρική κι έτσι συνεισφέρει στην καλύτερη διαμόρφωση του συναισθήματος, με τέτοιο τρόπο που, τελικά, η συγκίνηση να πάρει εντονότερο χαρακτήρα πάνω στην ποιητική εμπειρία του δημιουργού.

Η ποίηση δηλαδή του Σ. Σ. δεν είναι προϊόν ενός καθαρού συναισθήματος, αλλά παντού υποβόσκει η επικουρική και βοηθητική παρουσία της ιδεολογίας και της διάνοιάς του. Η ποίηση, λοιπόν, του Σωκράτη Σκαρτσή, εκφράζει ιδέες και συναισθήματα όχι με την περιγραφή τους, ούτε προσδιορίζοντας αυτά με παρομοιώσεις και εικόνες, αλλά με την υποβολή αυτών των ιδεών και των συναισθημάτων. Τα δε αισθήματα δεν είναι μόνον αισθήματα, αλλά μπορούν και μεταδίδουν σκέψεις και συναισθήματα, καθώς επίσης και τα αντικείμενα που κρύβουν πίσω τους τα σύμβολα των ιδεατών μορφών. Και όλα αυτά με την προσεκτική ανάγνωση ξαναδημιουργούν στον αναγνώστη τα βιώματα του ποιητή τους.

Έξω από όλα αυτά, η ποίηση του Σκαρτσή πρώτα-πρώτα εμπεριέχει την κίνηση με φόρα από το επίπεδο των υλικών αντικειμένων και αισθήσεων προς το επίπεδο των αφηρημένων ιδεών και των συναισθημάτων (δηλ. από τους ήχους, τα ακούσματα και την όραση προς τις έννοιες και συγκινήσεις που εμπνέουν) και δεύτερο η κίνηση έχει φόρα στο ίδιο επίπεδο, δηλ. από μια σωματική αίσθηση προς μια άλλη σωματική αίσθηση. Η δε συναισθησία βρίσκεται στο αποκορύφωμά της, όπου π.χ. το άρωμα της φύσης ή της θάλασσας κλπ. διεγείρει οπτικές εικόνες άλλων γνωστών ή μακρινών τόπων ή από άλλους χρόνους μέσα στη φαντασία μας.

Η ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΣΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΚΑΡΤΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΟΓΟΝΗ ΩΘΗΣΗ

Ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του έργου του, η επανάληψη, μπορεί να δημιουργήσει μια σφαιρική εντύπωση στους αναγνώστες —που με τρόπο εξωτερικό και επιπόλαιο προσεγγίζουν την ποίησή του— βλέποντας ότι η σειρά ΛΑΛΩ όπως και τα άλλα του δηλαδή βιβλία: ο *Κούρος του Νόστου* και *Το Πράγμα του Κόσμου*, τραβούν σε μάκρος αδικαιολόγητο από τεχνική άποψη. Διαβάζοντας, ξαναδιαβάζοντας και κατανοώντας τα κείμενα του Σκαρτσή θα προσέξουμε ότι η επανάληψη είναι καθοριστικός παράγοντας στη λειτουργικότητα των επτά αυτών βιβλίων, καθώς και των επόμενων δύο ποιητικών του συλλογών, τη στιγμή που αυτή η προσφυγή του στην επανάληψη είναι πρώτα-πρώτα μια διαδικασία για την αυτοανάλυση του ίδιου του ποιητή, αυτοανάλυση η οποία δεν σταματάει και μένει μόνο μέσα στα πλαίσια της προσωπικής θεραπείας του ή ψυχαγωγίας· από την άλλη πλευρά πάλι, η επανάληψη, βοηθάει εμάς τους αναγνώστες να ανακαλύψουμε τον μηχανισμό του ποιητικού του εργαστηρίου, όπου με προσοχή στην ανίχνευσή μας θα αντιληφθούμε να φωτίζονται λεπτομέρειες, σημεία και άλλα στοιχεία ή χαρακτηριστικά, τα οποία μένουν συνήθως στο σκοτάδι.

Ο λόγος του ποιητή άλλοτε μικροπερίοδος, άλλοτε υψηλός ή χαμηλός, κινεί τη γραφή του σε τέτια επίπεδα ώστε να σπάζει τα παραδοσιακά καλούπια έτσι που πολλές φορές να δημιουργείται κάποια σύγχυση: τρίτο πρόσωπο, δεύτερο, τρίτο, πάλι δεύτερο πρόσωπο, επανάληψη, μονόλογος, παιχνίδι χρωμάτων, πάλι τα πρόσωπα, μεταφορές, αλλαγές, η επανάληψη, το δεύτερο πρόσωπο, το παιχνίδισμα της μουσικής, μονόλογος, το πρόσωπο, το δικό σου, το δικό μου, αυτό που είναι, το σώμα, επανάληψη και πάντα στο φόντο: το φως, το χρώμα, το ήθος, η αξιοπρέπεια. Αυτός ο θρυμματισμός των εικόνων και η επανάληψη των προσώπων, των αντικειμένων και των καταστάσεων κάνει τα πράγματα να κολλάνε μεταξύ τους και συγχρόνως να διαστέλλονται μπροστά μας. Στο τέλος-τέλος όλη αυτή η μαγεία μαζί με την αίσθηση της προκλητικής του ελευθερίας δημιουργεί ένα νέο ρεαλισμό και ένα νοηματικό πρότυπο που θα μπορούσαμε να το θεωρούσαμε φυσιολογικό, αν και ώρες-ώρες τα πρόσωπα και ο ίδιος, τα αντικείμενα και τα χαρακτηριστικά του φαίνονται να είναι εγκλωβισμένα, παγιδευμένα στις προσαρμοσμένες δομές του ονείρου και της φαντασίας που στο κάτω-κάτω έχουν τεθεί από τον ίδιο τον ποιητή. Αλλά αν και φαίνεται ότι φθάνει μέχρις εδώ με την διέγερση της φαντασίας του, την τελευταία στιγμή κάτι τον κρατάει και δεν οδηγείται σε μια διάσπαση των αντικειμένων ή των προσώπων, ούτε σε μια παρά φύση οντολογία.

Το σημαντικό είναι ότι το έργο του Σκαρτσή μπορεί να εκτιμηθεί σωστά και μόνο από τα θέματα που χειρίζεται και την ποίησή του. Δεν είναι αυτό που συμβαίνει στους άλλους δημιουργούς που δεν είναι δυνατόν να εκτιμηθούν σωστά αν δεν λάβουμε υπόψη μας τις βασικές τους αρχές ή άλλους κώδικες που χειρίζονται (μαθηματικούς, τεχνικούς κλπ.)

Ο ποιητής ξέρει, και γι' αυτό είναι ποιητής, ότι ο αναγνώστης είναι ή δεν είναι οπαδός της θεωρίας του, της ποιητικής του, όπως ξέρει ταυτόχρονα ότι είναι αδύνατον να δημιουργηθεί μια ζωντανή κοινότητα με τις δικές του αρχές και ιδέες και τα δικά του όνειρα. Κατέχει τη μεγαλύτερη αρετή στον κόσμο: να αγαπάει χωρίς καμιά ανταπόκριση.

Ο ρόλος των ειδικών σημείων, των καταστάσεων και των περιστατικών, που υπάρχουν στην ποίησή του, δεν είναι μόνον συμβολικός, αλλά και πραγματικός, ζωντανός, κινητικός πράγμα που κατορθώνεται από τον Σκαρτσή μ' ένα προσωπικό, στην ουσία —όμως— απλό, τρόπο σκέψης.

Ένα άλλο στοιχείο στην ποίηση του Σ. Σ., το πρωτόγονο, το οποίο προωθεί είτε έμμεσα, τις περισσότερες φορές, είτε άμεσα μιαν επιστροφή στους αρχαίους τρόπους ζωής και σκέψης, του δίνει μεν ένα αίσθημα ηθικής ανωτερότητας και ισορροπίας, αλλά ριψοκινδυνεύει να αντιμετωπιστεί από τους αναγνώστες με κακή πίστη, για τον λόγο ότι αυτή η πρωτόγονη προβολή, σε όσο βαθμό κι αν υπάρχει στην ποίησή του, δεν είναι δυνατόν να εφαρμοστεί πρακτικά στην καθημερινή ζωή. Από την πλευρά του, βέβαια, μπορεί να μας πείσει άνετα —και το βλέπουμε στα ποιήματά του— ότι αποφεύγει όσο μπορεί μια ψυχολογικά πειστική αναδημιουργία του πρωτόγονου κόσμου και των πρωτόγονων αισθήσεων. Και το μόνο που θέλει να κάνει είναι να επιστρέψει στην πηγαία έκφραση της ανθρώπινης ευαισθησίας, εκεί όπου αίσθημα και σκέψη είναι ένα σώμα, μια εμπειρία. Προσπαθεί να ξεφύγει από τον υποκειμενικό συμβολισμό και να ανέβει στις αρχέτυπες μορφές ζωής και σκέψης με τη χρήση αρχέγονων, κατά το δυνατόν, μορφών εμπειρίας και να διερευνήσει την έννοια της ανθρώπινης ζωής και μοίρας.

Κι έτσι βλέπουμε στην ποίησή του να πλανιέται ένας κόσμος αιωνιότητας, απεραντοσύνης και παγκοσμιότητας και να δημιουργείται όχι μια δεύτερη πραγματικότητα, όπου ο κόσμος του, η χώρα του, να καθορίζει ένα ιδανικό κόσμο για τον ίδιο και τους αναγνώστες, αλλά να είναι ο ίδιος κόσμος, ή ίδια η πραγματικότητα που ζούμε και που δεν τη βλέπουμε έτσι που είναι, που υπάρχει. Κι όλα αυτά με ένα τρόπο που τα εξωτερικά σύμβολά του να επαναλαμβάνουν και να ενδυναμώνουν το βασικό εσωτερικό θέμα των ποιημάτων του, έτσι που το πρωτόγονο συναίσθημα να μην λειτουργεί εξωτερικά, σαν μια ιδέα. Έτσι, λοιπόν, ο ποιητής προσφέρει σε μας πολλές δυνατότητες για να εξετάσουμε σε γενικές γραμμές τα πρωτόγονα συναισθήματα και μοτίβα στο έργο του που περιέχει μια εσωτερική ενδοσκόπηση της αρχέγονης αίσθησης.

Άλλες φορές πάλι μου έρχεται η εντύπωση ότι ξεγελιέται το ένστικτό μου βρίσκοντας στον Σκαρτσή πρωτόγονες και αρχαϊκές προβολές, γιατί διαβάζοντάς τον μου δίνει την εντύπωση ότι παίρνει και αναδημιουργεί κάτι από τους αρχαίους τρόπους σκέψης και συναισθήματος χωρίς να καταφεύγει, όμως, στις πρωτόγονες πεποιθήσεις και στις πραγματικές πρωτόγονες αισθήσεις και αντικείμενα. Αλλά όπως και να το κάνουμε, όλα αυτά προβάλλουν στην πραγματικότητα την ανάγκη και την επιθυμία της δικιάς του φύσης σαν αντικειμενικές ιδιότητες του εξωτερικού κόσμου. Μια μετάθεση του κόσμου των υποκειμενικών συναισθημάτων, κόσμου που μας ωθεί σε μιαν αισθησιακή, αντικειμενική ζωή. Με κάνει να πιστεύω, ο ποιητής, ότι θεωρεί το πρωτόγονο στοιχείο, όσο κι αν είναι ή όχι ο ίδιος ανυποψίαστος γι' αυτό, ότι διερευνεί και πλουτίζει και ωριμάζει την συγκινησιακή ζωή και της δίνει μια καινούρια ανθρώπινη ψυχολογία και μια κοσμική διάσταση. Με τον τρόπο του ο Σ. απαιτεί την κατάλληλη στάση που πρέπει να υιοθετήσουμε εμείς οι άνθρωποι απέναντι στις ιδέες του, απέναντι στο πρωτόγονο, χωρίς να υποστηρίζει ότι πρέπει να καταστρέψουμε τον πολιτισμό μας χάρη αυτών που μας λέει. Ο ποιητής δεν αποκρούει το σημερινό για χάρη του αρχαίου, αλλά εξυμνεί και υποστηρίζει τα παντοτινά ανθρώπινα ιδανικά και αισθήματα και αυτό που διαφαίνεται στο έργο του είναι ότι η ιστορική πραγματικότητα έχει λιγότερη σημασία γι' αυτόν από τις εξωχρονικές μορφές που αποκαλύπτονται σ' αυτήν και από την ανθρώπινη ζωτικότητα που εμφανίζουν.

Τονίζοντας ακόμη και την εκλεκτική χρήση από μέρους του μυθολογικών και αρχαίων μοτίβων παρμένων από διάφορους πολιτισμούς θα πούμε ότι, εκτός που η ενέργειά του αυτή δίνει μεγαλύτερη συνοχή στο έργο του, ακόμα περισσότερο τώρα το αρχαίο γίνεται ένα με το σύγχρονο στοιχείο, ότι είναι συνδεδεμένα με την ίδια δυναμική του ανθρώπινου πνεύματος ταυτίζοντας το συναίσθημα του πολιτισμένου στοιχείου με το συναίσθημα του πρωτόγονου στοιχείου. Έτσι εμφανίζονται αρχέγονα συναισθήματα στην ίδια την πολιτισμένη συνείδηση

και συγχωνεύοντας αυτά τα δυο στοιχεία αποδίδει τον αυθόρμητο χαρακτήρα και την συγκινησιακή πληρότητα που τόσο υπέροχα αναπαριστάνονται τα ποιήματά του.

Π.χ. οι εικόνες αυτές που περιγράφει ο Σ. Λ. Σκαρτσής:

Θα ταξιδέψω μ' ωραίο καράβι κορμικό μου κλπ.

*Δεν ήρθα να πω, να μάθω, να γίνω
ήρθα
να είμαι κλπ.*

*Ποταμέ πόταμε τούρε ποταμέ
άγριο νερό στο κορμί
σ' άγριον άνδρα
έλα νερό θεριωμένο πρώτο νερωμένο
(Χουμπαμπα! Χουμπαμπα! Χουμπαμπα!).*

Σε τούτο το γράψιμο θα 'πρεπε να σκεφτούμε το καλά· μα πρέπει ν' αρχίσουμε απ' τη σιωπή.

*A
Μίλα φωνή
ντα
κινούμενος ήχος της ζωής
Αντα
που σχίζει χρυσή το σκοτάδι
Παντα
της βαθειάς νύχτας του κόλπου
παντουσα
του πελάγου που αιδούμαι
ουσα
της αιδώς του ονείρου,
ουα
ονειρεμένη ψυχή κομμάτι μου
αου
παλλόμενο κάπου βαθιά μου
αου
στον αιώνα,
α.*

*Γίνονται όλα στον έρωτα
κι όλος όλα ερωτεύομαι
άνθρωπος μέχρι το βαθύ εαυτό των χρόνων μου τώρα
και των χρόνων του ανθρώπου
ερωτεύομαι ολόκληρος,*

παρουσιάζουν οξύτατη εσωτερική αίσθηση της πρωτόγονης ύπαρξης. Όπως φαίνεται όλη η λυρική και η αισθαντικότητα, ο αυθορμητισμός και η ζωντάνια της ποίησής του θα πηγάζει από κάποιο πρωτόγονο στρώμα συναισθήματος.

Ο αναγνώστης, όμως, δεν είναι αναγκασμένος να δεχτεί κατά γράμμα την πρωτόγονη αυτή αίσθηση, που νομίζω ότι υπάρχει στον ποιητή, γιατί η επίδραση της ανθρωπολογίας πάνω στο έργο του δεν το καθιστά από μόνο του σαν αληθινό, αλλά αποτελεί το ερέθισμα και, ίσως, το υλικό για να δημιουργήσει ένα περισσότερο αληθινό κόσμο, έτσι όπως τον

αντιλαμβάνεται ο ίδιος ο ποιητής. Γιατί εκείνο που 'χει σημασία στην τέχνη δεν είναι το με πόση ακρίβεια χρησιμοποιεί το υλικό της ανθρωπολογίας, αλλά το ποιαν έννοια του δίνει και ποια συνοχή στον δικό του κόσμο. Τον δικό μας.

Όσον αφορά λοιπόν τα πρωτόγονα χαρακτηριστικά που νομίζω ότι υπάρχουν στο έργο του, θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι και το άλλο σημείο το οποίο λειτουργεί υπέρ αυτού στην ποίησή του: σήμερα, είναι τόσο βαθιά η δυσαρέσκεια που έχουν οι άνθρωποι πάνω στην «πολιτισμένη ζωή», ώστε η ποίησή του που αξιώνει, κινεί και δίνει μια διαφορετική —ίσως την πραγματική— λύση να προωθεί σ' αυτούς, σ' εμάς, άλλες εικόνες και άλλο ύφος ζωής: και παρόλο που η θέση αυτή είναι προϊόν της πολιτισμένης μας αυτογνωσίας μας κάνει να βλέπουμε αυτή τη λύση σαν δικιά του θέση.

Τελικά, έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω μπορούμε να πούμε με σιγουριά δυο πράγματα: το βασικό, και σημαντικό αποτέλεσμα του έργου του είναι ότι διαταράζει τις «πολιτισμένες» αντιδράσεις και πεποιθήσεις μέσα μας και δεύτερον ότι, δεν αντιπροσωπεύει πια τις καθιερωμένες συμβατικές έννοιες της λογοτεχνίας. Και αυτά τα δυο τελευταία σημεία είναι εκείνα που μ' έκαναν να δεθώ περισσότερο με το έργο του μαζί με την ικανοποίηση που μου δίνει να ξαναβρίσκω στην ποίησή του και μάλιστα στο *Πράγμα του Κόσμου* την ίδια τη ζωή, το ίδιο το σώμα, την υπερηφάνεια του ανθρώπινου πνεύματος και την αέναη μεγαλοπρέπεια των ανώτερων στιγμών του πολιτισμού μας, τη στιγμή μάλιστα που με το τελευταίο του έργο, που προανέφερα, εγκαταλείπεται η συνειδητή νοηματοδότηση και το νόημα αποχτιέται μέσα από τη μορφή του.

*Του νερού γέρνεις του κόσμου
γέρνει η μέρα γέρνει το νερό
στο στόμα του παιδιού.
Γέρνεις γέρνει το εσύ σου γέρνουν οι γυναίκες σας
για τη φωνούλα του παιδιού.*

Γενάρης – Μάρτης, 1981

Περ. *Υδρία*, αρ. 35-40, Πάτρα 1982

Σάββας Μιχαήλ

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ–ΟΣΤΡΑΚΟ

1. Το Πράγμα του Κόσμου – Das Ding

Να ξαναβρείς αυτό που έχασες χωρίς ποτέ σου πριν να το έχεις αποκτήσει —*Το Πράγμα του Κόσμου*. Έτσι ονομάζει το ακατονόμαστο ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής¹.

Το Πράγμα, das Ding: ονομασία που δίνει κι ο Jacques Lacan, ξαναδιαβάζοντας τον Freud, στον απρόσιτον εκείνον Άλλο της χαμένης πρώτης απόλαυσης, «τον προϊστορικών Άλλο, τον αλησμόνητο, που κανένας πια δε θα φτάσει ποτέ»².

*Έτσι αν έρθει το πραγμα
και σπασει στα δυο τη ζωή,
αν φυγει και την αφήσει στη χαμενη ερημια,
πραγματικά εκανε
και δεν εγινε τιποτα
τιποτα είναι
οπως οταν δεν αναπνεεις η δε μιλας*

*η δε μπορείς να πεις, γιατί τελειώσαν οι λέξεις
γιατί παίζεις με τις γραμμές της γλώσσας
αλλιωτική μουσική,
πραγματική³.*

Μουσική του Πράγματος. Πριν την Ιστορία. Αλλά και μετά το τέλος της: γιατί είναι το Όνειρο, που όπως έγραφε ο Marx στον Ruge «κατείχε από παλιά τον κόσμο και που τώρα αρκεί ν' αποκτήσει ανείδηση για να το κατέχει στην πραγματικότητα»⁴.

2. Νόστος προς την Αμεσότητα

Η μέχρι τώρα Ιστορία —η Ιστορία όλων, η ιστορία του καθενός— είναι Ιστορία της Απόλλειας. Ιστορία του χαμένου αντικειμένου, ή, ακριβέστερα, του χαμένου *αντικειμενικού*, μέχρι να γίνουν ο ίδιος ο άνθρωπος κ' η δραστηριότητά του ένα *«αντικειμενικό Μη Αντικειμενικό»*⁵.

Η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή (και σ' αυτήν δεν περιλαμβάνονται μόνο τα ποιήματά του) είναι νοσταλγία κι αναζήτηση του χαμένου Πράγματος του Κόσμου. Καθώς η ανάπτυξη της Ιστορίας φαίνεται να είναι η ανάπτυξη της στέρησής του, ο ποιητής ακολουθεί τον αντίστροφο δρόμο, προς τις απαρχές, προς την προ Ιστορία μιας Ιστορίας, που αποδεικνύεται βάρβαρη προϊστορία.

Μ' αυτή την έννοια, ο Σωκράτης Σκαρτσής είναι *προ-ιστορικός* κι όχι *αν-ιστορικός*, όπως μια πρώτη βιαστική ματιά μπορεί να τον εκλάβει. *Δεν αγνοεί* δηλαδή τη βαρβαρότητα του ιστορικού μας κόσμου στ' όνομα κάποιας τάχα καθάριας ποιητικότητας. Ίσα ίσα, τα ερωτήματα που τον βασανίζουν και τον κινούν τα διατυπώνει χωρίς περιστροφές ως εξής: «Σήμερα λοιπόν, εποχή που, σαν τέρας, συνδυάζει την έπαρση και την ύβρη με την πιο ακραία αγωνία και το έσχατο πνευματικό αδιέξοδο, που το χρήσιμο και το χρήμα παραμερίζουν την οντότητα και τις υπαρξιακές ποιότητες, τι κάνει η ποίηση, πώς είναι η ελευθερία, τι είναι η γλώσσα;»⁶.

Σ' ένα μικρό του πάλι κείμενο, μία επιφυλλίδα που ξεφεύγει από το εφήμερο της εφημερίδας και γίνεται *υποκειμενική* (με τη θετική σημασία που δίνουμε εμείς στη λέξη), ο Σκαρτσής μας δίνει το περίγραμμα της περιπλάνησής του. Χαρακτηριστικός κι ο αυτοβιογραφικός τίτλος: *«Επιτάλιο-Πάτρα-Αθήνα»*⁷. Εδώ αντιθέτει τον ελληνικό Αύγουστο και τη θάλασσα, «το γαλάζιο της ψυχής και της μνήμης» —στην έκπτωση της ζωής: «η ζωή μας είναι αντίστροφη, ένας ξενιτεμός προς την τεχνητή άνεση της κατασκευής, που κάνει την αμεσότητα των πραγμάτων ξενιτιά».

Αυτός ο «ξενιτεμός προς την τεχνητή άνεση της κατασκευής» αφαιρεί από την πραγματικότητα την ίδια της την οντότητα. Τη μετατρέπει σε ελεγχόμενη «εικονική» ή «δύνητική πραγματικότητα» ή, όπως πολύ εύστοχα την ονόμασε ο Ζακ Ντεριντά μ' ένα δυσμετάφραστο νεολογισμό, σε *«artefactualité»* («τεχνηματοπραγμότητα»). Ενάντια της ο Επιταλιώτης ποιητής επιχειρεί τη δική του ανάβαση μέχρι να ξαναβρεί τη θάλασσα. Το ποιητικό του εγχείρημα είναι ένας *Νόστος προς την αμεσότητα των πραγμάτων*. Προς την άρση του χάσματος ανάμεσα στο υποκείμενο και στο αντικείμενο.

Κινητήρια δύναμη, άνεμος που πνέει στα πανιά του πλοίου κατά το Νόστο είναι η ίδια η *ανάγκη της ζωής, die Not des Lebens*, όπως ακριβώς την ονομάζει ο Φρόυντ. Κι ο Λακάν επισημαίνει: «Η ανάγκη κι όχι οι ανάγκες. Η πίεση, η επειγότητα. Η κατάσταση της Not είναι η κατάσταση έκτακτης ανάγκης της ζωής»⁸. Ο Σκαρτσής την ονομάζει *λαχτάρα*.

*Λαχταρα των πραγμάτων
που είναι
κοσμος της λαχταρας
πλατυς κι ανοιχτος
για τα πραγματα,
πραγματική λαχταρα
εαυτου⁹.*

Αυτή η λαχτάρα για πραγματικότητα, για επιστροφή από την ξενιτιά, για τερματισμό της αποξένωσης του ανθρώπου από τον κόσμο, τον άλλο άνθρωπο και τον ίδιο του τον εαυτό, βρίσκεται πίσω από την αναζήτηση μιας «οντολογικής» κι «ανθρωπολογικής» ποίησης, όπως την ορίζει ο Σκαρτσής.

Η ανάγκη της ζωής για να ικανοποιηθεί τον σπρώχνει προς τις αρχέγονες περιοχές του ανθρώπινου πολιτισμού, τις πρωτογενείς βιωματικές καταστάσεις του ανθρώπου ως παιδιού, λαού, πολιτισμικής παράδοσης.

Επί δεκαετίες ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής περιπλανιέται και ψηλαφεί τις παραδόσεις και το λόγο των Σουμερίων, των Αιγυπτίων, των Κινέζων, των Γιαπωνέζων, των Ινδών, των Ινδιάνων της Αμερικής, των Εσκιμώων, την ποίηση του Ομήρου, τους Προσωκρατικούς αλλά και τον Cummings, τον Ουίτμαν, το δημοτικό τραγούδι, τις λαϊκές κουβέντες, την παιδική γλώσσα, την αλογία, το Διονύσιο Σολωμό.

Οδηγός στο ωκεάνιο ταξίδι ο αστερισμός της γλώσσας ή, όπως θα 'λεγε ο ίδιος, τα γλωσσικά πράγματα.

3. *Ursprache*

Η γλώσσα είναι το προνομιακό πεδίο όπου ο Σωκράτης Σκαρτσής οικοδομεί την ποιητική του ανθρωπολογία κι οντολογία: «Από τη φύση ως τη γλώσσα δεν υπάρχει κενό γιατί την απόσταση καλύπτει ο άνθρωπος, στ' αλήθεια δηλαδή η γλώσσα είναι η φύση ειπωμένη, με τους ανθρώπινους όρους για τον άνθρωπο και με άλλους όρους για τις άλλες μορφές»¹⁰ (υπογράμμιση δική μας).

Η γλώσσα συνοφαινείται αδιαχώριστα με την πραγματικότητα σ' όλες της τις διαστάσεις: «Λέω πως η γλώσσα πρέπει να φτάνει ως τα όρια της πραγματικότητας κι έξω απ' αυτά, αν υπάρχουν όρια. Πως η γλώσσα, λοιπόν, πρέπει να λέει γι' αυτά, σε όλους. Κι αν είναι έτσι, τότε: δεν υπάρχει γλωσσικό αντικείμενο και υποκείμενο, λεγόμενο και θέμα του λεγομένου, ομιλητής και ακροατής χωριστά, και αν φαίνονται χωρισμένα φυσικά, αυτό είναι λάθος [...] Ποια είναι η φύση του λόγου μας, στ' αλήθεια, όχι με κριτήρια επιστημονικής γλωσσολογικής αλλά γλωσσικής γνώσης; Πού μας πάει η γλώσσας μας; Είναι η γλώσσα η ίδια η πραγματικότητα ή μια μεταφορά της, που κάνει τα πράγματα ανέφικτα;»¹¹.

Ο Σκαρτσής αρνείται να δει τη γλώσσα σαν μια σύμβαση, μια κατασκευή που θα «έκανε τα πράγματα ανέφικτα. Εξεγείρεται ενάντια σε μια τυραννία του σημαίνοντος, ενός Συμβολικού αποσπασμένου από το Πραγματικό, σαν αυτή που διακήρυσσε η στρουκτουραλιστική ιδεολογία. Ενάντια της, τάσσεται αναφανδόν υπέρ μιας οργανικής αντίληψης της γλώσσας κι ακολουθεί τα βήματα του σπουδαίου όσο κι αγνοημένου άδικα Marcel Jousse¹².

Στην παρουσίαση του έργου του Jousse, ο Σκαρτσής τάσσεται ανενδοίαστα με την «αντισυμβατική» αντίληψη για τη γλώσσα κ' εκθέτει εκπροσώπους της, ιδιαίτερα από τα γαλλικά γράμματα, μέσα από την ανάγνωση του Genette.

Παρ' όλο που δεν αναφέρεται σ' αυτήν, η πρόιμη φιλοσοφία της γλώσσας του Walter Benjamin δεν απέχει πάρα πολύ από τους προσανατολισμούς αυτούς. Ο Benjamin, στο νεανικό του δοκίμιο (του 1916) «Για τη γλώσσα γενικά και για τη γλώσσα του ανθρώπου», επιχειρεί να υπερβεί το δίλημμα που θέτει ο πλατωνικός *Κρατύλος* και να συλλάβει τη γλώσσα πέραν του διαχωρισμού που τη θεωρεί είτε «φύσει πεφυκυία» είτε «θέσει» σύμβαση.

Σκιαγραφεί μια «φιλοσοφία της γλώσσας, που δεν έχει τίποτα το κοινό με την ομώνυμη νέο-θετιστική κατεύθυνση ή τον Wittgenstein και βρίσκεται σ' άμεση αντιπαράθεση και ρήξη με τον Καντ και τη μονόπλευρη μηχανιστική-μαθηματικοποιημένη αντίληψη του Διαφωτισμού —την «αλγέβρωση» (algebrose) όπως την ονομάζει ο Jousse. Γράφει ο Benjamin: «Η μεγάλη μεταμόρφωση και διόρθωση της μονόπλευρης μαθηματικής-μηχανιστικής αντίληψης της γνώσης μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συσχέτιση της γνώσης με τη φιλοσοφία της γλώσσας... Ο Καντ παραμέλησε εντελώς το γεγονός ότι κάθε φιλοσοφική γνώση έχει τη μοναδική της έκφραση στη γλώσσα, όχι σε φόρμουλες ή αριθμούς... Μια έννοια της γνώσης που θ' αποκτηθεί με τον αναστοχασμό της γλωσσικής της ουσίας θα δημιουργήσει μιαν αντίστοιχη έννοια περί εμπειρίας, που θ' αγκαλιάσει επίσης τα πεδία των οποίων τη συστηματική αντιμετώπιση ο Καντ απέτυχε να συλλάβει»¹³.

Μιλώντας με όρους της εβραϊκής, βιβλικής και καβαλιστικής παράδοσης, ο Benjamin θεωρεί το χάσμα ανάμεσα στη λέξη και στο πράγμα σαν εκδήλωση της Πτώσης από μian αρχέγονη παραδεισιακή κατάσταση και σαν απώλεια της «γλώσσας του Αδάμ».

Το γεγονός ότι η λέξη «πρέπει να μεταδώσει κάτι (άλλο από τον εαυτό της)», κάτι έξω από την ίδια, είναι «η πτώση της πνευματικής γλώσσας», «μια παρωδία, από την εκφραστικά διαμεσοποιημένη λέξη, του εκφραστικά άμεσου, του δημιουργικού λόγου του Θεού, και η αποσύνθεση της ευλογημένης αδαμικής γλώσσας που στέκεται ανάμεσά τους»¹⁴. Ο Benjamin αναζητά ακριβώς αυτή την Ursprache, την αρχέγονη γλώσσα του πρώτου ανθρώπου στο χαμένο Παράδεισο, που στέκει ανάμεσα στο Λόγο της Δημιουργίας και στην παραφθορά των κατασκευασμένων γλωσσικών συμβάσεων του πεπτωκότος κόσμου.

Ο Benjamin, έρχεται από αλλού, από τα μέρη της Βίβλου, με τελευταίο σταθμό του το Μαρξ, ενώ ο Σκαρτσής παραμένει βασικά κοντύτερα στην ανθρωπολογία του Φόουερμπαχ παρά σ' εκείνη του Μαρξ κ' είναι ένας Έλληνας εθνικός, προ-βιβλικός. Δεν είναι ξένος, βέβαια, από τη βιβλική παράδοση, που τον επηρεάζει, έτσι κι αλλιώς, μέσα από τη λαϊκή-χριστιανική παράδοση και τον ίδιο το Marcel Jousse. Διαφέρει εν τούτοις κι από τον τελευταίο. Ο Σκαρτσής βλέπει τη Βίβλο μέσα στις μεσανατολικές παραδόσεις. Ο Jousse, αντίθετα, βλέπει τις μεσανατολικές και ευρύτερα ανατολικές παραδόσεις μέσα από τη Βίβλο και τον ίδιο το Χριστιανισμό μέσα στην εβραϊκή του μήτρα.

Μ' όλες τις διαφορές, υπάρχουν υπόγειες και επίγειες διασυνδέσεις. Σε μian αξιοσημείωτη συνομιλία του Σωκράτη Σκαρτσή με τον ποιητή Νίκο Καρούζο —το μέγα ριψοκίνδυνο των γλωσσικών αβύσσων— ο τελευταίος μιλάει σ' αποκαλυπτικό-εσχατολογικό τόνο για τις «απαρχές μιας γλωσσικής εντέλειας σε παγκόσμια κλίμακα, δηλαδή σε όλες τις γλώσσες», στην οποία πιθανή εξαίρεση να στέκεται η «γλωσσική ευλάβεια» των πρωτογόνων. Ο κατά τα άλλα μη εσχατολογικός Σκαρτσής συμφωνεί στο τελευταίο, στη γλωσσική ευλάβεια που υπήρχε στους πρωτόγονους και διακηρύσσει ξανά την πίστη του ότι «ένας ποιητής μπορεί να αναβαπτιστεί, αν μελετήσει τη γλώσσα στις πρωτόγονές της «πηγές»¹⁵. Τούτη δεν απέχει από τη γλώσσα του Αδάμ και την Ursprache του Μπένγιαμιν.

Ο Σκαρτσής την ονομάζει «υλική γλώσσα» κ' έτσι τα ελληνικά «ελληνική γλώσσα της ανθρώπινης γλώσσας»¹⁶. Αντλώντας από τις πρωτόγονές της πηγές, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η γλώσσα δε χωρίζεται από το πράγμα, ούτε βέβαια τα πράγματα εξαιρούνται μέσα στη γλώσσα, όπως σ' ορισμένους νεοθετικιστές, αλλά ότι η γλώσσα είναι πράγμα, όπως για τους πρωτόγονους. «Αν έτσι γίνουμε γλωσσικοί», συμπεραίνει ο Σκαρτσής, «τότε η σωπή ή ο περιγραφικός της αποφατικός λόγος γίνονται ταυτόσημα και η κατάσταση του “δε λέγεται” είναι ειπωμένη μαζί σ' ολόκληρη την οντότητά μας. Τότε η φύση λέγεται κι είναι όλα πραγματικά, χωρίς αυτό να έχει καμιά σημασία άλλη από την έλλειψη κάθε σημασίας και συνειδητότητας, εκτός από όση πραγματοποιεί το ουσιαστικό, ξεκάθαρο και, έτσι ειπωμένο, άρρητο»¹⁷.

Μέσα από την οδό αυτή ονομάζεται το Ακατονόμαστο, λέγεται το άρρητο, το Πράγμα, das Ding: «Αυτή τη γλώσσα την ξέρω, γιατί την είμαι. Κι αυτή η γνώση δεν είναι καμιά γνώση από κείνες τις σπασμένες, τις φτιαχτές. Είναι ένα κομμάτι όστρακο, δηλαδή κομμάτι πραγματικό, κομμάτι του πράγματος, πράγμα»¹⁸.

4. Πράγμα, Πόθος, Μάνα

Δεν υπάρχει Νόστος προς το Πράγμα του Κόσμου που να μην είναι ερωτικός. Πλους του «Μεγάλου Ανατολικού». «Όπως και να 'ναι», σημειώνει κι ο Σκαρτσής, «ο γυρισμός του ξενιτεμένου είναι δυνατός, αν ξέρει τα σημάδια η αγαπημένη του»¹⁹.

Η ανάγκη της ζωής (die Not des Lebens) σπρώχνει στην επιστροφή στην πατρίδα

—ή μήπως στη «μητρίδα»;—, στις πηγές των ερωτικών ορμών. Η καταγωγή τους, όπως έδειξε ο Φρόντ, δεν είναι άλλη από την «ανάγκη της αποκατάστασης μιας προγενέστερης κατάστασης των πραγμάτων»²⁰. Μ' άλλα λόγια ό,τι ψάχνει πάντα ο Επιταλιώτης ποιητής (μπορεί ο Σκαρτσής να βλέπει τουλάχιστον καχύποπτα τη νεαρή, αν και αιωνόβια, επιστήμη του Ασυνειδήτου, που ανακάλυψε ο Φρόντ. Εν μέρει τούτο οφείλεται και στον εκφυλισμό που υπέστη η ψυχανάλυση από τους επιγόνους του εβραίου της Βιέννης, εν μέρει και στις αντιστάσεις του κόσμου τούτου της καπιταλιστικής παρακμής).

Πολλά πάντως θα μπορούσε να φωτίσει στην ερωτική αυτή ποίηση του Νόστου προς το άμεσο η ψυχανάλυση, αυτή η «ερωτολογία» ή «ποθο-λογία» ή «που-ευ-λογία», όπως εύστοχα την ονομάζει ο ψυχαναλυτής Παναγιώτης Βαρδής²¹.

Από την οπτική γωνία λοιπόν του Φρόντ, που διευρύνει ο Λακάν, γίνεται ορατό ότι το Πράγμα του Κόσμου από το οποίο έχουμε αποξενωθεί, «το Ding ως Fremde [...] είναι αυτό γύρω απ' το οποίο προσανατολίζεται όλη η πορεία του υποκειμένου»²², ο ερωτικός Νόστος, το Wiederzufinden, η τάση επανεύρεσης του αντικειμένου. «... αυτό το αντικείμενο, εφόσον πρόκειται να επανευρεθεί, το προσδιορίζουμε σαν χαμένο αντικείμενο. Αλλά αυτό το αντικείμενο ποτέ δε χάθηκε, παρ' όλο που ουσιαστικά πρόκειται να βρεθεί ξανά. [...] Η αρχή της Ηδονής κυβερνάει την αναζήτηση του αντικειμένου [...] Το προς επανεύρεση αντικείμενο δίνει τον αόρατο νόμο της αλλά δεν είναι αυτό που ρυθμίζει τις διαδρομές της. Αυτό που τις παγιώνει, αυτό που διαμορφώνει την επιστροφή (σημ. το Νόστο!) —και από το οποίο αυτή η ίδια η επιστροφή διατηρείται σε απόσταση— είναι η αρχή της Ηδονής που της υποβάλλει να μην συναντάει τελικά παρά την ικανοποίηση της *Not des Lebens*»²³, της ανάγκης της ζωής.

Σ' αυτή την πορεία αναζήτησης υπάρχει μετάβαση από παράσταση (Vorstellung) σε παράσταση, που σχηματίζουν μεταξύ τους αστερισμούς.

*Ταξιδευω
του χωριου και της Υδρας και οσων ειπαν λενε να
φωνες αγαπημενες
ηχος της θαλασσας των φυλλων οψη των πραγματων
απο χαλικι σε χαλικι
το ενα ποδι με τ' άλλο
χερι και χερι
ταξιδευω σωμα μου, πραγμα.
Το ταξιδι αγαπης
Κι ειμαι ποιητης²⁴.*

Στο ταξίδι το οδηγό σημείο που παραμένει σταθερό, το «άγαλμα» του Πλάτωνα και του Λακάν, το «άγαλμα των αγαλμάτων» του ποιητή είναι το ίδιο το αίτιο κι αντικείμενο του Πόθου.

*Παμε.
Το πραγμα μενει
μοναχο κι ασπρο
στο κυμα της πλατιας γαλαζιας κινουμενης θαλασσας
που γινεται.
Το πραγμα
μενει μονο
παιζει,
παμε.
Αγαλμα των αγαλματων²⁵.*

Ο Πόθος αποκτά κοσμικές διαστάσεις, χρειάζεται το Μέγιστο, το Σύμπαν, για να τον αγκαλιάσει και την ίδια στιγμή μπορεί να το κλείσει το Ελάχιστο, μια σταγόνα, σαν το λακανικό «αντικείμενο μικρό άλφα»

*[...] συμπαν μεγαλο πιο μεγαλο
που πλαταινει ως τον ποθο
και τον κλεινει οπως τον κλεινει η σταγονα
κι ολες οι σταγονες που τον κατεβαζουν
στις απλες της γης και στις κρυπτες
[...]
ομως ποθος εαυτου κι ουρανοι*

*τοσο εκεινοι οσο εσυ οσο τα στηθη σου
που ποθεις κι εχει ο ποθος κι εχω πανω σου*²⁶.

Ο πόθος είναι ό,τι αστράφτει μέσα στο αβυσσαλέο χάσμα που άφησε το Πράγμα ως το απόλυτο Άλλο του υποκειμένου

*Ποθος κυμα κι ωραια καμπυλη
σωματος γυναικας αλλης υπαρξης
απ' την υπαρξη μου
που μ' αφηνει κινηση σωμα
άλλο του ιδιου
ποθος πραγμα του ποθου
ολοκληρο*²⁷.

Το Πράγμα είναι το Πρώτο, ιστορικά και λογικά γύρω από το οποίο οργανώνεται ο κόσμος μέσα στον ψυχισμό²⁸ —και τη θέση του Πρώτη καταλαμβάνει η *Μάνα*²⁹.

Η μέχρι τώρα ιστορία, —ιστορία όλων, ιστορία του καθενός— περνάει από το τραγικό εκείνο τρίστρατο, εν τριπλαίς αμαξιτοίς.

Ο ποιητής βρίσκεται εντεύθεν και ταυτόχρονα εκείθεν της οιδιπόδειας τραγωδίας. Και αίφνης λέει τα αποκαλυπτικά

*Οταν πεθανα
στο νερο στο φαϊ με τον πατερα μου
με τα ζωντανα με τα σχηματα
με τα πραγματα πραγματικος
του ερωτα,
γεννιομουν απ' την αλλη μερια
του πραγματος αυτου
πρωτου αιδοιου
αιδως, ματια μου
κοιτατε
βλεπετε
ειναι*³⁰.

Από το τρίστρατο του Θανάτου, όπου μαζί με τον πατέρα δεν παύει να πεθαίνει και ο γιος, ο ποιητής παλινδρομεί μέχρι και το τραύμα της γέννησης. Κι από κει προχωράει στην κρίσιμη μετάβαση από την εικόνα του «τεμαχισμένου σώματος» (*corps morcelé*) στην πρώτη ταύτιση και τη συγκρότηση του εγώ ενώπιον του άλλου, στην κατοπτρική σχέση μαζί του. Παρακολουθούμε τη μετάβαση, τη γένεση της πρώτης, ασαφούς διάκρισης του αντικειμένου από το υποκείμενο, πριν διαρραγεί πλήρως η ενότητα με το Όλο.

*Πραγματα τα κομματια μου
ωραια οστρακα
αντικειμενα υποκειμενο τους
οστρακο
όλα κι ολος κι ολο
παντου το προσωπο χιλιαδες*³¹.

Είναι όντως τα πρώιμα εκείνα στάδια όπου μόλις τρεμολάμπει και τρεμοσβήνει η αναδυόμενη διάκριση του προσώπου στον καθρέφτη του άλλου προσώπου

*προσωπα απροσωπα του προσωπου μου*³²
[...]
αυτο το εδω
πραγμα

*ωραια κομμενο της πραγματικοτητας
του εγω κι εγω κι εγω
το αυτο κι εκεινο αυτο
κι αυτο εκεινο
του ωραιου μονον*³³.

Τελικά, η πρώτη λύτρωση, η πρώτη ταύτιση γίνεται στο «στάδιο του καθρέφτη», στη διάκριση του Εγώ από το είδωλο

*Ωραια παρουσια της απουσιας μου
νερο η ανασα
καθρεφτης του καθρεφτισμου
κρυσταλλο ουσιας*³⁴.

Η ποίηση του Σκαρτσή επιστρέφει στην πρωτογενή διαμόρφωση του Εγώ μετά από την αντανάκλαση στον καθρέφτη του όμοιου άλλου. Εδώ, όμως, βρίσκεται κ' η απαρχή της «ειδωλο-ποίησης», της ειδωλο-εγω-λατρείας που ιστορικά θα εξογκωθεί τερατωδώς σε *artefactualité* και σε «τυραννία του σημαίνοντος». Ο ποιητής που εξεγείρεται ενάντια τους είναι υποχρεωμένος να γυρίσει στη ρίζα — εκεί που μόλις διακρίνονται, παραμένοντας ακόμα ενωμένα, το αντικείμενο και το υποκείμενο, το έξω και το μέσα

*και να 'μαστε απεξω
που ειμαστε μεσα,
οστρακο στον κοσμο
στα οστρακα στα κυμματα που μπαινουν νερο*³⁵.

Στο όστρακο ενώνεται και διακρίνεται το οργανικό και το ανόργανο, χωρίς ν' αποκόβονται ακόμα. Χωρίς να γίνεται ακόμα η διαίρεση του έξω και του μέσα «η πληγή της ανθρωπότητας» για την οποία μιλάει ο Σκαρτσής³⁶.

5. Στο κατώφλι της διαλεκτικής

Στην αρχέγονη περιοχή που εξερευνά ο Σκαρτσής δεν κυριαρχεί η αφημένη ταυτότητα. Μέσα από την Ταυτότητα αναδύονται η Διαφορά και η Αντίθεση. Οι πρωταρχικοί τούτοι προσδιορισμοί της αντανάκλασης —για να θυμηθούμε τον Hegel— αναδεικνύουν μια σειρά ενότητες αντιθέτων: εξωτερικό/εσωτερικό, μέγιστο/ελάχιστο, όλο/μέρος, άλλο/εγώ, αντικείμενα/υποκείμενο³⁷.

Η υποκειμενικότητα αναδύεται αλλά βρίσκεται ακόμα δεμένη με χίλια νήματα με τα αντικείμενά της, μέσα από τα οποία *κυριαρχεί η καθολική υπόσταση (Substanz) πάνω στο υποκείμενο* —όπως στην ανατολική σκέψη, της οποίας ένθερμος μελετητής και θιασώτης είναι ο Σωκράτης Σκαρτσής.

Αν «στην ευρωπαϊκή υποκειμενικότητα», όπως παρατηρεί ο Hegel, «η υποκειμενική ματαιοδοξία κ' η υποκειμενική δύναμη της άρνησης μπορούν αν είναι το σταθερό στοιχείο έτσι ώστε όλα να χάνονται εκεί, παρόμοια στο Ανατολικό όλα εξαφανίζονται στην απροσδιόριστη νοητικότητα της υπόστασης»³⁸.

Η πιθανή ιστορικο-γενετική σχέση κι ομοιότητα της ανατολικής σκέψης με τους Προσωκρατικούς γενικά και τον Ηράκλειτο ειδικά δεν πρέπει να οδηγεί στην αβίαστη ταύτισή τους. Σ' άλλο ιστορικό έδαφος φύτρωσαν οι Προσωκρατικοί και δεν μπορούν να ξεριζωθούν από τη διαμόρφωση της Πόλης-Κάτους και των ελεύθερων πολιτών του —την *άρνηση* του μέχρι τότε κυρίαρχου ασιατικού κοινωνικοοικονομικού σχηματισμού. Στην ανατολική σκέψη υπάρχουν αναμφισβήτητα στοιχεία διαλεκτικής αλλά είναι ακόμα αδιαμόρφωτα, σ' ένα στάδιο αρχέγονο, *πριν το Υποκείμενο γίνει «παρα τον εαυτόν του» (bei sick) και «δι' εαυτόν» (fuer sich).*

Με τους Προσωκρατικούς αρχίζει η αυγή της διαλεκτικής που δεν ολοκληρώνεται πριν γίνει διαλεκτική του αντικειμένου και του υποκειμένου και διαλεκτική των εννοιών: ο Πλάτωνας παραμένει ο Ήλιος ο Πρώτος. Ο Σωκράτης Σκαρτσής βρίσκεται στο αόρατο όριο μεταξύ Ασίας και Ιωνίας, πριν το δαιμόνιο κι αγγελικό μαθητή του Σωκράτη. Φοβάται, συχνά όχι άδικα, ότι οι διαμεσοποιήσεις της διαλεκτικής μπορούν τεχνητά να μας αποκόψουν από την αμεσότητα. Τούτο, βέβαια, συμβαίνει όταν η διαλεκτική εκπίπτει σε εργαλειοθήκη με έτοιμα (αντι)διαλεκτικά σχήματα που επιβάλλονται από τα έξω στην πραγματικότητα, όπως λόγου χάριν, στον τραγέλαφο του σταλινικού Dia-mat. Στην αυθεντική όμως διαλεκτική «το Άλλο ουσιαστικά δεν είναι το κενό αρνητικό ή το Τίποτε που συνήθως λαμβάνεται σαν το αποτέλεσμα της διαλεκτικής, είναι το Άλλο του πρώτου, το αρνητικό του άμεσου· είναι έτσι που προσδιορίζεται ως διαμεσοποιημένο —και ήδη εμπεριέχει τον προσδιορισμό του πρώτου. Το πρώτο έτσι εμπεριέχεται ουσιαστικά και διατηρείται στο Άλλο»³⁹ (οι υπογραμμίσεις στο πρωτότυπο).

Το Άλλο της διαλεκτικής είναι η ατραπός προς το Άμεσο, το οποίο και εμπεριέχει και διασώζει, η οδός προς την Αμεσότητα που νοσταλγεί διακαώς ο ποιητής. Για την ώρα, ο ποιητής Σωκράτης Σκαρτσής παραμένει μπροστά από το κατώφλι της διαλεκτικής (το οποίο, στην Ελλάδα, πέρασε πρώτος και καλύτερος ο μέγας Διονύσιος Σολωμός). Ή, αν προτιμάτε, η διαλεκτική του Σκαρτσή βρίσκεται στο όστρακό του.

6. Το Όστρακο

Η ποιητική αναζήτηση του Σ. Σκαρτσή είναι μια αδιάκοπη ανασκαφή στα αρχαιότερα στρώματα της Φύσης, των πολιτισμών, της διαδικασίας της γνώσης.

Στη Φύση κινείται στο σημείο της άμεσης επαφής της με τον άνθρωπο, εκεί που το υποκείμενο πλάθεται ακόμα μέσα στο κουκούλι του αντικειμένου. Από και βυθίζεται ακόμα παραπέρα μέσα στο Αντικειμενικό της Φύσης, στο βάθος εκείνο όπου η ζωή συναντάει τη μη ζωή, το οργανικό, το ανόργανο. Στον πολιτισμό τον ενδιαφέρει κυρίως η γένεσή του, η ανάδυσή του στις προ-ταξικές κοινωνίες. Στη διαδικασία της γνώσης παραμένει στο κατώφλι της αφηρημένης νόησης, στο επίπεδο της ζωντανής αντίληψης, στα αρχαιότερα στρώματα της αισθητηριακής γνώσης, όπως αυτά διαμορφώνονται στους πρωτόγονους, στους χωριάτες ή στο παιδί.

Μέσα από τις ανασκαφές του στη γη —ή τα μακροβούτια στη θάλασσα— ανασύρει όστρακα

*Όστρακο μαυρο στον αιωνα
του φωτος και του νερου ανοιγμενο
μονο κι ένα γλυκο κοσμος⁴⁰.*

Ο ίδιος ο ποιητής σημειώνει: «όστρακο: η λέξη υπάρχει εδώ με τις σημασίες “κομμάτι” (αρχαία ελλ.), “κοχύλι” (αρχ. όστρεον) και με τη αντίληψη του κομματιού που είναι τμήμα το όλου ή το όλο μ’ ένα τρόπο»⁴¹. Έτσι, το όστρακο είναι ταυτόχρονα

α) *Θραύσμα* αρχαϊκού αντικειμένου, ίχνος μιας αρχέγονης εποχής, *object partie*/μερικό αντικείμενο, εικόνα του *corps morcelé*/του τεμαχισμένου σώματος, υπόλειμμα της πρωτογενούς σχέσης με τη Μάνα και τη Φύση.

β) *Μόρφωμα* ζωής, μορφή θαλάσσια, μορφή μέσα στο νερό, στο σταθερό μέσα στη ροή, η ζωή μέσα στο πράγμα, το οργανικό μέσα στο ανόργανο, το πράγμα του κόσμου, το Ον μέσα στο γίνεσθαι.

γ) Το μέρος του όλου και το *Όλον εν μέρει*, η ενότητα του Καθολικού και του Ατομικού, του Κόσμου και της μονάδας. Μ’ άλλα λόγια το

*...καθαρο γυαλιστερο σκληρο οστρακο
της πραγματικοτητας⁴²,*

το ποίημα-όστρακο.

7. Origo et fons finis est

Ο W. Benjamin είχε βάλει σαν motto στη θέση XIV στις περίφημες Θέσεις του για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας, τα λόγια του Karl Krauss «Η αφετηρία είναι ο σκοπός»⁴³. Origo et fons, η απαρχή και η πηγή, είναι κι ο σκοπός των αναζητήσεων του ποιητή Σκαρτσή.

Αλλά τι βρίσκεται «εν αρχή»; Ερώτημα που μας βασανίζει στους Νέους Καιρούς, από την αυγή τους. Βασάνιζε το Φάουστ του Γκαίτε, όταν διάβαζε (στη γλώσσα του...) το «*Εν αρχή ην ο Λόγος*» του Ιωάννη και το αντικαθιστούσε χωρίς δισταγμό με το «Πρώτα ήταν η Πράξη!»⁴⁴.

Ο Λόγος ή η Πράξη; Ποιο το πρώτο; Ερώτημα που μόνο στους Νέους Καιρούς μπορούσε να μπει σαν δίλημμα. Για τους πρωτόγονους, τα παιδιά και το Σκαρτσή δεν υπάρχει καν η διάζευξη: ο Λόγος είναι Πράξη κ' η Πράξη έχει Λόγο.

Λύνεται, όμως, έτσι το πρόβλημα της απαρχής; Κι ακόμα; τι είναι Λόγος; Μήπως η λατινική του μετάφραση σε Verbum οδήγησε σε τρομερή παρανόηση, μέχρι του σημείου που να θεωρείται η γλώσσα πρωταρχική σε σχέση με την αντικειμενική υλική πραγματικότητα, μέχρι που να διαλύεται η δεύτερη στην πρώτη ή έστω να υποτάσσεται στην τυραννία του σημαίνοντος, στην παντοδυναμία του Λόγου του Αυθέντη;

Αν όμως ο περί ου ο λόγος Λόγος δεν είναι ένα Verbum έξω ή πριν από τα πράγματα αλλά είναι η εντελέχειά τους; Ο Μάξιμος ο Ομολογητής μάς επιτρέπει να διαβάσουμε το «*Εν αρχή ην ο Λόγος*» ως «*Εν αρχή ην το τέλος*»⁴⁵, ο σκοπός. Ο σκοπός είναι στην αρχή. Αλλά η απαρχή είναι ο σκοπός μας. Όχι με έννοια ότι θα ξαναβρούμε ένα χαμένο αντικείμενο που ποτέ δεν είχαμε. Η επιστροφή γίνεται στην αφετηρία όχι για να επαναληφθεί το αρχέγονο μέσα σ' όλες του τις ελλείψεις (αυτό που στο Μαρξισμό ονομάζουμε «πρωτόγονο κομματισμό») αλλά για ν' αποκαλυφθεί το «εν δυνάμει», το δυναμικό του περιεχόμενο, το ουτοπικό του πλεόνασμα, που πραγματώνεται με την πλήρη απελευθέρωση των δυνατοτήτων του ανθρώπου ως «ειδολογικού όντος» (Gattungswesen)⁴⁶, στο τέλος της Ιστορίας.

Origo et fons finis est, απαρχή και πηγή είναι το τέλος. Fons vitae. Πηγή ζωής από την οποία ρέει ο Λόγος σαν το νερό. Γιατί όπως, ο ίδιος Μάξιμος πάλι, μας θέλει: «Ο του Θεού λόγος και δρόσος λέγεται και έστιν και ύδωρ και πηγή και ποταμός»⁴⁷ (ας προσεχτεί το «λέγεται» και έστιν»). Και στην Τορά λέγεται: «προσδοκάσθω ως νετός το απόφθεγμα μου και καταβήτω ως δρόσος τα ρήματά μου, ωσει όμβρος επ' άγρωσιν και ωσει νιφετός επί χόρτον»⁴⁸. Υετός και δρόσος και όμβρος και νιφετός. Με τα λόγια του ποιητή: *Παντα νερο*.

Σημειώσεις

1. Σκαρτσής Α. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, Όστρακα, 1984.
2. J. Lacan, *L' éthique de la psychanalyse – Le Séminaire Livre VII*, Seuil 1986, σελ. 66.
3. Σ. Σκαρτσής, *όπ.π.*, σελ. 60.
4. K. Marx, *Oeuvres Choisies I*, Idées NRF 1963, σελ. 36-37.
5. K. Marx, *Grundrisse*, Pelican 1973, σελ. 295.
6. Σκαρτσής Α. Σκαρτσής, *Δέκα Σημειώματα για την Ποίηση*, Παρατηρητής 1990, σελ. 108.
7. Βλ. «Τα Νέα», 18 Αυγούστου 1995.
8. J. Lacan, *όπ. π.*, σελ. 58.
9. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, σελ. 61.
10. Σ. Σκαρτσής, *Μια ματιά στη Γλώσσα*, Όστρακο, τ. 1, Πάτρα, Ιούλης 1986, σελ. 23.
11. Σ. Σκαρτσής, *Δέκα Σημειώματα για την Ποίηση*, *όπ.π.*, σελ. 105.
12. Βλ. Σ. Σκαρτσή, *Το Σώμα της Γλώσσας – Ο Marcel Jousse και η παράδοση της οργανικής γλώσσας*, Ελληνικά Γράμματα 1996.
13. W. Benjamin, *Gesammelte Schriften Suhrkamp*, 2 (1), σελ. 168. Βλ. Και R. Wolin, *Walter Benjamin, An Aesthetic of Redemption*, University of California Press 1994, σελ. 36-37.
14. W. Benjamin, *όπ.π.*, σελ. 327. Βλ. και R. Wolin, *όπ.π.*, σελ. 43.
15. *Κουβέντα με το Νίκο Καρούζο*, στο *Όστρακο*, αρ. 4, Ιούνιος 1987, σελ. 44.
16. Βλ. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, .., σελ. 277.
17. Σ. Σκαρτσής, *Ο τονικός λεξικός ρυθμός του δημοτικού δεκαπεντασύλλαβου*, στο *Σώμα της Γλώσσας*, σελ. 184.
18. Σ. Σκαρτσή, *Καλύβα στη θάλασσα*, Όστρακο, αρ., Ιούνιος 1987, σελ. 27.
19. Σ. Σκαρτσής, «Επιτάλιο-Πάτρα-Αθήνα», «Τα Νέα», 18 Αυγούστου 1995.
20. S. Freud, *Beyond the Pleasure Principle*, στο *The Freud Reader*, ed. P. Gay, Vintage 1995, σελ. 622.

21. Βλ. τις Σημειώσεις του μεταφραστή [Π. Βαρδή] στο βιβλίο του Philippe Julien, Για την Πατρότητα, Ελληνικά Γράμματα 1993, σελ. 141.
22. J. Lacan, *όπ.π.*, σελ. 65.
23. *Οπ.π.*, σελ. 72.
24. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, σελ. 272-273.
25. *Οπ.π.*, σελ. 274.
26. *Οπ.π.*, σελ. 64.
27. Σ. Σκαρτσής, *Πάντα νερό*, Αχαϊκές Εκδόσεις 1994, σελ. 58.
28. J. Lacan, *όπ.π.*, σελ. 71-72.
29. *Οπ.π.*, σελ. 82 και 85.
30. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, *όπ.π.*, σελ. 140.
31. *Οπ.π.*, σελ. 69.
32. Σ. Σκαρτσής, *Πάντα νερό*, σελ. 9.
33. *Οπ.π.*, σελ. 13.
34. *Οπ.π.*, σελ. 29.
35. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, σελ. 68.
36. Σ. Σκαρτσής, *Δέκα σημειώματα για την Ποίηση*, σελ. 109.
37. Βλ. ενδεικτικά Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, σελ. 64, 68, 69.
38. Hegel, *Leçons sur l'histoire de la philosophie 2*, idées NRF 1970, σελ. 172.
39. *Hegel's Science of Logic*, Allen and Unwin, London 1969, σελ. 834. Βλ. και V. I. Lenin, *Philosophical Notebooks, Collected Works*, vol. 38, σελ. 225.
40. Σ. Σκαρτσής, *Το Πράγμα του Κόσμου*, σελ. 49.
41. *Οπ.π.*, σελ. 278.
42. *Οπ.π.*, σελ. 111.
43. Βλ. Β. Μπένγιαμιν, *Θέσεις για τη Φιλοσοφία της Ιστορίας*, Ουτοπία, 1983, σελ. 16. Διορθώσαμε ελαφρά τη μετάφραση.
44. Βλ. Γκαίτε, *Φάουστ*, μετάφραση Κ. Χατζόπουλος, Γράμματα 1991, σελ. 45.
45. Μαξίμου του Ομολογητού, *Περί Θεολογίας Εκατοντάδα Β' 76*.
46. Με την έννοια που δίνει στον όρο του Φόουερμαχ ο Μαρξ – ξεπερνώντας το Φόουερμαχ και τον ενατενιστικό του υλισμό.
47. Μαξίμου του Ομολογητού, *όπ.π.*, Β' 67.
48. *Δευτ. λβ' 2*.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα 1996

ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ-ΡΙΖΩΜΑ

Η προτροπή του Ακραγαντίνου είναι κατηγορηματική: τα ριζώματα έχουν την πρωτοκαθεδρία. Γι' αυτά πρώτον άκουε. Δεν πρόκειται για τους έσχατους δομικούς λίθους της πραγματικότητας, για τα άτομα του Δημοκρίτου, για στοιχεία χωρίς ποιότητες, νεκρά. Είναι τα ριζώματα της ζωής των πάντων. Για τη ζωή άκου πρώτα!

Το κάλεσμα του Εμπεδοκλή δεν έπαψε να ακούγεται και στους Μοντέρνους Καιρούς, από στοχαστές και ποιητές, από τον Holderlin ως τον Deleuze, ακριβώς γιατί αφορά τη ζωή την ίδια.

Das Leben suchst du, suchst, und es quillt und glanz
Ein gottlich Feuer tief aus der Erde dir

Τη Ζωή ζητάς, αναζητάς, και ξεπηδάει κι αστράφτει
Πυρ θεϊκό από τη Γη προς εσέ²

ψιθύριζε ο Χαίλντερλιν.

Πυρ και Ύδωρ και Γαία και Ηέρος άπλετον ύψος³

Τα ριζώματα της ζωής του κόσμου ποτέ δεν έπαψε να τα ονειρεύεται και να τα ζητά ο ποιητής κι ο στοχαστής στον μοντέρνο κόσμο, έναν κόσμο μετέωρο στο χάος, χωρίς ρίζες, και με την ζωή αιχμάλωτη.

Η εμπεδοκλεία προτροπή δεν άφησε ασυγκίνητο και τον ποιητή Σωκράτη Σκαρτσή. Άλλοτε, μιλώντας για την ιδιότυπη ποίησή του,⁴ μια ποίηση της αμεσότητας, είδαμε πώς αυτή

ανασύρει από τον βυθό του κόσμου διάφορα διαφανή μορφώματα για να τα εναποθέσει στην ακτή της γλώσσας σαν ποιήματα-όστρακα.

Ο Σκαρτσής αναζητά το ποίημα-όστρακο σαν μια *natura naturata*, πεφυκυία Φύσι πραγματοποιημένη σε ποιητική γλώσσα. Τι συμβαίνει, όμως, με την ίδια την διαδικασία που το γεννάει, τη *natura naturans*, τη φύουσα Φύσι; Εδώ ο ποιητής είναι υποχρεωμένος να κατηφορίσει - ή μήπως να ανηφορίσει; Οδός άνω κάτω μήδ και αυτή προς τις πηγές, ή μάλλον, προς τα ριζώματα, να βρει το ρίζωμα ως ρίζωμα ζωής κι έτσι σαν ποίημα εν τω γεννάσθαι: το Ποίημα-Ρίζωμα, χωρίς το οποίο δεν υπάρχει ποίημα-όστρακο.

* * *

Στον Εμπεδοκλή χρωστάμε τη σύλληψη των ριζωμάτων. Δεν είναι τα στοιχειώδη υλικά των πάντων αλλά οι πηγές τους που αναβλύζουν όταν το Ένα, ο Σφαίρος, διαχωρίζεται, με τη δύναμη του Νείκουσ, στα Πολλά,

τοτέ δ' αυ διέφυ πλέον' εξ ενός είναι
Πυρ και Ύδωρ και Γαία και Ηέρος άπλετον ύψοςβ

για να συναρμοσθούν, αργότερα, με τη δύναμη της Φιλότητος, ξανά σε Ένα. Τα ριζώματα δεν είναι ούτε ένα ούτε πολλά, αλλά η μετάβαση από το ένα στα πολλά.

Δεν συγκροτούν τα πράγματα σαν να ήτανε τα στοιχειώδη άτομά τους, συμμετέχουν στο είναι των όντων χωρίς να το εξαντλούν, όπως και τα όντα συμμετέχουν εν μέρει στην κοσμογονική κυριαρχία των ριζωμάτων.

Το ρίζωμα δεν είναι η στατική ρίζα ενός αμετακίνητου δένδρου που υψώνεται στην ίδια πάντα κατεύθυνση, αλλά η φύτρα που πετάει αενάως βλαστούς προς κάθε κατεύθυνση, το ζωντανό όχημα του νομαδισμού των πάντων, μιας διαρκούς απεδάφωσης (*deterritorialisation*) που κάνει κάθε ον να υπάρχει ως περιπλανώμενο, φυγός θεόθεν και αλήτης.⁷

Ο Deleuze, μαζί με τον Guattari, αναμορφώνουν στις μοντέρνες συνθήκες την εμπεδοκλεία σύλληψη. Γράφουν στα *Milles Plateaux*: «Το ρίζωμα δεν επιτρέπει να το αναγάγουν ούτε στο ένα ούτε στο πολλαπλό Δεν συγκροτείται από μονάδες αλλά από διαστάσεις, ή καλλίτερα από κινούμενες κατευθύνσεις. Δεν έχει αρχή ούτε τέλος, αλλά πάντα ένα μέσο από το οποίο βλαστάνει και βγαίνει από τα όρια. Συγκροτεί πολλαπλότητες».⁸

Τέτοιο είναι και το Ποίημα-Ρίζωμα.

* * *

Από τα δικά του μονοπάτια το Ποίημα-Ρίζωμα αναζητάει κι ο Σ. Σκαρτσής. Στην Οντολογία του, το εναρκτήριο κείμενο του βιβλίου του Γραφή για Ποίηση βλέπει το είναι του, το είναι του κάθε ποιητή αλλά και το είναι του κάθε όντος, κάθε αίσθημα και κάθε σκέψη, το κάθε ποίημα να αναπτύσσεται «σ' όλες τις κατευθύνσεις και χωρίς κατευθύνσεις»,⁹ μ' άλλα λόγια σαν ρίζωμα.

Τα ρίζωμα βλασταίνει προς κάθε κατεύθυνση, χωρίς κατεύθυνση, χωρίς καν διάκριση του μέσα και του έξω. Η διχοτομία ανάμεσα σε έξω και μέσα αίρεται. Διαβάζουμε στην Οντολογία του Σκαρτσής: «ούτε μέσα ούτε έξω είμαστε απ' τον κόσμο, γιατί δεν υπάρχει έξω και μέσα παρά μόνο από τη μεριά της αντίληψής μας [] Δε σκεφτόμαστε έναν απέναντί μας κόσμο αλλά σκεφτόμαστε κόσμος. Με μας ο κόσμος σκέφτεται και μιλά. Η σκέψη για τον κόσμο και η γλώσσα για τον κόσμο είναι επίπεδα του κόσμου».¹⁰

Την διαυγέστερη, ίσως, παρουσίαση του ριζώματος ως ποιήματος μας την δίνει η σύνθεση του Σκαρτσή Το Νησί.

Το Νησί το ίδιο γίνεται το Ποίημα-Ρίζωμα που δεν είναι μονάδα ούτε αποτελείται από μονάδες αλλά από κινούμενες κατευθύνσεις, από γραμμές διαφυγής προς την ελευθερία:

«Το νησί είναι μια περίμετρος παιχνίδι, μια κυκλική γραμμή που κυματίζει και γίνεται όλων των ειδών οι γραμμές. Μια γραμμή εξωτερική που προχωράει από μέσα της, όπως ένα κέντρο που γίνεται ο κύκλος μέσα από όλη του την επιφάνεια. Ένα κέντρο που γίνεται απ' το τίποτα

και προχωράει ως μια περιφέρεια που είναι ορίζοντας κι όλο πλαταίνει, όπως ο ορίζοντας κι ανεβαίνει όπως το βουνό και αναπτύσσεται όσο αναπτύσσεται η ψυχή σου. Είναι λοιπόν ένα κέντρο που γίνεται επιφάνεια, που γίνεται όριο που μόνη του ύπαρξη και αναφορά είναι ο εαυτός του, το ίδιο το κέντρο. Ένα κέντρο κύκλος. Αλλά ο κύκλος είναι γραμμή ορισμένη, το νησί δεν είναι. Το νησί λοιπόν είναι μια γραμμή από όλο το κέντρο προς όλα τα σχήματα, μια γραμμή που αρχή της δεν είναι το κέντρο, αλλά αυτή η ίδια και το κάθε τι είναι ένα κέντρο αλλά όχι κέντρο, είναι ελευθερία».11

* * *

Ο Σκαρτσής χαράσσει μια δική του γραμμή διαφυγής προς την ελευθερία, μέσα από μια επιστροφή στο πρωτογενές και το άμεσο, τον Όμηρο, τους Προσωκρατικούς, τα βαβυλωνιακά έπη, την ανατολική πνευματικότητα, την παιδική δημιουργία, το δημοτικό τραγούδι, τα αρχέγονα φύλα της Βόρειας Αμερικής και της Αυστραλίας - για να ξεφύγει από την δυσφορία μέσα στον Πολιτισμό και τα ανομολόγητα δεινά της Ιστορίας. Στον Πολιτισμό και την Ιστορία αντιπαραθέτει το γυμνό γεγονός της ζωής. Γράφει: «όλα όσα λένε πολιτισμό και που αυτός δίνει και δημιουργεί είναι λάθος κι ασήμαντα μπροστά στο ίδιο το γεγονός της ζωής, σαν αναμφισβήτητης μορφής της πραγματικότητας».12 Και για την ιστορία λέει προκλητικά: «Τι θα πει ιστορία, αφού τα χορτάρια ολοκληρώνονται και αφού εγώ δεκάρα δε δίνω γι' αυτήν, αφού με το αίμα μου και με την ανάσα μου δεν έχουν να κάνουν;»13

Συχνά σε περιόδους κοινωνικής άπνοιας ή κι οξύτατων ιστορικών αντιφάσεων εντείνεται η τάση μιας επιστροφής σε μια αρχέγονη, φυσική, πριν την ανθρώπινη ιστορία κατάσταση ή, για την ακρίβεια, στην αυγή της. Είναι άραγε τυχαίο, ότι στους μεταπολεμικούς ποιητές μας, με ανοιχτά τα τραύματα της Ιστορίας, του πολέμου και του εμφυλίου πολέμου, παρατηρείται ένα ιδιαίτερα ισχυρό ενδιαφέρον για τους Προσωκρατικούς αλλά και για την ανατολική σκέψη, για το Ταό και τον Βουδισμό Zen; Ο Ηράκλειτος, ο Παρμενίδης, μαζί κι ο Εμπεδοκλής εμπνέουν επίμονα ποιητές όπως είναι ο Νίκος Καρούζος, ο Έκτωρ Κακναβάτος, ο Δημήτρης Παπαδίτσας, ο Κύπριος, Κυριάκος Χαραλαμπίδης, ο Σωκράτης Σκαρτσής. Αλλά και ο Βουδισμός, ιδιαίτερα το Zen σαγηνεύει, εκτός από τον Σκαρτσή, ένα ποιητή πολύ διαφορετικό όπως είναι ο Καρούζος ή και μακριά από την Ελλάδα, πέρα από τον Ατλαντικό, ένα ποιητή έντονα πολιτικό όπως ήταν ο Allen Ginsberg στις καυτές μέρες των beatniks.

Εκείνο που ελκύει στην ασιατική σκέψη είναι ότι αυτή αναγνωρίζει μεν, και εστιάζει στην ύπαρξη των αντιθέτων στη Φύση και την ανθρώπινη ζωή, δεν φτάνει, όμως, ποτέ, στο διχασμό υποκειμένου/αντικειμένου, στο σπαραγμό της υποκειμενικότητας όπως τον γνωρίσαμε στη Βίβλο, την αρχαία ελληνική τραγωδία ή τον Ντοστογιέφσκυ, τον Κίρκεγκωρ και τον Κάφκα. Αντίθετα ανοίγεται η προοπτική μιας καταβύθισης έως την εξαφάνιση του υποκειμένου μέσα στο κοσμικό σύμπαν σαν ο δρόμος της λύτρωσης και της συμφιλίωσης των πάντων.

Οι μεταπολεμικοί ποιητές που προαναφέρθηκαν δεν ακολούθησαν όλοι τον ίδιο δρόμο κι οι σχέσεις τους με την ανατολίτικη πνευματικότητα ήταν τουλάχιστον αντιφατική κι αμφίσημη. Στην περίπτωση του Σκαρτσή, έχουμε, ίσως, τον πιο ακραιφνή παγανιστή Σαμάνο της μεταπολεμικής ελληνικής ποίησης.

* * *

Κάθε ποίημα υπόσχεται το ταξίδι. Το Ποίημα-Ριζώμα ιστορεί την κοσμική περιπλάνηση σε ένα σύμπαν ερωτικό, όπου τα πάντα μεταξύ τους δένονται ταιριασμένα από την Αφροδίτη, αλλήλοις έστερκαται ομοιωθέντ' Αφροδίτη,14 την θεά την ζειδωρον15 εκείνη που δωρίζει τη ζωή. Στα χέρια της, Κύπριδος εν παλάμησιν,16 μέσα στις παλάμες της Κύπριας θεάς του Έρωτα, πλάθονται οι μορφές της ζωής.

Η Φιλότης, η ερωτική φορά του κόσμου που σμίγει τα πάντα, κορυφώνεται όταν τα ίδια τα αθάνατα ριζώματα σμίγουν κι αλληλοεξαφανίζονται στον Σφαίρο, Αρμονίης τυκινώ κρυφώ17 μέσα στα σκοτεινά κρύφια της Αρμονίας.

Κύπριδος εν παλάμησιν pláθεται κι η ποίηση του Σωκράτη Σκαρτσή. Κατ' εξοχήν ερωτική ποίηση ζητά να σπρώξει το Ποίημα-Ρίζωμα μέχρι την ερωτική του εξαφάνιση στα κρύφια της Αρμονίας, εκεί που το αδύνατο γίνεται δυνατό: στο βασίλειο της ελευθερίας. Το βασίλειο της ελευθερίας προεικονίζει το Νησί του. Ας το δούμε ξανά, με τα μάτια της ψυχής:

«Το νησί λοιπόν είναι μια γραμμή από όλο το κέντρο προς όλα τα σχήματα, μια γραμμή, που αρχή της δεν είναι το κέντρο, αλλά αυτή η ίδια και το κάθε τι είναι ένα κέντρο, αλλά όχι κέντρο, είναι ελευθερία.

Και αυτή η ελευθερία είναι γραμμές περιγραμμάτων και πραγμάτων και αισθημάτων, είναι μια γραμμή που φτάνει και μια γραμμή φτασμένη, είναι γραμμή ζωής και γραμμή φαντασίας και γραμμές ελευθερίας του αδύνατου, γραμμές που γίνεται το αδύνατο».18

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Εμπεδοκλή, *Περί Φύσεως*, απόσπασμα 6.
2. Friedrich Holderlin, "Empedokles" in *Selected Poems and Fragments*, μετάφραση M. Hamburger, Penguin 1998, σ. 4.
3. *Περί Φύσεως*, απόσπασμα 17.
4. Σ. Μιχαήλ, «Το Ποίημα-Οστρακό», αφιέρωμα του περιοδικού *Μανδραγόρας* στον Σωκράτη Σκαρτσή.
5. *Ηράκλειτος* απόσπασμα 60.
6. *Εμπεδοκλή* όπ.π.
7. *Εμπεδοκλή, Καθαρμοί*, απόσπασμα 115.
8. Deleuze-F. Guattari, *Mille Plateaux*, Minuit 1980, σ. 31.
9. Σ. Σκαρτσή, *Γραφή για ποίηση*, Ελληνικά Γράμματα 1967, σ. 13.
10. *Όπ.π.*, σ. 38.
11. Σ. Σκαρτσή, *Το Νησί*, Αχαϊκές Εκδόσεις 1999, σ. 191.
12. Σ. Σκαρτσή, *Γραφή για ποίηση*, σ. 30.
13. *Όπ.π.*, σ. 14.
14. Εμπεδοκλή, *Περί Φύσεως*, απόσπασμα 22.
15. *Καθαρμοί* όπ. π., απόσπασμα 151.
16. *Περί Φύσεως* απόσπασμα 95.
17. *Όπ.π.*, απόσπασμα 27.
18. Σ. Σκαρτσή, *Το Νησί*, σ. 191.

Ομιλία σε τιμητική εκδήλωση στο «Σπίτι της Κύπρου», Αθήνα 2006, και αφιέρωμα περ. *Θέματα Λογοτεχνίας*, αρ.36, Αθήνα 2008

Στέφανος Ροζάνης

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΛΑΩΝ, ΕΝΑ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΚΑΡΤΣΗ

Οι δομικές αρχές της λογοτεχνίας, μας ειδοποιεί ο Northrop Frye, αναδύονται μέσα από την αρχετυπική και αναγωγική κριτική, τα μόνα είδη που προϋποθέτουν έναν ευρύτερο χώρο συμφραζομένων της λογοτεχνίας ως όλου. Υπό την έννοια αυτή, οι δομικές αρχές της λογοτεχνίας είναι στενά συνδεδεμένες με τη μυθολογία και τη συγκριτική θρησκείολογία. αποφάνσεις αυτές μας παρέχουν ασφαλώς το μέτρο προκειμένου να κρίνουμε τη σημασία εγχειρημάτων, όπως αυτό του Σωκράτη Σκαρτσή, για τη μεταγραφή στη γλώσσα μας μυθολογικών και ιερών κειμένων των λαών. Εγχείρημα άλλωστε δυσκολότατο, το οποίο μάλιστα προκαλεί την έκπληξη, δεδομένου ότι απαιτεί τη στενή συνεργασία μιας πλειάδας ειδικών, θρησκείολόγων, εθνολόγων, γλωσσολόγων, φιλολόγων, αλλά και ανθρώπων της τέχνης, κριτικών της λογοτεχνίας και ποιητών. Στην υπό συζήτηση περίπτωση, το εγχείρημα αναλαμβάνεται ουσιαστικά (οι κάποιες συνεργασίες είναι σποραδικές) από έναν

μόνον άνθρωπο, τον Σωκράτη Σκαρτσή, έμπειρο βεβαίως στα πράγματα της ποιήσεως και της φιλολογικής κριτικής, κυριότατα των δημοτικών μας ποιήσεων. Είναι λοιπόν αυτό το γεγονός που προκαλεί την έκπληξη, πώς δηλαδή ένας άνθρωπος, οσοδήποτε έμπειρος και ευαίσθητος στην ποιητική καταγραφή, αναλαμβάνει με σθένος να αναπληρώσει την έλλειψη τόσων ειδικών, και να παρουσιάσει στη γλώσσα μας κείμενα το οποία, πέραν του αισθητικού των κάλλους, αποτελούν και το αναγκαίο υπόβαθρο προκειμένου να μελετηθούν οι δομικές αρχές της λογοτεχνίας. Και δεν είναι μόνον το πνευματικό σθένος και η αγάπη προς αυτές τις αρχετυπικές μορφές της ανθρώπινης έκφρασης, αλλά και προπαντός η επιτυχής διεκπεραίωση του εγχειρήματος που σημασιοδοτεί το φιλολογικό και εκδοτικό γεγονός ως πολύτιμη εργασία αναφοράς.

Ο γράφων αισθάνεται ότι μπορεί να βεβαιώσει τις εκφραστικές δυσκολίες, τις παγίδες και τις ατραπούς του εγχειρήματος, μιας και αφιέρωσε πολύ χρόνο και μόχθο προκειμένου να μεταγράψει στη γλώσσα μας τους Εβραϊκούς Μύθους, τους οποίους συνέθεσαν οι Robert Graves και Raphael Patay από τα ιερά κείμενα των Εβραίων. Στην προσπάθειά του αυτή, ο γράφων διαπίστωσε, όπως ήταν άλλωστε αναμενόμενο, τα σημαντικά κενά και τα αδιέξοδα που κάθε τόσο εμφανίζονται εξ αιτίας της έλλειψης συνεργασίας μεταξύ ειδικών, ώστε η εργασία να διευκολυνθεί και ολοκληρωθεί κατά το μέτρο των δυσβάσταχτων, πολλές φορές, απαιτήσεών της.

Επιστρέφοντας στο εγχείρημα του Σωκράτη Σκαρτσή, θα ήθελα λοιπόν να αποδώσω τον οφειλόμενο έπαινο για την ευσυνειδησία, την πνευματική υπευθυνότητα, αλλά και την ευαισθησία της ποιητικής καταγραφής ενός πράγματι εντυπωσιακού όγκου κειμένων, τα οποία εξάλλου παρουσιάζουν ένα ευρύτατο φάσμα πολυμορφίας και πολυτυπίας, καθώς περιλαμβάνουν αρχετυπικές εκφράσεις ποικίλων και διαφορετικών μεταξύ των πολιτισμικών μορφωμάτων. Από τα έπη της εγγύς Ανατολής και της Ουπανισάδες, μέχρι το Βιβλίο των Νεκρών της αρχαίας Αιγύπτου, τα Τραγούδια των Ινδιάνων και την αρχαία γιαπωνέζικη επική χρονογραφία, το εγχείρημα του Σωκράτη Σκαρτσή φιλοδοξεί και, διόλου δε θα δίσταζα να πω, επιτυγχάνει να καλύψει μια μακρότατη διαδρομή μέσα στους μύθους, στα ιερά κείμενα, στις δημώδεις εκφραστικές, ακόμη και στις έντεχνες εκφράσεις των πολιτισμών του κόσμου.

Όπως εξ αρχής θέλησα να τονίσω, η χρησιμότητα των κειμένων αυτών δεν περιορίζεται στην αισθητική απόλαυση ή στη γνώση των πηγών προς χρήση της συγκριτικής θρησκευολογίας, της εθνολογίας ή της μυθολογίας, αλλά αφορά κυριότατα στην αρχετυπική και αναγωγική κριτική, μέσω της οποίας μπορούμε με ασφάλεια να οδηγηθούμε στην αποκάλυψη των δομών της λογοτεχνίας. Κάθε λογοτεχνική έκφραση (ποίηση, μυθιστορία, δράμα) αποτελεί κατά κάποιον τρόπο ένα «ιερό κείμενο» υπό την έννοια ότι δομείται πάνω στις αρχετυπικές μορφές του μύθου κατ' αναλογία. Καθώς αίφνης μας θυμίζει ο Frye, ο Eliot επισύρει την προσοχή μας στο αρχέτυπο της Αλκήστιδος στο «Cocktail Party» και στο αρχέτυπο του Ίωνος στο «Confidential Clerk». Άλλωστε, όπως ο ίδιος αποφαίνεται, «οι ποιητές, όπως οι κριτικοί, υπήρξαν γενικώς Σπενγκλεριανοί, υπό την έννοια ότι στην ποίηση, όπως και στον Σπένγκλερ, η πολιτισμένη ζωή συχνά αφομοιώνεται στον οργανικό κύκλο της ανάπτυξης, της ωριμότητας, της παρακμής, του θανάτου και της αναγέννησης με μια διαφορετική ατομική μορφή. Θέματα ενός χρυσού ή ηρωικού αιώνα του παρελθόντος, ενός Millenium στο μέλλον, του τροχού της τύχης στις κοινωνικές υποθέσεις, της ubi sunt ελεγγείας, των διαστοχασμών πάνω στα ερείπια, της νοσταλγίας για μιαν απωλεσμένη ειδυλλιακή απλότητα, της θλίψης ή της αγαλλίασης για την κατάρρευση μιας αυτοκρατορίας, ανήκουν στο πεδίο αυτό».

Μπορεί κατά συνέπεια να γίνει εύκολο αντιληπτό ότι η μεταγραφική εργασία του Σωκράτη Σκαρτσή, για την οποία γίνεται ο λόγος, αποτελεί εργασία βάσης πάνω στην οποία στηρίζεται η αναγωγική κριτική της λογοτεχνίας. Είναι λοιπόν γι' αυτό τον λόγο πολύτιμη συνεισφορά στον κριτικό λόγο, ο οποίος καλείται να αναδείξει τα δομικά στοιχεία της λογοτεχνίας και να αποκαλύψει την αναγωγική περιοχή μέσα στην οποία αναπτύσσονται οι ποιήσεις, οι μυθιστορίες και τα δράματα.

Θα παρατηρούσαμε αίφνης ότι χωρίς την αρχετυπική ιδεογραμματική μορφή, οι ποιήσεις του Erza Pound, παραμένουν σχεδόν ακατανόητες, ή τουλάχιστον είναι ευκολότατο να παρερμηνευθούν και άρα να παραποιηθούν, όπως άλλωστε συχνότατα έχει συμβεί. Το ανάλογο θα μπορούσε να λεχθεί για τις μυθιστορίες του Thomas Mann και του James Joyce, οι οποίες δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσουν χωρίς την αναγωγή στις αρχετυπικές μορφές των μεγάλων μυθολογικών κύκλων. Και περιορίζομαι στη λογοτεχνία του αιώνα μας, ενώ το ίδιο ισχύει για τον Dante ή τον Blake, για να μην αναχθώ σε ακόμη παλαιότερες μορφές.

Θέλησα άρα να δείξω τη μεγάλη σημασία εγχειρημάτων, όπως αυτό του Σωκράτη Σκαρτσή, για την κριτική των λογοτεχνικών εκφράσεων. Θα επαναλάβω ότι το γεγονός της μεταγραφής τόσων πολλών «κειμένων των λαών» από έναν μόνον άνθρωπο αποδεικνύει τη φτώχεια της κριτικής και λογοτεχνικής έρευνας στη γλώσσα μας, αλλά ταυτοχρόνως και την αξία του πνευματικού μόχθου και της υπευθυνότητας του Σωκράτη Σκαρτσή.

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα 1996

Νίκος Κ. Κουρκουμέλης

ΜΗΠΩΣ ΕΙΣΤΕ ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ, ΚΥΡΙΕ ΣΚΑΡΤΣΗ;

Τον Σωκράτη Σκαρτσή τον γνώρισα τον Ιούνιο του 1992, πού αλλού;, σ' ένα Συμπόσιο Ποίησης, το 12ο το αφιερωμένο στον Κάλβο. Κι έτσι αυθόρμητα, στις συστάσεις, καθώς άκουσα τ' όνομά του, ξεπερνώντας κάθε τύπο, τον ρώτησα με τη σιγουριά της θετικής απάντησης: «Είστε Ζακύνθιος, κύριε Σκαρτσή;»

Σκαρτσήδες (και Σκαρτσάδες) στη Ζάκυνθο υπάρχουν πολλοί και είναι οικογένεια που συναντιέται από παλιά. Ο Λ. Χ. Ζώης στο Λεξικό του αναφέρεται σε κάποιον Πέτρο Σκαλτσή που το 1546 ήταν πλοιοκτήτης και ζούσε στο νησί, καθώς και στην εγκατάσταση το 1773 μιας οικογένειας από την Κορώνη¹. Τέλος, ειδοποιεί πως το τοπωνύμιο «Σκαρτσάδες», του διπλανού λόφου του φρουρίου της πόλης, χρωσιέται σε κάποιους συνεπώνυμους του Σωκράτη, καταγόμενους από το κοντινό χωριό Μουζάκι. Αυτοί, έχοντας κάνει κάποιο φόνο, γεγονός εξαιρετικά συνηθισμένο τότε, ειδικά για λόγους τιμής, κατέφυγαν στην Πελοπόννησο, όπου στην Πάτρα τους συνέλαβαν οι τουρκικές αρχές και τους παρέδωσαν στον Άγγλο στρατιωτικό και πολιτικό διοικητή των νότιων Ιονίων Νήσων Κάμπελ².

Εφαρμόζοντας τον βρετανικό νόμο, ο Κάμπελ διέταξε την απαγχόνιση, το πίσσωμα και την ανάρτηση των νεκρών σε σιδερένια κλουβιά στον διπλανό λόφο του φρουρίου για παραδειγματισμό... Μια τακτική που δεν εγκαταλείφθηκε στα επόμενα πενήντα χρόνια κατά τα οποία οι Βρετανοί «προστάτεψαν» τα Ιόνια Νησιά³.

Έτσι περίμενα μια βολική απάντηση από τον Σωκράτη, να 'χω μια ευκαιρία να τον συναριθμήσω με τους Ζακύνθιους λογίους, έστω της διασποράς. Όμως όσα κι αν είπα έως τώρα, ατυχώς δεν έκαμψαν την αντίστασή του. Παραμένει Αχαιός και δεν μετατοπίζεται καθόλου προς εμάς, ούτε καν έως το Κατάκολο, έως την Κυλλήνη. Τίποτα, κι ας μας αγαπάει, όπως λέει. Ακόμα και το Ρίο, που διάλεξε να μένει, βρίσκεται διαμετρικά αντίθετα.

Κι όμως επιμένω. Κι όχι άδικα. Πρώτα απ' όλα τον προδίδει εκείνο το «ρ» του ονόματός του, που 'χουμε συνήθεια στην ντοπιολαλιά να μετατρέπουμε το «λ» (πόσες φίλες δεν προσφωνώ Όργα αντί για Όλγα και πόσες φορές δε γελώ για τα γράμματα που 'μαθα, όταν

πιο εύκολο, πιο φυσικό μου 'ρχεται να πω σκάρτσες αντί για κάλτσες). Ύστερα είναι η ιστορία που καταγράφει, αιώνες τώρα, τις σχέσεις των δύο τόπων και σημειώνει τους μηχανισμούς που τους κάνουν να λειτουργούν ως συγκοινωνούντα αγγεία πληθυσμών και νοοτροπιών και τέλος είναι ο ίδιος του ο εαυτός, του φίλου μου του Σωκράτη, κι οι αντιδράσεις του σ' όλα αυτά καθώς είναι μεν σταθερές είναι όμως (μέρα με τη μέρα) και πιο άτονες, πιο χλωμές, λες και στα βάθη του μυαλού του (με το πες πες) έχει γεννηθεί η αμφιβολία.

Γι' αυτό μου φαίνεται πως πρέπει και από εδώ να τον ξαναρωτήσω: «Μήπως είστε Ζακύνθιος, κύριε Σκαρτσή, και δεν το ξέρετε;»

Σημειώσεις

1. Λεωνίδα Χ. Ζώη, Λεξικόν Ιστορικών και Λαογραφικών Ζακύνθου, Τόμος Α', Αθήνα 1963, σελ. 593.

2. Lieutenant General Sir James Campbell. Διοικητής από 30 Απριλίου 1813 έως 16 Φεβρουαρίου 1816 (με το νέο ημερολόγιο).

3. Παρόμοια ιστορία έδωσε στο Σολωμό, μετά τα γεγονότα του Υψολίθου το 1821, την έμπνευση για την «Τρελλή Μάνα».

Αφιέρωμα περ. *Μανδραγόρας*, αρ. 12-13, Αθήνα 1996